

Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0

**Ewaluacja
mid-term wraz
z diagnozą
sytuacji
społecznej,
gospodarczej
i przestrzennej
dla projektu
kolejnej edycji
Narodowego
Programu
Rozwoju
Czytelnictwa 2.0**

**Raport
końcowy**

**Kraków
grudzień 2023**

EWALUACJA MID-TERM WRAZ Z DIAGNOZĄ SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ DLA PROJEKTU KOLEJNEJ EDYCJI NARODOWEGO PROGRAMU ROZWOJU CZYTELNICTWA 2.0

NARODOWE
CENTRUM
KULTURY

RAPORT KOŃCOWY

Narodowe Centrum Kultury jest instytucją państwową, działającą na rzecz rozwoju kultury w Polsce.

Narodowe Centrum Kultury
ul. Płocka 13, 01-231 Warszawa
nck@nck.pl

<https://nck.pl>
<https://www.nck.pl/badania/>
<https://www.facebook.com/dzialbadanianaliznck>

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach realizacji Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021-2025.

Zadanie realizowane w ramach Planu Ewaluacji i Monitoringu Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0. na lata 2021-2025

**Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego**

Raport jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Narodowego Centrum Kultury. Zezwala się na dowolne wykorzystanie treści – pod warunkiem zachowania niniejszej informacji licencyjnej i wskazania Narodowego Centrum Kultury jako właściciela praw do tekstu. Treść licencji jest dostępna na stronie <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>.

AUTORZY:
DR MARCIN PIERZCHAŁA
DR MACIEJ KONIEWSKI
MONIKA LINCA
WOJCIECH ONYŚKÓW
KATARZYNA PAŁKO

WYKONAWCY:
EVAL HOUSE SP. Z O.O.
SACADA PRACOWNIA
BADAWCZO-PROJEKTOWA SP. Z O.O.
FUNDACJA ROZWOJU BADAŃ
SPOŁECZNYCH

SKŁAD I OPRACOWANIE GRAFICZNE:
MARCIN GROHS

REDAKCJA JĘZYKOWA I KOREKTA:
IDA RADZIEJOWSKA

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	5
Streszczenie	7
Summary	11
1. WPROWADZENIE	14
1.1. Podstawowe założenia badania	14
1.2. Metodologia badania	18
Analiza danych zastanych (<i>desk research</i>)	18
Analiza wartości wskaźników	19
Analizy statystyczne	21
Analiza kontryfaktyczna	22
Badanie ilościowe z beneficjentami pośrednimi oraz bezpośrednimi Programu	22
Telefoniczne indywidualne wywiady pogłębione (TDI)	23
Zogniskowane wywiady grupowe (FGI)	24
Panel ekspercki	24
Studia przypadku	24
2. WNIOSKI I REKOMENDACJE Z BADANIA	25
3. LOGIKA INTERWENCJI NPRCz 2.0	36
3.1. Aktualizacja diagnozy sytuacji rozwoju czytelnictwa i bibliotek	36
3.2. Aktualizacja logiki interwencji NPRCz 2.0	49
4. OCENA PRIORYTETU 1 – POPRAWA OFERTY BIBLIOTEK PUBLICZNYCH	51
4.1. Charakterystyka Priorytetu 1	51
4.2. Ocena skuteczności wsparcia w ramach Priorytetu 1	52
4.3. Ocena efektywności wsparcia w ramach Priorytetu 1	59
4.4. Ocena użyteczności wsparcia w ramach Priorytetu 1	59
4.5. Ocena oddziaływania Programu w ramach Priorytetu 1	63
4.6. Identyfikacja dobrych praktyk w ramach Priorytetu 1	67
5. OCENA PRIORYTETU 2 – INWESTYCJE W INFRASTRUKTURĘ BIBLIOTEK PUBLICZNYCH	68
5.1. Charakterystyka Priorytetu 2	68
5.2. Ocena skuteczności wsparcia w ramach Priorytetu 2	69

5.3. Ocena efektywności wsparcia w ramach Priorytetu 2	72
5.4. Ocena użyteczności wsparcia w ramach Priorytetu 2	72
5.5. Ocena oddziaływania Programu w ramach Priorytetu 2	74
5.6. Identyfikacja dobrych praktyk w ramach Priorytetu 2	74
6. OCENA PRIORYTETU 3 – ZAKUP NOWOŚCI WYDAWNICZYCH DO PLACÓWEK WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO, BIBLIOTEK SZKOLNYCH I PEDAGOGICZNYCH	76
6.1. Charakterystyka Priorytetu 3	76
6.2. Ocena skuteczności wsparcia w ramach Priorytetu 3	77
6.3. Ocena efektywności wsparcia w ramach Priorytetu 3	80
6.4. Ocena użyteczności wsparcia w ramach Priorytetu 3	80
6.5. Ocena oddziaływania Programu w ramach Priorytetu 3	83
6.6. Identyfikacja dobrych praktyk w ramach Priorytetu 3	85
7. OCENA PRIORYTETU 4 – BLISKO – BIBLIOTEKA LOKALNOŚĆ INICJATYWY SPOŁECZNOŚĆ KOOPERACJA ODDOLNOŚĆ (4.1)	86
7.1. Charakterystyka Priorytetu 4	86
7.2. Ocena skuteczności wsparcia w ramach Priorytetu 4	87
7.3. Ocena efektywności wsparcia w ramach Priorytetu 4	88
7.4. Ocena użyteczności wsparcia w ramach Priorytetu 4	89
7.5. Ocena oddziaływania Programu w ramach Priorytetu 4	91
7.6. Identyfikacja dobrych praktyk w ramach Priorytetu 4	93
8. BIBLIOGRAFIA	95
9. ANEKS	101
9.1. Aktualizacja analizy SWOT/TOWS	101
9.2. Analizy statystyczne	103
9.3. Analiza kontrfaktyczna	108
9.4. Studia przypadku	113
Spis tabel	118
Spis załączników	119

WYKAZ SKRÓTÓW

ANOVA	jednoczynnikowa analiza wariancji (<i>Analysis of Variance</i>)
BDL	Bank Danych Lokalnych
CATI	wspomagane komputerowo wywiady telefoniczne (<i>Computer-Assisted Telephone Interview</i>)
CAWI	wspomagane komputerowo wywiady przy pomocy strony www (<i>Computer-Assisted Web Interview</i>)
FEPW	Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej
FGI	zogniskowany wywiad grupowy (<i>Focus Group Interview</i>)
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IBE	Instytut Badań Edukacyjnych
IZ	Instytucja Zarządzająca Narodowym Programem Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025
JEMP	Jednostka Ewaluacji i Monitoringu Programu
JST	Jednostki Samorządu Terytorialnego
KI	Kierunek interwencji
KPO	Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności
MEiN	Ministerstwo Edukacji i Nauki
MKiDN	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
NCK	Narodowe Centrum Kultury
NPRCz 2.0/Program	Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
ORPEG	Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą
OSB	Ogólnokrajowa sieć biblioteczna, rozumiana zgodnie z art. 27 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479)
OSI	Obszary Strategicznej Interwencji
OzN	osoby z niepełnosprawnościami
P1	Priorytet 1
P2	Priorytet 2
P3	Priorytet 3
P4	Priorytet 4
PISA	Programme for International Student Assessment

PKW	Państwowa Komisja Wyborcza
p.p.	punkt procentowy
PSM	<i>Propensity Score Matching</i>
RRF	Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności (<i>Recovery and Resilience Facility</i>)
SIO	System Informacji Oświatowej
SWOT/TOWS	<i>Strengths</i> (silne strony), <i>Weaknesses</i> (słabe strony), <i>Opportunities</i> (szanse), <i>Threats</i> (zagrożenia)
TDI	telefoniczne wywiady pogłębione (<i>Telephone In-Depth Interview</i>)
VOD	wideo na życzenie (<i>Video on Demand</i>)
ZSZZB	Zintegrowany System Zarządzania Zasobami Bibliotek

STRESZCZENIE

Celem głównym badania ewaluacyjnego była ocena realizacji Narodowego Programu Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025, uwzględniająca również diagnozę sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej dla projektu kolejnej edycji Programu. Analizy przeprowadzono w ramach czterech Priorytetów, tj.:

- P1.** Poprawa oferty bibliotek publicznych;
- P2.** Inwestycje w infrastrukturę bibliotek publicznych;
- P3.** Zakup nowości wydawniczych do placówek wychowania przedszkolnego, bibliotek szkolnych i pedagogicznych;
- P4.** Program dotacyjny dla bibliotek oraz promocji czytelnictwa.

Badanie zrealizowano w drugiej połowie 2023 r. W ewaluacji zastosowano następujące metody zbierania i analizy danych: (1) analiza *desk research*, (2) analiza wartości wskaźników, (3) analizy statystyczne, (4) analiza kontrfaktyczna, (5) badania ilościowe (CAWI/CATI) z beneficjentami pośrednimi oraz bezpośrednimi Programu, (6) badania jakościowe (TDI, FGI) z przedstawicielami IZ, Operatorami poszczególnych Priorytetów, instytucjami zaangażowanymi w realizację Programu na poziomie Priorytetu 3, beneficjentami, (7) panel ekspercki z badaczami i naukowcami specjalizującymi się w obszarze czytelnictwa oraz rozwoju bibliotek. Podsumowanie badania stanowiły (8) studia przypadku (*case study*), które koncentrowały się na opisie dobrych praktyk beneficjentów na poziomie poszczególnych KI w ramach wszystkich Priorytetów.

W raporcie w pierwszej kolejności dokonano weryfikacji diagnozy sytuacji rozwoju czytelnictwa i bibliotek. Potwierdziła ona aktualność pięciu wyzwań sformułowanych w ramach Programu w 2021 r. W dalszej kolejności skoncentrowano się na analizie SWOT, wyszczególnionej w dokumencie programowym przez jego autorów, w której dla części czynników: (1) dokonano aktualizacji danych statystycznych (korzystając z danych GUS i Eurostatu), (2) uwzględniono nowe zjawiska społeczno-kulturowe w obszarze związanym pośrednio i bezpośrednio z czytelnictwem (np. w obszarze praktyk czytelniczych, w tym korzystania z bibliotek publicznych), (3) uwzględniono zmieniające się uwarunkowania prawno-instytucjonalne (np. związane z pandemią COVID-19), (4) wykorzystano wyniki badań/analiz (np. Biblioteki Narodowej dotyczących czytelnictwa). Generalnie zmiany objęły tylko nieznaczną część czynników, choć dotyczyły każdego z czterech wymiarów analizy SWOT.

Z kolei w przypadku aktualizacji logiki interwencji zaproponowano jej uzupełnienie o (1) elementy, które wynikają z zaproponowanych zapisów Programu¹ (przypadek placówek w ramach ORPEG), (2) dodatkowe wyzwania, np. związane z napływem imigrantów do Polski (w szczególności z Ukrainy). Istotny był również obszar kompetencji czytelniczych, które zdaniem Ewaluatora powinny się w Programie mocniej akcentować.

Badanie ewaluacyjne pozwoliło w sposób szczegółowy odnieść się również do wszystkich Priorytetów, w tym poszczególnych KI z nimi związanych. Jednocześnie

¹ Zapisy te powinny znaleźć się już w pierwszej wersji NPRCz 2.0.

należy podkreślić ogólnie wysoki poziom użyteczności Programu deklarowany przez beneficjentów wszystkich KI oraz zadowalający poziom osiągniętych wartości wskaźników Programu.

W przypadku KI 1.1 w ramach Priorytetu 1 kluczowe okazały się trudności związane z otwieraniem bibliotek publicznych w soboty oraz wniesieniem wkładu własnego. W przypadku KI 1.2 było to niskie zainteresowanie beneficjentów udziałem w Programie, w szczególności bibliotek publicznych z trzech regionów objętych interwencją, czyli: łódzkiego, świętokrzyskiego i lubelskiego.

Projekty realizowane w Priorytecie 2 mają przede wszystkim charakter inwestycyjny, a przez to długoterminowy, co utrudnia ocenę ich skuteczności i efektywności na tym etapie ewaluacji. Beneficjenci wiążą duże nadzieje z efektami podjętych tu działań – liczą na: (1) wzrost poziomu atrakcyjności świadczonych usług bibliotecznych, (2) polepszenie bazy infrastrukturalnej oraz (3) warunków lokalowo-technicznych do rozwijania kompetencji społecznych, kulturowych i czytelniczych mieszkańców. Realizacja tych projektów natrafia na większe trudności niż w pozostałych Priorytetach, co wynika z nieprzewidywalności długoletniego procesu inwestycyjnego (wzrost kosztów pracy i materiałów budowlanych, wstrzymanie prac spowodowane pandemią, trudności z realizacją zadań w formule prawa zamówień publicznych).

Główne wyzwanie Priorytetu 3 stanowi kwestia monitoringu oraz sprawozdawczości, zarówno w przypadku KI 3.1, jak i KI 3.2. Dodatkowo pewne zastrzeżenie może stanowić wybór placówek przez beneficjentów pośrednich (organy prowadzące) do udziału w Programie. W ich przypadku dominują podmioty zainteresowane udziałem w NPRCz 2.0, a tylko w nieznacznym stopniu takie, które najbardziej potrzebują takiego wsparcia. Jednocześnie należy podkreślić, że beneficjenci Priorytetu 3 wykazują bardzo duże zainteresowanie aplikowaniem o środki w jego ramach.

Projekty realizowane w obrębie Priorytetu 4 charakteryzują się wysoką kompleksowością, co przekłada się na ich bardzo wysoką użyteczność i rozliczne efekty, również te wcześniej niezakładane. Głównym wyzwaniem Priorytetu 4 jest duże zainteresowanie, znacząco przekraczające jego możliwości budżetowe. Z perspektywy beneficjentów realizacja projektów jest utrudniona z powodu deficytu czasu w pierwszym roku ich realizacji.

Analizy statystyczne przeprowadzono dla KI 1.1 i 1.2. Miały one na celu określenie siły oddziaływania zmiennych kontekstowych (wskaźników opisujących sytuację społeczno-ekonomiczną gmin) na sytuację placówek bibliotecznych zlokalizowanych w tych gminach. Okazało się, że w KI 1.1 zarówno liczba czytelników, jak i wypożyczeń w danej bibliotece zależy głównie od liczby mieszkańców danej gminy oraz liczby czytelników w stosunku do liczby ludności. Jednocześnie liczba czytelników i wypożyczeń spada wraz ze stopniem komputeryzacji bibliotek w danej gminie (im więcej komputerów na wyposażeniu, tym mniej aktywnych czytelników i wypożyczeń książek). W stopniu znacznie słabszym, ale wciąż istotnym, liczby czytelników i wypożyczeń kształtowane są przez frekwencję wyborczą w danej gminie (im wyższa frekwencja, tym większa liczba czytelników i wypożyczeń) oraz liczbę bibliotek na 10 tys. ludności (im niższa liczba bibliotek w stosunku do liczby ludności, tym większa liczba czytelników

i wypożyczeń). W przypadku beneficjentów KI 1.2 zarówno liczba aktywnych czytelników, jak i liczba wypożyczeń wzrastają wraz z liczbą ludności i maleją wraz ze wzrostem liczby komputerów będących na wyposażeniu bibliotek. W mniejszym, ale wciąż istotnym stopniu liczbę wypożyczeń kształtuje liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. ludności w danej gminie. Jest to korelacja dodatnia.

Analiza kontryfaktyczna objęta KI 4.1 i miała na celu oszacowanie wpływu interwencji na zmianę wartości wskaźników rezultatu bezpośredniego, uzyskanych przez beneficjentów pomiędzy przystąpieniem do projektu a upływem roku od jego rozpoczęcia. Okazało się, że interwencja w ramach KI 4.1 miała istotny i pozytywny wpływ na przyrost wartości trzech wskaźników: (1) liczby użytkowników zarejestrowanych w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, (2) liczby bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby czytelnicze, (3) liczby bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby inne niż czytelnicze.

Dzięki badaniu sformułowano szereg wniosków oraz rekomendacje zarówno na poziomie całego Programu, jak i poszczególnych Priorytetów i KI:

1. Konieczność aktualizacji analizy SWOT w ramach planowanych modyfikacji NPRCz 2.0.
2. Umieszczenie w NPRCz 2.0 definicji czytelnictwa, która powinna obejmować maksymalnie szeroki zakres praktyk czytelniczych i uwzględniać przemiany społeczno-kulturowe oraz technologiczne w tym obszarze.
3. Dokonanie standaryzacji sposobu sprawozdawania danych poprzez: (1) wyróżnienie pięciu typów obszarów realizacji projektu, (2) wyróżnienie dziesięciu typów beneficjentów, (3) umożliwienie wpisywania tylko i wyłącznie pełnego siedmiocyfrowego kodu TERYT.
4. Wykonanie w ramach ewaluacji ex-post NPRCz 2.0 analiz statystycznych, które będą miały na celu określenie wpływu interwencji na osiągnięte przez beneficjentów wartości wskaźników rezultatu bezpośredniego.
5. Wykonanie w ramach ewaluacji ex-post NPRCz 2.0 analiz kontryfaktycznych, które będą uwzględniać dłuższy szereg czasowy.
6. Uzupelnienie diagnozy zamieszczonej w NPRCz 2.0 o pogłębioną analizę potencjalnych beneficjentów Programu.
7. Uwzględnienie w diagnozie oraz analizie SWOT specyfiki obszaru związanego z funkcjonowaniem placówek w ORPEG.
8. Stosowanie w ramach KI 1.1 dodatkowych mechanizmów zachęcających do otwierania bibliotek w soboty zamiast stosowania tylko obligatoryjnych warunków.
9. Objęcie w przyszłym Narodowym Programie Rozwoju Czytelnictwa konkursem w ramach KI 1.2 wszystkich regionów z obszaru Polski Wschodniej, wskazanych w FEPW (warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego, świętokrzyskiego, podkarpackiego, części województwa mazowieckiego² oraz dodatkowo łódzkiego).

² Bez Warszawy i dziewięciu otaczających ją powiatów – tzw. Region Mazowiecki Regionalny.

10. Opracowanie na potrzeby najbliższych konkursów w 2024 r. (w ramach KI 3.1 oraz KI 3.2) webinaru (co wpisuje się w zidentyfikowane potrzeby beneficjentów w zakresie wsparcia monitoringowego i sprawozdawczego) wyjaśniającego szczegółowo sposób, w jaki należy wypełniać tabelę sprawozdawczą.
11. Zastosowanie w Priorytecie 3 analogicznej formuły jak w przypadku Priorytetów 1, 2 i 4. Powinna ona objąć: (1) wybór Operatora wśród jednostek podległych MEiN, (2) stworzenie analogicznego systemu sprawozdawania wskaźników w oparciu o oprogramowanie takie jak w Priorytetach 1, 2 i 4, ale finansowane i zarządzane przez MEiN.
12. W przypadku ewentualnego zwiększenia budżetu NPRCz 2.0 w pierwszej kolejności zwiększenie finansowania KI 4.1.

SUMMARY

The main aim of the evaluation study was to assess the implementation of the National Reading Program 2.0 for the years 2021–2025, also considering the diagnosis of the social, economic, and spatial situation for the project of the next edition of the Program. Analyses were conducted within four Priorities, namely:

- P1.** Improving the offer of public libraries;
- P2.** Investments in the infrastructure of public libraries;
- P3.** Purchase of new publications for pre-school education facilities, school and pedagogical libraries;
- P4.** A grant program for libraries and the promotion of reading.

The study was conducted in the second half of 2023. The evaluation used the following methods of data collection and analysis: (1) desk research analysis, (2) analysis of indicator values, (3) statistical analyses, (4) counterfactual analysis, (5) quantitative research (CAWI/CATI) with indirect and direct beneficiaries of the Program, (6) qualitative research (TDI, FGI) with representatives of IZ, Operators of individual Priorities, institutions involved in the implementation of the Program at the level of Priority 3, beneficiaries, (7) an expert panel with researchers and scientists specializing in the field of reading and library development. The summary of the study included (8) case studies, which focused on describing the good practices of beneficiaries at the level of each KI within all Priorities.

The report first verified the diagnosis of the development situation of reading and libraries. It confirmed the relevance of the five challenges formulated within the Program in 2021. Next, the focus was on SWOT analysis, specified in the program document by its authors, in which for some factors: (1) statistical data was updated (using data from GUS and Eurostat), (2) new socio-cultural phenomena in the area indirectly and directly related to reading (e.g., in the area of reading practices, including the use of public libraries), (3) changing legal-institutional conditions (e.g., related to the COVID-19 pandemic), (4) results of research/analyses (e.g., Biblioteka Narodowa's concerning reading) were utilized. Generally, changes only affected a small part of the factors, though they concerned each of the four dimensions of SWOT analysis.

In the case of updating the intervention logic, it was proposed to supplement it with elements that: (1) resulted from the proposed provisions of the Program (case of facilities within ORPEG), (2) additional challenges, e.g., related to the influx of immigrants to Poland (especially from Ukraine). An important element was also the area of reading competencies, which, according to the Evaluator, should be more strongly emphasized in the Program.

The evaluation study allowed for a detailed reference to all Priorities, including individual KIs within them. At the same time, it is important to emphasize the generally high level of utility of the Program declared by the beneficiaries of all KIs and the satisfactory level of achieved Program indicator values.

In the case of KI 1.1 within Priority 1, key difficulties were related to opening public libraries on Saturdays and providing own contributions. In the case of KI 1.2, it was the low interest of beneficiaries in participating in the Program, especially public libraries from three regions covered by the intervention, namely: Łódzkie, Świętokrzyskie, and Lubelskie.

Projects implemented under Priority 2 are predominantly investment in nature, and therefore long-term, which makes it difficult to assess their effectiveness and efficiency at this stage of evaluation. Beneficiaries have high hopes for their effects – they count on: (1) increasing the level of attractiveness of library services provided, (2) improving the infrastructure base, and (3) local-technical conditions for developing social, cultural, and reading competencies of residents. The implementation of these projects encounters greater difficulties than in other Priorities, due to the unpredictability of the long-term investment process (increase in labor and building material costs, suspension of work due to the pandemic state, difficulties in performing tasks under public procurement law).

The main challenge of Priority 3 is monitoring and reporting, both for KI 3.1 and KI 3.2. Additionally, the selection of facilities by indirect beneficiaries (managing bodies) to participate in the Program may be a matter of concern. In their case, entities interested in participating in NPRCz 2.0 dominate, and to a minor extent those that most need such support. At the same time, it should be emphasized that there is a very high interest among Priority 3 beneficiaries in applying for funds within it.

Projects implemented under Priority 4 are characterized by high complexity, which translates into their very high utility and achieving various effects, also those previously unplanned. The main challenge for Priority 4 is interest, significantly exceeding its budgetary capabilities. From the perspective of beneficiaries, the implementation of projects is hampered by a time deficit in the first year of its realization.

Statistical analyses were conducted for KI 1.1 and 1.2. Their purpose was to determine the impact of contextual variables (indicators describing the socio-economic situation of municipalities) on the situation of library facilities located in these municipalities. It was found that in KI 1.1, both the number of readers and book loans in a given library depend primarily on the population of the municipality and the number of readers relative to the population. At the same time, the number of readers and book loans decreases with the degree of computerization of libraries in the municipality (the more computers available, the fewer active readers and book loans). To a lesser but still significant extent, the numbers of readers and book loans are influenced by the attendance in the municipality (higher attendance correlates with a greater number of readers and book loans) and the number of libraries per 10,000 inhabitants (lower number of libraries relative to the population correlates with a higher number of readers and book loans). For beneficiaries of KI 1.2, both the number of active readers and the number of book loans increase with the population and decrease with the increase in the number of computers available in libraries. To a lesser but still significant extent, the number of book loans was shaped by the number of economic entities per 10,000 inhabitants in a given municipality, showing a positive correlation.

The counterfactual analysis covered KI 4.1 and aimed to estimate the impact of the intervention on changing the values of direct outcome indicators by beneficiaries between joining the project and a year after its start. It turned out that the intervention within KI 4.1 had a significant and positive impact on the increase in the value of three indicators: (1) number of users registered in libraries covered by support within NPRCz 2.0, (2) number of libraries covered by support within NPRCz 2.0, in which reading circles or clubs were launched, (3) number of libraries covered by support within NPRCz 2.0, in which circles or clubs other than reading were launched.

The study identified a number of conclusions and formulated recommendations both at the level of the entire Program and individual Priorities and KIs:

1. The necessity to update the SWOT analysis within the planned modifications of NPRCz 2.0.
2. Including in NPRCz 2.0 a definition of reading, which should cover the broadest possible range of reading practices, taking into account socio-cultural and technological transformations in this area.
3. Standardization of the way of reporting data by: (1) distinguishing five types of project implementation areas, (2) distinguishing ten types of beneficiaries, (3) allowing only the full seven-digit TERYT code to be entered.
4. Performing statistical analyses within the ex-post evaluation of NPRCz 2.0, which will aim to determine the impact of the intervention on the values of direct outcome indicators achieved by beneficiaries.
5. Performing counterfactual analyses as part of the ex-post evaluation of NPRCz 2.0, which will take into account a longer time series.
6. Supplementing the diagnosis included in NPRCz 2.0 with an in-depth analysis of potential beneficiaries of the Program.
7. Including in the diagnosis and SWOT analysis the specificity of the area related to the functioning of facilities in ORPEG.
8. Applying in KI 1.1 additional mechanisms encouraging the opening of libraries on Saturdays, instead of using only obligatory conditions.
9. Including in the next National Reading Development Program a competition, within KI 1.2, for all regions of Eastern Poland, indicated in FEPW (Warmińsko-Mazurskie, Podlaskie, Lublin, Świętokrzyskie, Podkarpackie, part of the Mazowieckie voivodeship, and additionally Łódź).
10. Developing for the upcoming competitions in 2024 (within KI 3.1 and KI 3.2) a webinar (which fits in with the identified needs of beneficiaries in terms of monitoring and reporting support), explaining in detail how to fill in the reporting table.
11. Applying in Priority 3 a similar formula as in Priorities 1, 2, and 4. It should include: (1) the selection of an Operator among the units subordinate to MEiN, (2) creating a similar system of reporting indicators based on software, such as in Priorities 1, 2, and 4, but financed and managed by MEiN.
12. In the event of a possible increase in the budget of NPRCz 2.0, firstly increase the financing of KI 4.1.

1. WPROWADZENIE

1.1. Podstawowe założenia badania

Celem głównym badania ewaluacyjnego była ocena realizacji NPRCz 2.0, uwzględniająca również diagnozę sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej dla projektu kolejnej edycji Programu. Aktualny dokument programowy został uchwalony przez Radę Ministrów w celu poprawy stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego, stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy³. Program realizowany jest przez MKiDN, przy zaangażowaniu Biblioteki Narodowej, Instytutu Książki i NCK oraz we współpracy z MEiN. Na NPRCz 2.0 składa się siedem Kierunków Interwencji (KI), pogrupowanych w cztery Priorytety:

P1. Poprawa oferty bibliotek publicznych

- KI 1.1. Zakup i zdalny dostęp do nowości wydawniczych,
- KI 1.2. Budowa ogólnokrajowej sieci bibliotecznej poprzez zintegrowany system zarządzania zasobami bibliotek;

P2. Inwestycje w infrastrukturę bibliotek publicznych

- KI 2.1. Infrastruktura bibliotek 2021–2025;

P3. Zakup nowości wydawniczych do placówek wychowania przedszkolnego, bibliotek szkolnych i pedagogicznych

- KI 3.1. Zakup nowości wydawniczych do placówek wychowania przedszkolnego,
- KI 3.2. Zakup nowości wydawniczych oraz elementów wyposażenia do bibliotek szkolnych i pedagogicznych;

P4. Program dotacyjny dla bibliotek oraz promocji czytelnictwa

- KI 4.1. BLISKO – Biblioteka | Lokalność | Inicjatywy | Społeczność | Kooperacja | Oddolność,
- KI 4.2. Kampania społeczno-informacyjna.

Zgodnie z założeniami badania ewaluacja nie objęła KI 4.2. Kampania społeczno-informacyjna, koncentrującego się na takich zadaniach, jak: (1) promocja działań realizowanych w ramach NPRCz 2.0 przez IZ oraz Operatorów, (2) zwiększenie wiedzy opinii publicznej o rezultatach działań programowych, (3) informowanie o postępach w realizacji Programu, (4) promowanie podejmowanych przez biblioteki nowych form aktywizowania czytelników, (5) zbudowanie wśród czytelników świadomości o korzyściach płynących z czytania książek.

³ Patrz: Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025, <https://www.gov.pl/web/kultura/narodowy-program-rozwoju-czytelnictwa> (dostęp: 30.11.2023).

W ramach badania wykorzystano następujące kryteria ewaluacyjne:

- **skuteczność**, odnoszącą się do wykonania wartości docelowych wskaźników Programu, a także identyfikacji ryzyk wpływających na ich realizację;
- **efektywność**, dotyczącą adekwatności wielkości środków finansowych przeznaczonych na poszczególne KI, a także stopnia optymalnego osiągnięcia efektów z perspektywy ponoszonych nakładów;
- **użyteczność**, analizowaną z punktu widzenia osiąganych efektów realizacji Programu – zarówno tych zakładanych, jak i niezamierzonych (pozytywnych i negatywnych), a także z punktu widzenia ostatecznych odbiorców.

W ramach badania wykonane zostały również: (1) wstępna ocena spodziewanego oddziaływania Programu, (2) identyfikacja dobrych praktyk (zarówno na poziomie rozwiązań zastosowanych w poszczególnych KI, jak i beneficjentów realizujących w ich ramach projekty konkursowe)⁴, (3) analiza diagnozy sytuacji (tj. głównych problemów i wyzwań w obszarze rozwoju czytelnictwa i funkcjonowania bibliotek), (4) aktualizacja analizy SWOT opracowanej na potrzeby Programu.

Realizacja badania przebiegała w ramach pięciu komponentów:

1. Komponent 1: **analiza danych sprawozdawczych** – który pozwolił na udzielenie odpowiedzi na następujące pytania badawcze:
  - Jak jest aktualne wykonanie wartości docelowych wskaźników Programu?
  - W jaki sposób projekty wybierane w NPRCz 2.0 przyczyniają się do realizacji celów szczegółowych i uzyskania zamierzonych rezultatów Programu?
  - Czy osiągnięte efekty są optymalne z punktu widzenia ponoszonych nakładów?
2. Komponent 2: **aktualizacja diagnozy sytuacji** – który pozwolił na udzielenie odpowiedzi na następujące pytania badawcze:
  - Jakie są główne problemy i wyzwania w obszarze rozwoju czytelnictwa i bibliotek?
  - Które elementy diagnozy wymagają zmian z uwagi na nieaktualność lub nietrafność przyjętych wyjściowo założeń? W jaki sposób zmiany te wpływać powinny na zapisy Programu?
3. Komponent 3: **badania jakościowe** – który pozwolił na udzielenie odpowiedzi na następujące pytania badawcze:
  - Czy stan wdrażania zapewni pełną realizację wartości docelowych wskaźników?
  - Czy można zidentyfikować jakieś ryzyka co do osiągnięcia wartości docelowych wskaźników?
  - Czy osiągnięte efekty są optymalne z punktu widzenia ponoszonych nakładów?
  - Czy wartość środków finansowych przeznaczonych na poszczególne KI jest adekwatna⁵?

4 Dobre praktyki dotyczące KI stanowią podsumowanie każdego rozdziału dedykowanego poszczególnym KI, a dobre praktyki dotyczące beneficjentów w ramach KI opracowane zostały w Aneksie 9.4. Studia przypadku.

5 Adekwatność środków finansowych dotyczy relacji pomiędzy wielkością środków przeznaczonych na poszczególne KI a uzyskanymi efektami w ich ramach (zamierzonymi oraz niezamierzonymi).

- Jakie efekty są osiągane w wyniku realizacji Programu (zakładane i niezamierzone, pozytywne i negatywne)?
  - Czy produkty i rezultaty osiągane w Programie są użyteczne z punktu widzenia ostatecznych odbiorców?
4. Komponent 4: **badania ilościowe i analizy statystyczne** – który pozwolił na udzielenie odpowiedzi na następujące pytania badawcze:
- Jakie efekty są osiągane w wyniku realizacji Programu (zakładane i niezamierzone, pozytywne i negatywne)?
  - Czy produkty i rezultaty osiągane w Programie są użyteczne z punktu widzenia ostatecznych odbiorców?
  - Jakie jest spodziewane oddziaływanie Programu?
  - Jakie jest oddziaływanie (względne efekty netto) przekazanego dotychczas wsparcia na poziomie beneficjentów Programu?
  - Jakie czynniki warunkują występowanie oddziaływania (względnych efektów netto) na poziomie beneficjentów Programu?
5. Komponent 5: **wypracowanie rekomendacji** – który polegał na sformułowaniu rekomendacji dotyczących Programu, zarówno w perspektywie krótkoterminowej (tj. aktualnego Programu), jak i długoterminowej (odnoszących się do potencjalnego kolejnego Programu dedykowanego czytelnictwu).

NPRCz 2.0 realizowany był również w poprzednich latach (wcześniejsza edycja obejmowała lata 2016–2020)⁶. Niniejsza ewaluacja NPRCz 2.0 wymaga podkreślenia wyjątkowego kontekstu Programu, wynikającego z tego, że okres objęty badaniem **(2021–2022)** był czasem pandemii COVID-19, której konsekwencje odczuwane są również po zniesieniu wszystkich obostrzeń z nią związanych. Należy mieć świadomość, że sytuacja nie pozostała bez wpływu na obszary, którym dedykowany jest aktualny Program. Spowodowała bowiem:

- **czasowe zmiany w zakresie praktyk czytelniczych** (w latach 2020–2021), które ostatecznie wróciły w 2022 r. do stanu sprzed pandemii (tj. roku 2019)⁷;
- **trwale zmiany w zakresie źródeł czytanych książek** (w szczególności widoczne w spadku wypożyczania książek w bibliotekach publicznych)⁸;

6 Edycja ta była przedmiotem badania: NCK, *Ewaluacja wstępna Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa wraz z modułem oceny efektów poprzedniej edycji*, Warszawa, grudzień 2019, https://nprcz.pl/wp-content/uploads/2023/06/2205_Ewaluacja2021_NPRCz_fin_compressed.pdf (dostęp: 30.11.2023).

7 Z. Zasacka, R. Chymkowski, *Stan czytelnictwa książek w Polsce w drugim roku pandemii (2021–2022)*, Warszawa 2022, <https://www.bn.org.pl/download/document/1656416398.pdf> (dostęp: 30.11.2023); ciż, *Stan czytelnictwa książek w Polsce w 2022 roku*, Warszawa 2023, <https://www.bn.org.pl/download/document/1688127220.pdf> (dostęp: 30.11.2023). Dotyczy to wzrostu czytelnictwa w 2020 r. (42% ankietowanych przeczytało co najmniej jedną książkę rocznie) oraz jego spadku w latach 2021–2022 (34% ankietowanych).

8 Z. Zasacka., R. Chymkowski, *Stan czytelnictwa książek w Polsce w drugim roku pandemii (2021–2022)*, dz. cyt.; ciż, *Stan czytelnictwa książek w Polsce w 2022 roku*, dz. cyt. W 2019 r. wypożyczało książki z biblioteki publicznej 18% ankietowanych, w 2020 r. – 14%, w 2021 r. – 13%, w 2022 r. – 12%.

- **zmiany w sposobie funkcjonowania bibliotek publicznych** w czasie obostrzeń epidemiologicznych (w tym długotrwałe efekty z tym związane m.in. w zakresie wzrostu poziomu cyfryzacji)⁹;
- **zmiany w sposobie zarządzania instytucjami kultury** będące odpowiedzią na zmiany praktyk kulturalnych ludności, w tym szczególnie na zmniejszony (w porównaniu z 2019 r.) udział w wydarzeniach kulturalnych pomimo otwierania się instytucji kultury¹⁰;
- **spadek umiejętności** uczniów w obszarze rozumienia tekstu czytanego (czyli również kompetencji czytelniczych) – badanie PISA za 2022 r. wykazało niższy wynik pomiaru umiejętności rozumienia czytanego tekstu wśród uczniów w Polsce względem 2018 r. (512 punktów w 2018 r. i 489 punktów w 2022 r.), co wpisuje się w ogólniejszy trend w krajach OECD (493 punktów w 2018 r. i 482 punkty w 2022 r.)¹¹;
- **wzrost wskaźnika inflacji**, który przekroczył w 2022 r. wartość 10%¹², co przełożyło się m.in. na zwiększony koszt realizacji inwestycji infrastrukturalnych.

Dodatkowo należy wskazać programy będące próbą przeciwdziałania negatywnym efektom ekonomicznym pandemii. Do najważniejszych należy Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO), który jest dokumentem programowym określającym: (1) cele związane z odbudową i tworzeniem odporności społeczno-gospodarczej Polski po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19 oraz (2) służące ich realizacji reformy strukturalne i inwestycje. Dokument stanowi podstawę ubiegania się o wsparcie z europejskiego Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności (*Recovery and Resilience Facility* – RRF)¹³. W jego ramach – Filar I Zielona transformacja – przewidziane zostały działania dedykowane bibliotekom publicznym. Drugą z interwencji publicznych jest Polski Ład¹⁴, który w zakresie Programu Inwestycji Strategicznych umożliwia realizację projektów infrastrukturalnych

9 GUS, *Kultura w 2020 r.*, Warszawa–Kraków 2021, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura> (dostęp: 30.11.2023). Stan zagrożenia epidemicznego wprowadzony w 2020 r. na terenie całego kraju spowodował czasowe zawieszenie lub znaczne ograniczenie stacjonarnej działalności bibliotek. Część jednostek obsługiwała jedynie zwroty i wydawała zarezerwowane pozycje w wyznaczonych punktach, a część świadczyła usługi, wykorzystując m.in. możliwości Internetu. Ograniczenia w działalności bibliotek publicznych w poszczególnych miesiącach miały różny zakres i formy, w zależności od aktualnej sytuacji epidemicznej w kraju. Pandemia przyspieszyła wykorzystywanie w bibliotekach nowych technologii na potrzeby świadczenia usług czytelnikom, m.in. poprzez udostępnianie zdigitalizowanych treści, e-booków lub linków do materiałów innych bibliotek czy serwisów sieciowych. Ponad połowa bibliotek (51,4%) posiadała konta na portalach społecznościowych i umieszczała wpisy o bieżących wydarzeniach, zdjęcia i informacje o swoich usługach.

10 *Zmiany w obszarze aktywności kulturalnych podczas ograniczeń epidemicznych. Komunikat z badania Narodowego Centrum Kultury*, Warszawa 2022, https://www.nck.pl/upload/2022/04/zmiany-w-obszarze-aktywnosci-kulturalnych-podczas-ograniczen-epidemicznych-marzec-2022-_2.pdf (dostęp: 30.11.2023); K. Czyżewski i in., *Raport kultura. Pierwsza do zamknięcia, ostatnia do otwarcia. Kultura w czasie pandemii COVID-19*, Kraków 2020, <https://oees.pl/wp-content/uploads/2020/10/Raport-Kultura.pdf> (dostęp: 30.11.2023).

11 *Umiejętności polskich piętnastolatków. Najważniejsze wyniki badania OECD PISA 2022*, oprac. K. Bulkowski i in., Warszawa 2023, https://pisa.ibe.edu.pl/wp-content/uploads/2023/12/PISA2022_najwazniejsze_wyniki_badania.pdf (dostęp: 30.11.2023).

12 Narodowy Bank Polski, Raporty o inflacji, <https://nbp.pl/polityka-pieniezna/dokumenty-rpp/raporty-o-inflacji/> (dostęp: 30.11.2023).

13 Patrz: Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności, Warszawa, czerwiec 2022, <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/109762/KPO.pdf> (dostęp: 30.11.2023).

14 Patrz: <https://www.gov.pl/web/polski-lad> (dostęp: 30.11.2023).

bibliotekom publicznym¹⁵ na zasadach korzystniejszych niż w NPRCz 2.0 (tj. przy niższym wkładzie własnym)¹⁶.

Ponadto ważnym elementem kontekstowym badania ewaluacyjnego była planowana kolejna (po wcześniejszej z roku 2023) modyfikacja Programu (tj. głównego dokumentu programowego)¹⁷. Zakładane modyfikacje Programu stanowiły istotny przedmiot rozważań w ramach niniejszego badania ewaluacyjnego w szczególności w obszarze rekomendacyjnym badania.

1.2. Metodologia badania

W ramach ewaluacji zastosowano zasadę triangulacji:

- danych – wykorzystanie różnorodnych źródeł danych;
- metodologicznej – użycie wielu metod dla zbadania pojedynczego problemu badawczego;
- perspektyw badawczych – badanie realizowane było przez Zespół Ewaluacyjny reprezentujący różnorodne dziedziny wiedzy i kompetencje badawcze.

Dzięki temu uzyskano efekt kumulowania się, weryfikacji, a także wzajemnego uzupełniania danych pochodzących z różnych źródeł, co przyczyniło się do obiektywizacji całego procesu badawczego. Poniżej omówiono poszczególne metody i techniki badawcze zastosowane w niniejszej ewaluacji.

Analiza danych zastanych (*desk research*)

W ramach *desk research* dokonano analizy:

- dokumentów programowych;
- dokumentów sprawozdawczych (sprawozdań rocznych Operatorów oraz sprawozdań z realizacji NPRCz 2.0);
- dotychczasowych badań ewaluacyjnych dotyczących Programu;
- literatury przedmiotu, w tym publikacji naukowych, raportów, analiz, badań itp.;
- danych statystycznych (GUS, Eurostat);
- danych PKW dotyczących frekwencji w wyborach do Sejmu i Senatu w roku 2023.

Szczegóły w zakresie wykorzystanych źródeł zamieszczone zostały w „Bibliografii” załączonej do niniejszego raportu.

¹⁵ Patrz: <https://www.bgk.pl/polski-lad> (dostęp: 30.11.2023).

¹⁶ Na tę kwestię zwrócono uwagę już w: NCK, *Ewaluacja systemu wdrażania, obciążeń oraz barier po stronie Operatorów i beneficjentów Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025 w pierwszym roku wdrażania. Raport końcowy*, Warszawa, grudzień 2022, https://nprcz.pl/wp-content/uploads/2023/06/Raport-koncowy_ewaluacja_NPRCz2.0_fin.pdf (dostęp: 30.11.2023).

¹⁷ Patrz: <https://samorząd.pap.pl/kategoria/dofinansowanie/rzad-szykuje-zmiany-w-narodowym-programie-rozwoju-czytelnictwa-20> (dostęp: 30.11.2023). Takie informacje potwierdzali również przedstawiciele IZ oraz Operatorzy poszczególnych Priorytetów.

Analiza wartości wskaźników

Analiza wartości wskaźników polegała na określeniu wartości wskaźników: (1) celu głównego, (2) produktu, (3) rezultatu bezpośredniego – dla każdego KI dla lat 2021 i 2022. Obliczenia zostały wykonane na podstawie danych pochodzących z tabel monitoringowych przekazanych do JEMP. Dane sprawozdawcze były jednak bardzo zróżnicowane pod względem jakości.

Problemy występujące w KI 1.1, 1.2, 2.1 i 4.1

Sprawozdania z KI 1.1, 1.2, 2.1 i 4.1 charakteryzuje wysoka staranność, dlatego stanowią one rzetelne źródło do oceny postępów Programu¹⁸. W ich przypadku pojawiły się nieliczne trudności dotyczące terytorializacji beneficjenta:

- sposobu wpisywania kodu TERYT – beneficjenci nie zawsze posługiwali się kodem siedmiocyfrowym i czasami zapisywali wersje skrócone do numeru powiatu; dość często skracali numer, pomijając zero na początku; sporadycznie zdarzały się również błędy w postaci niewłaściwej cyfry na końcu kodu;
- wskazania typu gminy, w której beneficjent posiada siedzibę – brakowało odpowiedzi „miasto powyżej 100 tys. mieszkańców”, beneficjenci wybierali więc kategorię „pozostałe”.

W przypadku KI 1.1 problemem okazał się sposób sprawozdawania wskaźnika P_3 Liczba e-booków, audiobooków lub synchrobooków udostępnianych z platform zdalnego dostępu zakupionych przez biblioteki w ramach dotacji NPRCz 2.0 i wkładu własnego w innych modelach licencyjnych niż miesięczne kody zdalnego dostępu (kody niemiesięczne, strony, publikacje). Zważywszy na małą liczbę wypełnień dla tego wskaźnika, można przypuszczać, że nie wszyscy beneficjenci go podawali, co zaburza wartość poznawczą monitoringu.

Ponadto w KI 1.1 sumowano wartości wskaźników ze wszystkich zrealizowanych projektów. Tym samym dublowano wartości podawane przez jednego beneficjenta, realizującego dwa projekty. W konsekwencji wartości większości wskaźników były większe niż rzeczywiste. W ramach niniejszej ewaluacji wartości wskaźników wykazane przez danego beneficjenta uwzględniono jeden raz. Wyjątek stanowiły dwa wskaźniki:

- CG_P_1_a Liczba bibliotek, które w ramach NPRCz 2.0. zakupiły usługę zdalnego dostępu do książek w formacie e-booków i/lub audiobooków i/lub synchrobooków – wartość docelowa;
- P_1 Liczba zakupionych nowości w bibliotekach/placówkach wychowania przedszkolnego objętych wsparciem (zakupionych z projektu).

Ponieważ część bibliotek kupowała usługi w ramach jednego z dwóch realizowanych projektów, wartości tych wskaźników zsumowano dla liczby projektów, a nie dla liczby beneficjentów.

¹⁸ W przypadku KI 1.1 oraz KI 2.1 dane zbierane są za pomocą systemu. Dla KI 2.1 oraz KI 4.1 (podobnie jak w przypadku KI 3.1 oraz KI 3.2) zebrane dane są efektem: (1) informacji udzielanych przez beneficjentów na etapach realizacji zadania (dane zawarte we wniosku) oraz (2) danych uzupełnianych i analizowanych bezpośrednio przez Operatora. Operator weryfikuje dane przed ich wystaniem do NCK. Należy jednak zaznaczyć, że w przypadku KI 2.1 oraz KI 4.1 liczebność beneficjentów jest zdecydowanie mniejsza, co ułatwia weryfikację rzetelności danych.

Problemy występujące w KI 3.1 i 3.2

Sprawozdania dla KI 3.1 i 3.2 okazały się wysoce nieustandaryzowane i niepełne, co znacząco utrudniało, a momentami nawet uniemożliwiało prowadzenie monitoringu. W zależności od regionu sprawozdania wypełniane były w bardzo zróżnicowany sposób. Problemy obejmowały:

- **Liczne braki danych** – wiele komórek pozostało niewypełnionych. Skrajny przypadek stanowiły sprawozdania z województwa wielkopolskiego za rok 2022, które w ogóle nie zostały wypełnione.
- **Przesunięcia treści** – treści często wpisywane były w niewłaściwe miejsca. Przykładowo zamiast typu beneficjenta podawano województwo, a zamiast nazwy placówki wpisywano datę rozpoczęcia projektu.
- **Błędnie wpisane treści** – problematyczne były adresy mailowe osób odpowiedzialnych za realizację Projektu, ponieważ kilkaset z nich zawierało literówki. Ogromną trudność sprawiło beneficjentom wpisanie kodu TERYT. W przypadku KI 3.1 aż 1718 na 2450 kodów wpisano nieprawidłowo. W przypadku KI 3.2 było ich jeszcze więcej – 1842 na 2342 rekordy.
- **Problemy ze standaryzacją danych** – problemy te dotyczyły przede wszystkim: (1) wskazywania KI – jego numer podawano na różne sposoby: z kropką na końcu lub bez, z przecinkiem zamiast kropki albo niepodawano go wcale, (2) typu beneficjenta – zapisywano go na wiele sposobów, np. „szkoła”, „szkoła podstawowa”, a nawet podawano nazwę konkretnej placówki, (3) typu gminy – tu również zapisy były różnorodne, np. „gmina miejsko-wiejska”, „gmina wiejsko-miejska”, „miejsko-wiejska”.
- **Błędne wpisywanie wartości wskaźników** – liczne wskaźniki zapisano w formie opisowej, co uniemożliwiło sumowanie ich ze wskaźnikami wpisanymi prawidłowo jako wartości liczbowe. Przykładowo zamiast podać liczbę zakupionych nowości beneficjent umieszczał opis: „140 pozycji za 2500 zł” albo „97 szt.”, a zamiast wpisać liczbę uczestników wydarzeń podawał informację „lekcje co tydzień po około 20 uczestników” albo „wszystkie dzieci uczestniczą w wydarzeniach”.

Przygotowanie baz sprawozdawczych

W związku z występującymi problemami wykonanie obliczeń musiało zostać poprzedzone uporządkowaniem tabel sprawozdawczych. W tym celu wykonano cztery kroki:

1. Poprawiono błędnie wpisane wartości wskaźników – przede wszystkim zastąpiono wartości opisowe konkretnymi wartościami liczbowymi albo wpisem „brak danych”.
2. Dokonano korekty i standaryzacji typów gmin. W tym celu uzupełniono braki w bazie, przeprowadzono standaryzację nazewnictwa oraz dokonano klasyfikacji typów określonych jako „pozostałe” oraz „brak terytorializacji”. W konsekwencji powstało pięć typów obszarów: (1) gmina miejsko-wiejska, (2) gmina wiejska, (3) miasto do 100 tys. mieszkańców, (4) miasto powyżej 100 tys. mieszkańców, (5) zagranica (tylko w przypadku KI 3.2).
3. Dokonano korekty i standaryzacji typów beneficjentów. W tym celu uzupełniono braki w bazie oraz przeprowadzono standaryzację nazewnictwa. Ostatecznie wyróżniono dziesięć typów beneficjentów: (1) samodzielna

biblioteka, (2) biblioteka w strukturach innej instytucji kultury, (3) biblioteka działająca w strukturze uczelni, (4) inna biblioteka zaliczona do OSB, (5) biblioteka pedagogiczna, (6) szkoła branżowa, (7) szkoła podstawowa, (8) szkoła ponadpodstawowa, (9) szkoła w ORPEG, (10) oddział przedszkolny w szkole.

4. Wskaźnik P_3 Liczba e-booków, audiobooków lub synchrobooków udostępnianych z platform zdalnego dostępu zakupionych przez biblioteki w ramach dotacji NPRCz 2.0 i wkładu własnego w innych modelach licencyjnych niż miesięczne kody zdalnego dostępu, występujący w Kl 1.1, rozbito na trzy odrębne wskaźniki: (1) kody niemiesięczne, (2) strony, (3) publikacje.

Analizy statystyczne

Analizy statystyczne wykonane zostały dla Kl 1.1 i 1.2¹⁹. Miały one odpowiedzieć na pytanie, czy istnieje związek pomiędzy wskaźnikami opisującymi sytuację społeczno-ekonomiczną danej gminy a wartościami wskaźników rezultatu bezpośredniego placówki, która znajduje się na jej terenie. Innymi słowy, analiza miała na celu określenie siły oddziaływania zmiennych kontekstowych (wskaźników opisujących sytuację społeczno-ekonomiczną gmin) na wartości wskaźników placówek bibliotecznych. Ukazanie czynników wpływających na wartości wskaźników rezultatu bezpośredniego stanowiło cenne źródło dla oceny oddziaływania NPRCz 2.0.

W analizie wykorzystano dwa wskaźniki opisujące osiągnięcia beneficjentów:

- liczba czytelników w roku 2022;
- liczba wypożyczeń i udostępnień w roku 2022²⁰.

Zmiennymi niezależnymi były czynniki kontekstowe opisujące sytuację społeczną i ekonomiczną gmin, w których zlokalizowani są beneficjenci. Wartości zmiennych pozyskane zostały dla roku 2022 z baz BDL GUS oraz PKW i obejmowały:

- liczbę ludności;
- dochód gminy ogółem (obejmujący: dochody własne, dotacje, subwencję ogólną, środki na dofinansowanie zadań);
- dochód gminy na jednego mieszkańca (przeliczony zgodnie z bilansem przygotowanym na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2021);
- liczbę podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności;
- stopę bezrobocia;

¹⁹ W toku realizacji badania zdecydowano się zrezygnować z analogicznej analizy dla Kl 3.1 i 3.2. Biblioteki szkolne na ogół nie prowadzą ewidencji wypożyczeń i dlatego większość (1546 w Kl 3.1 i 553 w Kl 3.2) podała wartości zerowe. Wykonanie obliczeń byłoby więc bezcelowe ze względu na braki danych i niską wiarygodność tych posiadanych. Z kolei liczba zapisanych czytelników jest całkowicie uzależniona od liczby uczniów, dlatego jej zestawianie ze wskaźnikami społeczno-demograficznymi gminy nie przyniosłoby przydatnej wiedzy.

²⁰ Nie udało się zbudować istotnych modeli czynnikowych dla dwóch wskaźników dodatkowych: (1) zmiana liczby czytelników oraz (2) zmiana liczby wypożyczeń w latach 2021–2022.

- liczbę bibliotek publicznych na 10 tys. ludności;
- księgozbiór bibliotek na 1 tys. ludności;
- liczbę czytelników bibliotek publicznych na 1 tys. ludności;
- liczbę komputerów użytkowanych w bibliotekach;
- frekwencję w wyborach do Sejmu i Senatu w roku 2023²¹.

Analizy zostały wykonane techniką regresji wieloczynnikowej (*Multiple Regression Analysis*). Szczegółową procedurę analiz statystycznych wraz z wynikami tabelarycznymi przedstawiono w Aneksie 9.2 do niniejszego raportu.

Analiza kontrfaktyczna

Analiza kontrfaktyczna objęła KI 4.1²². Miała ona na celu oszacowanie wpływu interwencji na zmianę wartości wskaźników rezultatu bezpośredniego uzyskanych przez beneficjentów. W tym celu dokonano porównania wartości wskaźników beneficjentów KI 4.1 z dwóch okresów: przed rozpoczęciem projektu oraz po roku jego realizacji. Następnie zmianę wartości tych wskaźników zestawiono ze zmianą w grupie kontrolnej – próbie beneficjentów KI 1.1²³ – również pomiędzy rokiem 2021 a 2022. Próba beneficjentów z KI 1.1 została dobrana na podstawie charakterystyk społeczno-ekonomicznych gmin, na których obszarze siedzibę mają beneficjenci. Za pomocą procedury *Propensity Score Matching (PSM)*²⁴ wybrano próbę gmin możliwe zbliżonych pod względem charakterystyki społeczno-ekonomicznej do tych reprezentowanych w KI 4.1.

Do porównania wartości wskaźników beneficjentów KI 1.1 i 4.1 pomiędzy rokiem 2021 i 2022 wykorzystano technikę analizy wariancji w schemacie mieszanym. Jest to technika analityczna służąca dokonywaniu porównań zmian określonych wartości w czasie i jednocześnie pomiędzy grupami. Dzięki temu, że zmienne społeczno-ekonomiczne były kontrolowane (a więc porównywane grupy beneficjentów KI 1.1 i 4.1 charakteryzowało zbliżone otoczenie społeczno-gospodarcze), możliwe było dokładniejsze oszacowanie wpływu samej interwencji.

Przebieg analizy kontrfaktycznej wraz z wynikami tabelarycznymi został przedstawiony w Aneksie 9.3 do niniejszego raportu.

Badanie ilościowe z beneficjentami pośrednimi oraz bezpośrednimi Programu

Badania ilościowe zostały zrealizowane przy wykorzystaniu procedury *mixed mode*, polegającej na tym, że określono jedną podstawową (preferowaną) technikę oraz

21 Na podstawie danych PKW o liczbie głosów oddanych w wyborach do Sejmu i Senatu w roku 2023.

22 Na tym etapie badania nie było możliwości przeprowadzenia takich analiz dla KI 2.1 ze względu na stan zaawansowania większości projektów, spośród których tylko kilka procent zostało zakończonych.

23 Wybór beneficjentów z KI 1.1 podyktowany był tym, że dostępne były dla nich dane o wartościach wskaźników rezultatu bezpośredniego przed realizacją projektu i po niej.

24 W przypadku KI 1.1 posiadamy pełne dane o wartości wskaźników kontekstowych dla 2232 spośród 2272 gmin. Dlatego też wybrano technikę PSM, która opiera się na regresji logistycznej, wymagającej pełnych danych, aby można ją było zastosować.

dodatkową, uzupełniającą, którą stosowano w dalszej kolejności. W przypadku niniejszego badania podstawową techniką było CAWI, a uzupełniającą CATI²⁵.

W pierwszym badaniu wzięli udział beneficjenci bezpośredni NPRCz 2.0, którzy skorzystali ze wsparcia w 2022 r.²⁶, czyli instytucje, które bezpośrednio otrzymały wsparcie w ramach poszczególnych Priorytetów²⁷. Badanie poprzedził pilotaż zrealizowany w dniach 8–9 listopada 2023 r. i objął dziesięciu respondentów. Właściwe badanie zostało przeprowadzone w dniach 14–28 listopada 2023 r. Uzyskano 2654 unikatowe wypełnienia, ale 111 z nich odrzucono, ponieważ respondenci nie wskazali żadnych KI, w których wzięli udział. Spośród 2543 uwzględnionych beneficjentów 2318 podało dane metryczkowe²⁸. Dla kolejnych 145 udało się pozyskać dane metryczkowe ze sprawozdań z realizacji NPRCz 2.0. Dane z obydwu baz (wynikowej z badania ankietowego i sprawozdawczej) zostały połączone dzięki adresom mailowym, na które beneficjenci otrzymywali zaproszenie do badania. Ostatecznie uzyskano więc 2463 rekordy z pełnymi danymi metryczkowymi.

W drugim badaniu wzięli udział beneficjenci pośredni NPRCz 2.0, czyli instytucje będące organami prowadzącymi dla poszczególnych placówek²⁹. Badanie to było prowadzone równoległe z pierwszym, tj. w dniach 14–28 listopada 2023 r. W jego wyniku uzyskano 377 unikatowych wypełnień. Korzystając z bazy beneficjentów oraz ze stron internetowych podmiotów, dla 374 respondentów udało się pozyskać dane o województwie, w którym znajduje się siedziba podmiotu.

Telefoniczne indywidualne wywiady pogłębione (TDI)³⁰

W ramach badania zrealizowanych zostało dziewięć wywiadów TDI, w tym:

- trzy wywiady z przedstawicielami IZ (MKiDN);
- pięć wywiadów z przedstawicielami Operatorów poszczególnych Priorytetów: Biblioteki Narodowej (Priorytet 1)³¹, Instytutu Książki (Priorytet 2), MEIN (Priorytet 3), NCK (Priorytet 4);
- jeden wywiad z przedstawicielem ORPEG (instytucji zaangażowanej w realizację Programu na poziomie Priorytetu 3).

25 Technikę CATI wykorzystano ostatecznie tylko w przypadku: (1) przekazywania przypomnień ankietowanym o wypełnieniu kwestionariusza, (2) asysty ankietera (udzielającego pomocy w wypełnianiu kwestionariusza ankietowanemu, który sam zgłosił się do Wykonawcy; pomoc odbywała się w czasie rzeczywistym, czyli w trakcie wypełniania kwestionariusza, ale tylko jego części), (3) udzielania ogólnych informacji ankietowanemu na temat badania (m.in. w zakresie niezrozumiałych zagadnień, użytych terminów czy technicznych aspektów odpowiedzi na pytania kwestionariusza).

26 Niektórzy spośród nich skutecznie aplikowali o środki również rok wcześniej.

27 Są to biblioteki publiczne, biblioteki publiczne wchodzące w skład innych instytucji kultury, placówki wychowania przedszkolnego, szkoły i biblioteki pedagogiczne, szkoły podstawowe, szkoły ponadpodstawowe, szkoły artystyczne realizujące kształcenie ogólne, szkoły w ORPEG. Jednocześnie w KI 4.1 beneficjentami są wyłącznie instytucje, które otrzymały dofinansowanie. Pozostałe osoby/instytucje, na które oddziałuje KI 4.1, to odbiorcy pośredni lub bezpośredni. Rozróżniamy też w KI 4.1 wnioskodawców, czyli instytucje, które w trybie konkursowym aplikowały poprzez system o dofinansowanie.

28 Dane metryczkowe obejmowały: typ beneficjenta, województwo oraz typ gminy.

29 Są to: organy prowadzące placówki wychowania przedszkolnego, organy prowadzące publiczne i niepubliczne szkoły podstawowe i ponadpodstawowe, organy prowadzące biblioteki pedagogiczne.

30 Były to wywiady zarówno telefoniczne, jak i przy wykorzystaniu komunikatorów internetowych.

31 W ramach tego Priorytetu zrealizowano wyjątkowo dwa wywiady TDI.

Zogniskowane wywiady grupowe (FGI)

W ramach badania przeprowadzono pięć wywiadów w formule online FGI: (1) cztery z beneficjentami wszystkich Priorytetów Programu oraz (2) jeden wywiad dedykowany Operatorom i realizatorom projektów w ramach Priorytetu 3. Wywiad ten był poświęcony w szczególności sprawozdawczości oraz kwestiom monitoringowym. W każdym wywiadzie FGI uczestniczyło od sześciu do ośmiu respondentów.

Panel ekspercki

W ramach badania ewaluacyjnego przeprowadzono jeden panel ekspercki. Uczestniczyło w nim czworo ekspertów (badaczy, naukowców) w dziedzinie czytelnictwa i rozwoju bibliotek. Panel stanowił podsumowanie pierwszego etapu prac w ramach badania ewaluacyjnego.

Studia przypadku

W ramach badania przeprowadzono sześć studiów przypadku (*case study*), które dedykowane były każdemu z sześciu KI i miały na celu opis dobrych praktyk. Do studiów przypadku wybrano beneficjentów wyróżniających się uzyskanymi efektami, związanymi bezpośrednio i pośrednio z udziałem w NPRCz 2.0. W ramach studiów przypadku korzystano z danych pochodzących z: (1) analiz *desk research*, (2) badań jakościowych (w szczególności wywiadów FGI) oraz (3) dodatkowych wywiadów TDI z przedstawicielami instytucji reprezentujących poszczególne instytucje, w których zidentyfikowano dobre praktyki.

Studia przypadku stanowiły podsumowanie badania ewaluacyjnego. **Dodatkowo w odniesieniu do każdego z KI (niezależnie od studiów przypadku) opracowane zostały dobre praktyki związane z zarządzaniem oraz rozwiązaniami organizacyjnymi w ramach Programu.**

2. WNIOSKI I REKOMENDACJE Z BADANIA

Poniższa tabela zawiera wnioski i rekomendacje z badania ewaluacyjnego, które stanowią kluczowe propozycje dotyczące przede wszystkim realizacji aktualnej edycji NPRCz 2.0. Przedstawione propozycje mają głównie charakter operacyjny, co oznacza, że koncentrują się na aktualizacji zapisów programowych oraz usprawnieniu dotychczasowych mechanizmów.

Ewaluator rekomenduje również wprowadzenie modyfikacji o charakterze strategicznym. Ze względów organizacyjnych i formalno-prawnych ich wdrożenie będzie zasadne dopiero w ewentualnej kolejnej edycji NPRCz.

Część rekomendacji ma charakter wariantowy, co oznacza, że Ewaluator wprowadził kilka możliwych sposobów modyfikacji Programu. Tym samym nie jest możliwe (i zasadne z punktu widzenia organizacyjnego), aby wszystkie warianty zostały wdrożone jednocześnie.

Tabela 1. Tabela wniosków i rekomendacji

Lp.	Treść wniosku	Treść rekomendacji	Sposób wdrożenia ³²	Status rekomendacji
1	Przeprowadzona aktualizacja analizy SWOT/TOWS w ramach badania ewaluacyjnego wykazała, że niektóre wskazane czynniki straciły na aktualności (częściowo lub w całości). Wynika to zarówno z: (1) aktualizacji zastosowanych danych statystycznych w analizie SWOT, (2) wystąpienia nowych zjawisk społeczno-kulturowych w obszarze związanym pośrednio i bezpośrednio z czytelnictwem, (3) zmian w zakresie istniejących uwarunkowań prawno-instytucjonalnych Programu, (4) zmiany stanu wiedzy, tj. opublikowania nowych wyników badań/analiz w obszarze pośrednio i bezpośrednio związanym z Programem.	<p>REKOMENDACJA OPERACYJNA – OGÓLNA</p> <p>Aktualizacja analizy SWOT w ramach planowanych modyfikacji NPRCz 2.0 zgodnie z proponowanymi modyfikacjami wskazanymi w Aneksie 9.1. Aktualizacja analizy SWOT/TOWS.</p> <p>Adresat rekomendacji: IZ, Operatorzy</p>	Uwzględnienie zmiany w ramach planowanej modyfikacji aktualnej edycji NPRCz 2.0 lub upowszechnienie wyników badania ewaluacyjnego zawierającego proponowane modyfikacje w zakresie analizy SWOT. Wyniki te stanowić mogą źródło informacji dla IZ i Operatorów (bez formalnej modyfikacji Programu).	Przyjęta

³² Sposób wdrożenia dotyczy tylko rekomendacji proponowanych do wdrożenia w ramach aktualnego NPRCz 2.0.

Lp.	Treść wniosku	Treść rekomendacji	Sposób wdrożenia	Status rekomendacji
2	<p>Realizowane analizy potwierdziły brak w Programie definicji czytelnictwa, a dodatkowo – znaczące przemiany w tym zakresie. Ponadto brakuje precyzyjnie określonej definicji kompetencji czytelniczych. Jest to w szczególności istotne w kontekście celów NPRCz 2.0, a także niekorzystnych wyników badania PISA z 2022 r., które zidentyfikowało spadek umiejętności rozumienia czytanego tekstu wśród uczniów w Polsce (w porównaniu do wyników z 2018 r.).</p>	<p>REKOMENDACJA OPERACYJNA – OGÓLNA</p> <p>Umieszczenie w NPRCz 2.0 definicji czytelnictwa, która powinna obejmować maksymalnie szeroki zakres praktyk czytelniczych i uwzględniać przemiany społeczno-kulturowe oraz technologiczne w tym obszarze. Dodatkowo rekomenduje się opracowanie definicji kompetencji czytelniczych oraz odpowiednie jej wyeksponowanie w dokumencie programowym. Do pomiaru kompetencji czytelniczych warto wykorzystywać wyniki badania PISA w dziedzinie rozumienia czytanego tekstu jako wskaźnika pomiaru skuteczności Programu. Wybór tego wskaźnika (od strony technicznej) wynika z regularnego charakteru badania (realizowanego co trzy lub cztery lata). Ponadto pozyskanie wyników przez IZ oraz Operatora nie będzie generować dodatkowych środków.</p> <p>Adresat rekomendacji: IZ, Operatorzy</p>	<p>Uwzględnienie zmiany w ramach planowej modyfikacji aktualnej lub kolejnej edycji NPRCz.</p>	<p>Przyjęta częściowo z zastrzeżeniem</p> <p>(1) Zakres pojęcia „czytelnictwa” zostanie opracowany podczas projektowania kolejnej edycji programu. Jednocześnie należy zauważyć, że definicja czytelnictwa, pośrednio, została wskazana poprzez wybór wskaźnika celu głównego NPRCz 2.0 – CG_R_1 Poziom czytelnictwa, który jest obliczany na podstawie sondażowego badania czytelnictwa Biblioteki Narodowej. Jest to odsetek osób w wieku 15 i więcej lat, które zadeklarowały, że w ciągu roku poprzedzającego moment badania czytały co najmniej 1 książkę (w tradycyjnej formie papierowej lub jako e-book). Celem NPRCz 2.0 jest wzrost wskaźnika poziomu czytelnictwa w kolejnych latach trwania Programu, przy czym wskaźnik jest wrażliwy na zachodzące procesy cywilizacyjne, w szczególności konkurencję innych mediów i sposobów dostępu do treści. Przyszła definicja powinna uwzględniać ten fakt.</p> <p>(2) Odrzucenie rekomendacji dotyczącej opracowania definicji „kompetencji czytelniczych”, bowiem wiąże się ono ze zjawiskami wykraczającymi poza cele Programu – brzmienie celu szczegółowego 3 NPRCz 2.0 jest następujące: „Cel szczegółowy 3: Wzmocnienie potencjału przedszkoli, bibliotek szkolnych i pedagogicznych przez wzrost atrakcyjności ich zbiorów”.</p> <p>(3) Realizacja rekomendacji dotyczącej powiązania wyników badania PISA z NPRCz wymagałoby rozszerzenia zakresu działań realizowanych w ramach Priorytetu 3. Ponadto badanie PISA odnosi się tylko do kompetencji uczniów, a nie ogółu społeczeństwa. Kompetencje osób dorosłych analizowane są w ramach badania PIAAC.</p> <p>(4) Badania PISA (koordynowane przez OECD) powtarzane są co 5 lat. Pomiary badania nie są zsynchronizowane z harmonogramem NPRCz, dlatego niemożliwe jest wykorzystanie wyników badania PISA jako wskaźnika skuteczności wdrażania programu.</p>

Lp.	Treść wniosku	Treść rekomendacji	Sposób wdrożenia	Status rekomendacji
				<p>Jak wskazano na stronie badania: „Celem badania PISA jest sprawdzenie umiejętności praktycznego zastosowania wiedzy i tym samym określenie, na ile młodzież jest przygotowana do podjęcia wyzwań, które staną przed nią w przyszłości. Nie służy ono zatem ocenie poziomu wiedzy i umiejętności poszczególnych uczniów czy poszczególnych szkół, lecz ocenie skuteczności szeroko rozumianego systemu edukacji w każdym z krajów uczestniczących w badaniu. Badanie PISA nie daje gotowych rozwiązań dotyczących na przykład poprawy programów nauczania lub reform systemu szkolnictwa. Zakres sprawdzanych umiejętności nie ogranicza się również do zagadnień zawartych w krajowych podstawach programowych. Oznacza to, że uczniowie w trakcie badania muszą sobie poradzić z problemami, z którymi nie zawsze mają do czynienia w czasie nauki szkolnej. Badanie skupia się na procesach analizowania, rozumowania i efektywnego przedstawiania rozwiązań. Uczniowie otrzymują zadania, w których muszą wykazać się nie teoretyczną wiedzą, ale umiejętnościami wykorzystywanymi w dorosłym życiu” (patrz: https://pisa.ibe.edu.pl/faq/). Skoro autorzy badania wskazują, iż nie służy ono ocenie efektywności podstaw programowych, tym bardziej badanie nie powinno być traktowane jako podstawa do oceny skuteczności celu szczegółowego NPRCz – jakkolwiek samo badanie tworzy istotny kontekst diagnostyczny dla Programu.</p>

Lp.	Treść wniosku	Treść rekomendacji	Sposób wdrożenia	Status rekomendacji
3	<p>Dane sprawozdawcze gromadzone przez NCK charakteryzują się bardzo zróżnicowaną jakością. Na ogół nie są ustandaryzowane, co prowadzi do dowolności w ich wpisywaniu. Zwłaszcza sprawozdania dla KI 3.1 i 3.2 są wysoce nieustandaryzowane i niepełne, co znacząco utrudnia, a momentami nawet uniemożliwia prowadzenie monitoringu.</p>	<p>REKOMENDACJA OPERACYJNA – OGÓLNA</p> <p>Rekomenduje się dokonanie standaryzacji sposobu raportowania danych sprawozdawczych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wyróżnienie pięciu typów obszarów realizacji projektu: (1) gmina miejsko-wiejska, (2) gmina wiejska, (3) miasto do 100 tys. mieszkańców, (4) miasto powyżej 100 tys. mieszkańców, (5) zagranica (tylko w przypadku KI 3.2). • Wyróżnienie dziesięciu typów beneficjentów: (1) samodzielna biblioteka, (2) biblioteka w strukturach innej instytucji kultury, (3) biblioteka działająca w strukturze uczelni, (4) inna biblioteka zaliczona do OSB, (5) biblioteka pedagogiczna, (6) szkoła branżowa, (7) szkoła podstawowa, (8) szkoła ponadpodstawowa, (9) szkoła w ORPEG, (10) oddział przedszkolny w szkole. • Umożliwienie wpisywania jedynie pełnego kodu TERYT – w postaci siedmiocyfrowej. <p>Adresat rekomendacji: IZ, Operatorzy</p>	<p>Uwzględnienie zmiany w ramach planowej modyfikacji aktualnej lub w kolejnej edycji NPRCz.</p>	<p>Przyjęta częściowo, z zastrzeżeniem</p> <p>(1) Standaryzacja jest potrzebna, ale podział zaproponowany przez Wykonawcę zawiera kategorie nierozłączne, dlatego wymaga jeszcze doprecyzowania.</p> <p>(2) JEMP dołoży starań, by wzory tabel sprawozdawczych z opracowaną w konsultacji z IZ i Operatorami doprecyzowaną typologią zostały przekazane Operatorom w 2024 r. i wdrożone w sprawozdaniach przekazywanych w 2025 r. i następnych latach.</p> <p>(3) W kolejnej edycji programu sprawozdawczość mogłaby być uproszczona i zautomatyzowana za pomocą jednolitego narzędzia informatycznego. IZ wraz z JEMP i Operatorami rozważy przeprowadzenie analizy kosztów i korzyści związanych z wprowadzeniem tego rozwiązania, w tym podjęcie decyzji w zakresie prefinansowania przedsięwzięcia (tj. począwszy od 2025 r., przy założeniu, iż trzecia edycja NPRCz rozpoczynałaby się w 2026 r.) i wstępnej struktury zarządzania programem informatycznym oraz możliwości łączenia danych z różnych źródeł. W zakresie wdrożenia jednolitego narzędzia informatycznego wiążąca decyzja Kierownictwa MKiDN zapadnie na podstawie analizy kosztów i korzyści oraz przedstawionej kalkulacji kosztów realizacji zadania.</p>

Lp.	Treść wniosku	Treść rekomendacji	Sposób wdrożenia	Status rekomendacji
4	<p>Przyjęta technika analiz statystycznych nie pozwala na udzielenie odpowiedzi na pytanie o wpływ interwencji na działalność bibliotek objętych wsparciem. Dzieje się tak, ponieważ:</p> <ul style="list-style-type: none"> Uwzględniono w niej jedynie zestawienie wskaźników kontekstowych ze wskaźnikami rezultatu bezpośredniego z pominięciem czynnika interwencji. Dane o wartości wskaźników rezultatu bezpośredniego dostępne są jedynie dla dwuletniego okresu – przed rozpoczęciem projektu i rok po jego rozpoczęciu. Analiza została przeprowadzona zbyt wcześnie (na etapie ewaluacji mid-term), podczas gdy pojawienie się efektów interwencji wymaga czasu. 	<p>REKOMENDACJA STRATEGICZNA – OGÓLNA</p> <p>W ewaluacji ex post NPRCz 2.0 należy wykonać nowe analizy statystyczne, uwzględniające skalę i zakres interwencji. W tym celu konieczne będzie:</p> <ul style="list-style-type: none"> Zgromadzenie danych sprawozdawczych beneficjentów, zawartych w sprawozdaniach K-03. Dzięki temu uzyska się odpowiednio długi szereg czasowy, obejmujący co najmniej lata 2018–2025. Sporządzenie modeli prognostycznych dla każdego wskaźnika rezultatu bezpośredniego – na podstawie danych sprzed wystąpienia interwencji. Jeżeli interwencja dla danej grupy beneficjentów miała miejsce w roku 2022, to model powinien na podstawie danych z lat 2018–2021 prognozować wartości dla lat 2023–2025. Zgromadzenie danych o skali podjętej interwencji (rok zakończenia interwencji, wielkość finansowania, ewentualnie liczba zakupionych nowości oraz inne efekty) dla każdego beneficjenta. Porównanie wartości wskaźników rzeczywiście osiągniętych przez beneficjentów po zakończeniu interwencji z tymi wynikającymi z prognozy. Zbudowanie modelu wyjaśniającego wpływ interwencji i jej zakresu na różnicę w wartościach wskaźników rzeczywistych i wynikających z prognozy. Pozwoli to na oszacowanie wpływu interwencji na zmianę w wartości wskaźników rezultatu bezpośredniego. <p>Adresat rekomendacji: IZ, Operatorzy</p>	<p>Uwzględnienie zmiany w ramach planowej modyfikacji aktualnej lub w kolejnej edycji NPRCz.</p>	<p>Odrzucona</p> <p>(1) Rekomendacja jest zasadna, ale stoi w sprzeczności z dokumentami. Ograniczenia wynikają z ustawy z 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz.U. z 2023 r. poz. 773). Pozyskanie danych o konkretnych podmiotach ze sprawozdań K-03 jest niezgodne ze wspomnianą ustawą. Art. 10 ww. ustawy brzmi: „Dane jednostkowe identyfikowalne zebrane w badaniach statystycznych podlegają bezwzględnej ochronie. Dane te mogą być wykorzystywane wyłącznie do opracowań, zestawień i analiz statystycznych oraz do tworzenia przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego operatu do badań statystycznych; udostępnianie lub wykorzystywanie tych danych dla innych niż podane w ustawie celów jest zabronione (tajemnica statystyczna)”³³. Z kolei w art. 54 ww. ustawy wskazano odpowiedzialność karną za naruszenie tajemnicy statystycznej: „Kto narusza tajemnicę statystyczną, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.</p>

33 Patrz: Ekspertyza dotycząca obowiązku zachowania tajemnicy statystycznej polegającej na ochronie przed ujawnieniem danych jednostkowych zbieranych w formie badań statystycznych przez służby statystyki publicznej w Polsce https://bip.stat.gov.pl/files/gfx/bip/pl/defaultstronaopisowa/541/1/1/opinia_tadeusz_walczak.pdf (dostęp: 30.11.2023)

Lp.	Treść wniosku	Treść rekomendacji	Sposób wdrożenia	Status rekomendacji
5	<p>Przeprowadzone analizy kontrfaktyczne ograniczają się do porównania wartości wskaźników rezultatu przed rozpoczęciem projektu i rok po jego rozpoczęciu. Nie daje to możliwości monitorowania długoterminowych zmian w wartości tych wskaźników. Ponadto pozyskanie danych o wartościach wskaźników rezultatu bezpośredniego dla placówek, które nie brały udziału w Programie, jest bardzo problematyczne³⁴.</p>	<p>REKOMENDACJA OPERACYJNA – OGÓLNA</p> <p>W ewaluacji ex post NPRCz 2.0 należy wykonać nowe analizy kontrfaktyczne, uwzględniające dłuższą perspektywę czasową. W tym celu konieczne będzie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zgromadzenie danych sprawozdawczych beneficjentów, zawartych w sprawozdaniach K-03. Dzięki temu uzyska się odpowiednio długi szereg czasowy, obejmujący co najmniej lata 2018–2025. • Zgromadzenie danych sprawozdawczych podmiotów niebędących beneficjentami (lub będących beneficjentami innych KI niż 2.1 i 4.1), zawartych w sprawozdaniach K-03. • Porównanie wartości wskaźników osiągniętych przez beneficjentów z tymi uzyskanymi przez podmioty niebędące beneficjentami w analogicznym czasie. <p>Adresat rekomendacji: IZ, Operatorzy</p>	<p>Uwzględnienie zmiany w ramach planowej modyfikacji aktualnej lub kolejnej edycji NPRCz.</p>	<p>Odrzucona</p> <p>(1) Rekomendacja jest zasadna, ale stoi w sprzeczności z dokumentami. Ograniczenia wynikają z ustawy z 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej. Pozyskanie danych o konkretnych podmiotach ze sprawozdań K-03 jest niezgodne ze wspomnianą ustawą.</p> <p>(2) W 2024 r. przedmiotem analiz Operatorów NPRCz 2.0 i Instytucji Zarządzającej Programem będzie namysł, czy byłoby zasadne wykorzystanie w większym stopniu niż dotychczas badań jakościowych dla oceny wpływu poszczególnych kierunków interwencji NPRCz 2.0.</p> <p>(3) W odniesieniu do analiz kontrfaktycznych i ich zastosowania dla NPRCz 2.0 problematyczny jest brak grupy kontrolnej dla części Priorytetów Programu. Analizy kontrfaktyczne w zasadzie aplikowalne byłyby dla kierunków interwencji 2.1. oraz 4.1., przy czym dla KI 2.1 wątpliwe jest porównywanie biblioteki objętej dużą inwestycją z biblioteką, która nie miała możliwości zmodernizowania swojej siedziby (tudzież wybudowania nowej). Problemатyczny, jak zresztą wskazano w rekomendacjach z ewaluacji mid-term, jest moment przeprowadzenia analiz relatywnie bezpośrednio po zakończeniu realizacji projektów. W przypadku inwestycji w infrastrukturę biblioteczną okres realizacji zadania (nawet 36 do 48 miesięcy) może wpływać na efekt mierzony w momencie zakończenia zadania. Bezpośrednio realizację zadania poprzedzać mogło zamknięcie placówki lub znaczące ograniczenie jej działania związane z prowadzoną inwestycją (np. modernizacja obecnej siedziby wyłączająca część placówki z bieżącego funkcjonowania lub przenosiny zbiorów do nowej siedziby ograniczające możliwość wypożyczeń itp.). Zasadna byłaby ocena odłożona w czasie np. o 3 lata od zakończenia realizacji przedsięwzięcia.</p> <p>(4) Analizy kontrfaktyczne należy traktować jako narzędzie wspierające i wzbogacające pozyskiwanie wiedzy o efektach Programu w sytuacji, kiedy możliwe jest ich przeprowadzenie, ale ważne jest również pogłębienie wniosków jakościowymi technikami badawczymi.</p>

34 Pozyskanie takich danych wymagałoby dostępu do sprawozdań K-03 składanych przez biblioteki do GUS. Ponadto takich placówek jest niewiele – zdecydowana większość bibliotek realizowała projekt w ramach co najmniej jednego konkursu.

Lp.	Treść wniosku	Treść rekomendacji	Sposób wdrożenia	Status rekomendacji
6	<p>Analiza wykazała brak w części diagnostycznej NPRCz 2.0 kompleksowych oraz aktualnych informacji na temat potencjalnych beneficjentów Programu.</p>	<p>REKOMENDACJA STRATEGICZNA – OGÓLNA</p> <p>Uzupełnienie diagnozy zamieszczonej w NPRCz 2.0 o pogłębioną analizę potencjalnych beneficjentów Programu (dokonanie szczegółowej charakterystyki bibliotek publicznych, placówek wychowania przedszkolnego, bibliotek szkolnych, bibliotek pedagogicznych, a także bibliotek w ORPEG).</p> <p>Dane opublikowane przez GUS w ramach badania <i>Stan bibliotek w Polsce</i> mogą być przydatne przy opracowywaniu kolejnych edycji NPRCz. Dlatego zasadna jest synchronizacja tego badania z pracami nad kolejnymi edycjami Programu. By tak się stało, należy nawiązać roboczą współpracę pomiędzy IZ i GUS w celu upublicznienia wyników badania <i>Stan bibliotek w Polsce</i> najpóźniej w drugim/trzecim kwartale 2025 r.</p> <p>Dodatkowo rekomenduje się aktualizowanie informacji na temat „nowych” beneficjentów Programu (np. na podstawie danych GUS) w przypadku wprowadzania zmian w Programie. Przykładowo w zakresie KI 3.2 dotyczy to aktualnie udziału w naborze na 2024 i 2025 r. punktów przedszkolnych oraz zespołów wychowania przedszkolnego, których uczestnictwo w Programie do 2023 r. było niemożliwe.</p> <p>Adresat rekomendacji: IZ, Operatorzy</p>	<p>Uwzględnienie zmiany w ramach planowej modyfikacji aktualnej edycji NPRCz 2.0 lub opracowanie roboczych materiałów w tym zakresie przez Operatorów we współpracy z GUS.</p>	<p>Odrzucona</p> <p>(1) Część diagnostyczna: możliwość wdrożenia rekomendacji zależna jest częściowo od podmiotu niezwiązanego z Programem – od GUS. Wszczęcie rozmów na temat synchronizacji publikacji danych, tak by możliwe było wykorzystanie najnowszych informacji podczas prac nad kolejną edycją Programu, jest możliwe np. w ramach Międzyresortowego Zespołu Metodologicznego ds. Statystyki Kultury (przy NCK).</p> <p>(2) Zgodnie z ustawą z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (tj. Dz.U. z 2024 r. poz. 324) w programie rozwoju (art. 17) prezentowane są jedynie wnioski z diagnozy. Z uwagi na objętość dokumentu nie jest zasadne prezentowanie w programie wieloletnim typologii bibliotek.</p> <p>(3) Część dotycząca nowych beneficjentów: obecnie nie ma problemu z dotarciem z informacją do nowych podmiotów (np. placówek wychowania przedszkolnego).</p>
7	<p>Analiza Programu potwierdziła brak w nim odniesień do specyfiki dotyczącej szkół ORPEG pomimo uwzględnienia tych jednostek wśród potencjalnych wnioskodawców Programu.</p>	<p>REKOMENDACJA OPERACYJNA OGÓLNA – PRIORYTET 3</p> <p>Uwzględnienie w diagnozie oraz analizie SWOT specyfiki obszaru związanego z funkcjonowaniem placówek ORPEG. W przypadku diagnozy dotyczy to uzupełnienia jej o kwestie związane ze specyficzną – względem innych typów placówek w ramach Priorytetu 3 – misją. Z kolei analiza SWOT w obszarze zagrożeń powinna uwzględniać istotne w kontekście funkcjonowania szkół ORPEG zróżnicowanie poziomu znajomości języka polskiego przez uczniów uczących się, a w konsekwencji korzystających z bibliotek przy placówkach ORPEG.</p> <p>Adresat rekomendacji: IZ, Operator Priorytetu 3</p>	<p>Uwzględnienie zmiany w ramach planowej modyfikacji aktualnej lub w kolejnej edycji NPRCz.</p>	<p>Przyjęta</p> <p>(1) MEN nie planuje wprowadzenia zmian w odniesieniu do szkół w ORPEG w tej edycji programu, tym bardziej że w ramach Priorytetu 3 NPRCz będzie prowadzony jeszcze tylko jeden nabór wniosków.</p>

Lp.	Treść wniosku	Treść rekomendacji	Sposób wdrożenia	Status rekomendacji
8	<p>Dane GUS potwierdzają niską dostępność bibliotek publicznych dla potencjalnych czytelników korzystających z ich oferty. Dotyczy to zarówno liczby godzin, jak i dostępności bibliotek w soboty i niedziele. Jednocześnie przeprowadzone analizy (badania ilościowe i jakościowe beneficjentów w ramach ewaluacji) wykazały pewne ograniczenia związane z możliwościami otwierania bibliotek publicznych w soboty lub w dłuższym wymiarze czasowym, co argumentowane jest m.in.: (1) zbyt małą liczbą pracowników, (2) niedostatecznym finansowaniem, (3) warunkami lokalizacyjnymi oraz (4) brakiem dostatecznego zainteresowania ze strony mieszkańców mniejszych ośrodków.</p>	<p>REKOMENDACJA OPERACYJNA – PRIORYTET 1 (KI 1.1)</p> <p>W przypadku wymogu otwierania bibliotek w soboty rekomenduje się nietraktowanie bibliotek jako jednolitej zbiorowości i dostrzeganie ich zróżnicowanej specyfiki. Konieczne jest dokonanie w pierwszej kolejności (w części diagnostycznej) rozróżnienia na placówki w dużych ośrodkach miejskich oraz te w mniejszych (szczególnie w gminach wiejskich). Konsekwencją takiego działania będzie sprofilowanie wsparcia pod kątem specyfiki obu tych grup (dotyczy to też wymogu otwierania bibliotek publicznych w soboty bez względu na posiadany potencjał).</p> <p>Rekomenduje się rozważenie wprowadzenia zapisów uwzględniających: (1) elastyczność w zakresie wyboru sobót lub niedziel jako dnia otwarcia biblioteki, (2) zmniejszenie obligatoryjnego wymiaru otwarcia bibliotek w soboty/niedziele do 25% sobót/niedziel w roku przez przynajmniej cztery godziny (i ewentualne sukcesywne zwiększanie częstotliwości otwarcia bibliotek w soboty/niedziele w kolejnych konkursach w sytuacji, gdy będzie to zasadne zarówno z punktu widzenia organizacyjnego, jak i finansowego bibliotek publicznych), (3) zwolnienie bibliotek z konieczności otwarcia się w soboty w sytuacji, gdy znajdują się one w obiektach należących do innych instytucji, które nie są otwarte w soboty/niedziele. Dodatkowo rekomenduje się pozostawienie zapisu dotyczącego bibliotek posiadających filie, który zakłada, że obowiązek otwarcia w soboty dotyczy przynajmniej jednej z filii.</p> <p>Potencjalnym rozwiązaniem (zachęcającym do otwierania bibliotek w weekendy) jest dodanie do obligatoryjnych wymogów w zakresie otwierania bibliotek publicznych w soboty/niedziele mechanizmów premiujących. Przykładem może być możliwość skorzystania z niższej wysokości wkładu własnego przez placówki, które zdecydują się na takie rozwiązanie.</p> <p>Adresat rekomendacji: IZ, Operator Priorytetu 1</p>	<p>Uwzględnienie zmiany w ramach planowej modyfikacji aktualnej edycji NPRCz 2.0 oraz dodatkowo w kolejnych naborach w 2024 i 2025 r. uwzględnienie rekomendowanych zapisów w regulaminach konkursowych w ramach KI 1.1.</p>	<p>Odrzucona</p> <p>Rekomendacja stoi w sprzeczności z założeniami NPRCz 2.0. U podstaw tej interwencji państwa leży wzmocnienie czytelnictwa oraz dostępu do wiedzy i kultury książki m.in. poprzez zwiększenie dostępności bibliotek publicznych na terytorium całego kraju i dla wszystkich grup społecznych, w tym osób aktywnych zawodowo. Uczestnictwo w kulturze co do zasady odbywa się w czasie wolnym.</p>

Lp.	Treść wniosku	Treść rekomendacji	Sposób wdrożenia	Status rekomendacji
9	Analiza KI 1.2 potwierdziła niskie dotychczasowe zainteresowanie beneficjentów konkursami w ramach tego KI (są to biblioteki publiczne zlokalizowane w trzech regionach Polski: łódzkim, świętokrzyskim, lubelskim).	<p>REKOMENDACJA STRATEGICZNA – PRIORYTET 1 (KI 1.2)</p> <p>W przyszłym NPRCz rekomenduje się objęcie konkursem w ramach KI 1.2 wszystkich regionów z obszaru Polski Wschodniej wskazanych w FEPW³⁵, czyli: warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego, świętokrzyskiego, podkarpackiego, części województwa mazowieckiego³⁶ oraz dodatkowo łódzkiego. Pozwoli to zachować dotychczasowe (pozytywnie oceniane przez Ewaluatora) indywidualne podejście do placówek ze strony Operatora oraz sprawne zarządzanie współpracą z bibliotekami objętymi wsparciem w ramach KI 1.2. Dodatkowo wybrane zostaną regiony (podobne jak w przypadku aktualnie obowiązującego Programu), które charakteryzują się bibliotekami m.in. o niskim poziomie cyfryzacji.</p> <p>Adresat rekomendacji: IZ, Operator Priorytetu 1</p>	Uwzględnienie zmiany w ramach kolejnej edycji NPRCz.	<p>Przyjęta z zastrzeżeniem</p> <p>(1) Przy tworzeniu kolejnej edycji NPRCz w odniesieniu do realizacji KI 1.2 analizie poddana będzie możliwość objęcia konkursem kolejnych województw. Wybór województw oparty będzie m.in. na danych dotyczących korzystania z elektronicznego katalogu i, jeżeli okaże się to uzasadnione, uwzględni obszary wskazane w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030. Uwzględnione zostaną również możliwości techniczne zintegrowanego systemu zarządzania zasobami bibliotek.</p> <p>(2) Wiążąca decyzja Kierownictwa MKiDN odnośnie do realizacji kolejnej edycji programu wieloletniego oraz alokacji środków finansowych na poszczególne komponenty NPRCz, wraz z ich możliwą zmianą lub modyfikacją, zapadnie w odrębnym terminie, w tym również w powiązaniu z procesem programowania działań MKiDN na lata 2024–2028.</p>
10	Analiza monitoringu oraz sprawozdawczości potwierdziła duże trudności związane z prowadzeniem tych działań w ramach Programu szczególnie w przypadku beneficjentów Priorytetu 3. Dane w programie Excel są podawane z błędami, zawierają liczne braki i nie mają ustandaryzowanego charakteru. Dzieje się tak pomimo opracowania przez Operatora Priorytetu 3 specjalnych instrukcji w tym zakresie.	<p>REKOMENDACJA OPERACYJNA – PRIORYTET 3 (KI 3.1 oraz KI 3.2)</p> <p>Rekomenduje się nagranie webinaru wyjaśniającego szczegółowo sposób, w jaki należy wypełniać tabelę monitoringową.</p> <p>Adresat rekomendacji: IZ, Operator Priorytetu 3</p>	Opracowanie materiałów w postaci webinaru dla beneficjentów KI 3.1 oraz 3.2, który obok dotychczasowych instrukcji stanowić będzie wsparcie w zakresie prowadzonego monitoringu/ sprawozdawczości.	<p>Przyjęta</p> <p>Kierownictwo MEN zdecyduje, czy będzie w stanie zorganizować lub współorganizować taki webinar.</p>

35 Patrz: <https://www.fepw.gov.pl/> (dostęp: 30.11.2023).

36 Bez Warszawy i dziewięciu otaczających ją powiatów – tzw. region mazowiecki regionalny.

Lp.	Treść wniosku	Treść rekomendacji	Sposób wdrożenia	Status rekomendacji
11	<p>Badanie ewaluacyjne wykazało odmienny sposób realizacji działań w ramach Programu w obszarach dedykowanych Priorytetom wdrażanym przez MKiDN oraz MEiN.</p>	<p>REKOMENDACJA STRATEGICZNA – PRIORYTET 3</p> <p>Ze względu na trudności w zakresie sprawozdawczości oraz monitoringu w przypadku Priorytetu 3 rekomenduje się zastosowanie analogicznej formuły jak w przypadku Priorytetów 1, 2 i 4. Oznacza to wybór Operatora spośród jednostek podległych MEiN i stworzenie analogicznego systemu raportowania (w oparciu o program jak w przypadku P1, P2 oraz P4, ale finansowany i zarządzany przez MEiN). Jednocześnie ze względu na skalę zmian rekomenduje się ich wdrożenie dopiero w kolejnej edycji programu, czyli od 2026 r.</p> <p>Zasadne jest również zmniejszenie zakresu zbieranych danych do tych, które są niezbędne z punktu widzenia zarządzania Programem. W związku z powyższym Ewaluator rekomenduje, aby ze sprawozdawczości usunąć następujące wskaźniki:</p> <ul style="list-style-type: none"> • RB_1 Liczba użytkowników zarejestrowanych w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0; • RB_2 Liczba czytelników (użytkowników aktywnie wypożyczających) w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0; • RB_3 Liczba wypożyczeń na zewnątrz w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0; • RB_dodatkowy_2 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono kółka lub kluby czytelnicze; • RB_dodatkowy_3 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono kółka lub kluby inne niż czytelnicze. <p>Stosowanie powyższych wskaźników w przypadku szkół nie jest zasadne. Oddziały przedszkolne nie prowadzą wypożyczeń, a liczba zapisanych czytelników jest całkowicie uzależniona od liczby uczniów. Biblioteki szkolne nie mają również na celu otwierania kółek i klubów czytelniczych innych niż czytelnicze.</p> <p>Adresat rekomendacji: IZ, Operator Priorytetu 3</p>	<p>Uwzględnienie zmiany w ramach kolejnej edycji NPRCz, którą powinny poprzedzić konsultacje takiego rozwiązania w MEiN.</p>	<p>Przyjęta częściowo z zastrzeżeniem</p> <p>(1) Możliwość zastosowania analogicznej formuły w Priorytecie 3 jak w przypadku Priorytetów 1, 2 i 4 to decyzja poza grupą roboczą ds. ewaluacji i monitoringu i pozostaje w kompetencji ministra właściwego ds. oświaty i wychowania.</p> <p>(2) Usunięcie niektórych wskaźników wiązałoby się ze zmianą nie tylko Planu Monitoringu i Ewaluacji, a także treści Programu. Potrzebna jest dyskusja nad wpływem tej decyzji na monitoring.</p> <p>(3) Nie jest zasadne wprowadzenie zmian w trakcie realizowanej edycji z uwagi na krótki czas zastosowania ewentualnej zmiany (dotyczyłaby danych za 2025 r., być może za 2024 r.). Kwestia do rozważenia w kolejnej edycji NPRCz, przez IZ w porozumieniu z Operatorami oraz JEMP, z zastrzeżeniem, że dla Priorytetu 3 decyzje podejmuje minister właściwy ds. oświaty i wychowania.</p>

Lp.	Treść wniosku	Treść rekomendacji	Sposób wdrożenia	Status rekomendacji
12	Przeprowadzone analizy wykazały, że KI 4.1 charakteryzuje się wysokim stopniem efektywności i skuteczności.	<p>REKOMENDACJA STRATEGICZNA – OGÓLNA/PRIORYTET 4 (KI 4.1)</p> <p>Rekomenduje się, aby w sytuacji ewentualnego zwiększenia budżetu NPRCz 2.0 w pierwszej kolejności zwiększyć finansowanie KI 4.1.</p> <p>Adresat rekomendacji: IZ, Operator Priorytetu 4</p>	Uwzględnienie zmiany w ramach aktualnej edycji NPRCz 2.0.	<p>Przyjęta częściowo z zastrzeżeniem</p> <p>(1) Rekomendacja byłaby zasadna pod warunkiem, że nie zawierałaby hierarchizacji Priorytetów.</p> <p>(2) Zwiększenie budżetu NPRCz 2.0 w aktualnej edycji wymagałoby nowelizacji Programu i wcześniejszej zgody MKiDN i MF.</p> <p>(3) W momencie wykonywania ewaluacji mid-term analizy kontrfaktyczne były możliwe do przeprowadzenia tylko dla KI 4.1. Analizy te nie dają wiedzy o skuteczności pozostałych KI. Nie było możliwe pozyskanie analogicznych danych pozwalających na ocenę skuteczności innych Priorytetów w kontekście potrzeby zwiększenia finansowania.</p> <p>(4) Ewentualne zwiększenie budżetu KI 4.1 nie powinno odbywać się kosztem pozostałych Priorytetów.</p> <p>(5) Wiążąca decyzja Kierownictwa MKiDN odnośnie do realizacji kolejnej edycji programu wieloletniego oraz alokacji środków finansowych na poszczególne komponenty NPRCz, wraz z ich możliwą zmianą lub modyfikacją, zapadnie w odrębnym terminie, w tym również w powiązaniu z procesem programowania działań MKiDN na lata 2024–2028.</p>

Źródło: opracowanie własne

3. LOGIKA INTERWENCJI NPRCZ 2.0

3.1. Aktualizacja diagnozy sytuacji rozwoju czytelnictwa i bibliotek

Aktualizacja diagnozy sytuacji rozwoju czytelnictwa i bibliotek opracowana została na potrzeby NPRCz 2.0 i była już przedmiotem oceny w ramach ewaluacji wstępnej Programu, wraz z modułem oceny efektów jego poprzedniej edycji³⁷. W przypadku niniejszego badania dokonano aktualizacji diagnozy. W pierwszej kolejności aktualizacja objęła pięć wyzwań, stanowiących wnioski z przeprowadzonej diagnozy:

- **Wyzwanie 1:** Wspieranie rozwoju czytelnictwa, które warunkuje możliwość kształcenia się przez całe życie, wpływając na dobrostan jednostki i sposób jej funkcjonowania w społeczeństwie;
- **Wyzwanie 2:** Zahamowanie spadku liczby czytelników bibliotek publicznych;
- **Wyzwanie 3:** Poprawa atrakcyjności infrastruktury bibliotek publicznych;
- **Wyzwanie 4:** Wzmacnianie praktyk czytelniczych dzieci i młodzieży;
- **Wyzwanie 5:** Zmiana stereotypów dotyczących bibliotek i czytelnictwa.

W ocenie Ewaluatora każde z powyższych wyzwań ma aktualny status, choć różnią się one skalą i zakresem realizacji. **Wyzwanie 1** zachowuje aktualność pomimo poprawy wskaźników w obszarach potwierdzających aktywne funkcjonowanie jednostki w społeczeństwie. Dotyczy to np. poprawy wskaźnika mierzącego odsetek osób dorosłych uczących się przez całe życie (zaproponowanego w analizie SWOT opracowanej w ramach NPRCz 2.0), przy uwzględnieniu zarówno jego wartości bezwzględnej dla Polski, jak i różnicy względem średniej europejskiej. Potwierdza te trendy (w ostatnich latach) poniższa tabela. Należy mieć jednak świadomość, że nadal wartości dla Polski są poniżej średniej europejskiej.

Tabela 2. Odsetek osób uczących się przez całe życie w Polsce oraz Unii Europejskiej (27 państw)*

Rok	Unia Europejska	Polska	Różnica
2022	11,9%	7,6%	-4,3%
2021	10,8%	5,4%	-5,4%
2020	9,1%	3,7%	-5,4%
2019	10,8%	4,8%	-6,0%
2018	10,6%	5,7%	-4,9%
2017	10,4%	4,0%	-6,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu

*Dotyczy uczestnictwa osób dorosłych w wieku 25–64 w kształceniu i szkoleniach dorosłych (KSD).

37 Patrz: https://nprcz.pl/wp-content/uploads/2023/06/2205_Ewaluacja2021_NPRCz_fin_compressed.pdf (dostęp: 30.11.2023).

Dodatkowo należy podkreślić, że aktualna pozostaje zależność – wspomniana w badaniu PISA z 2018 r.³⁸ – wskazująca na wpływ stopnia opanowania kompetencji czytelniczych na możliwości osobistego rozwoju człowieka, a w konsekwencji na: (1) mocną pozycję zawodową, (2) dobre radzenie sobie w świecie instytucjonalnym, (3) poczucie wolności i sprawczości działania, a nawet niejednokrotnie na (4) lepszy stan zdrowia i (5) mniejsze ryzyko popadnięcia w konflikt z prawem. Przejawia się to m.in. tym, że wśród czytelników książek dominują osoby najlepiej wykształcone. Autorzy raportu z badania stanu czytelnictwa książek w Polsce w 2022 r. wskazali, że 58% absolwentów szkół wyższych czyta książki, podczas gdy wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym odsetek ten wynosi tylko 14%. Takie podejście do kwestii czytelnictwa sprawia jednak, że zdaniem Ewaluatora konieczna jest modyfikacja wyzwania 1 poprzez uzupełnienie go o komponent związany z rozwojem kompetencji czytelniczych. Jest to zgodne z zapisami dokumentu programowego NPRCz 2.0, w którym wątek ten jest silnie akcentowany podobnie jak w badaniu ewaluacyjnym wstępnym tego Programu³⁹. Kwestia kompetencji czytelniczych nabrała również znaczenia jako wymiar, na który negatywny wpływ miała pandemia, co potwierdziło badanie PISA z 2022 r.

W przypadku **wyzwania 2**, związanego z zahamowaniem spadku liczby czytelników bibliotek publicznych, zgodnie z danymi GUS w 2022 r. po raz pierwszy od 2019 r. liczba ta wzrosła na 1 tys. ludności. Taka sytuacja miała miejsce tylko czterokrotnie w latach 2002–2022. W ocenie Ewaluatora wyzwanie powinno w większym stopniu uwzględniać (w tym bezpośrednio wskazywać) grupy społeczne, które do tej pory były marginalizowane w obszarze czytelnictwa, np. osoby z niskim wykształceniem, wykluczone społecznie czy osoby starsze, a także OzN.

W najmniejszym stopniu, w przypadku wszystkich wyzwań wskazanych w Programie, aktualna pozostaje kwestia cyfryzacji bibliotek. Dodatkowo jeden z komponentów tego wyzwania, związany ze zdalnym dostępem do zasobów bibliotek, staje się już tylko częściowo aktualny. Dzieje się tak ze względu na regularną poprawę sytuacji w tym obszarze. Potwierdzają to dane GUS⁴⁰ dotyczące najczęściej oferowanych przez biblioteki publiczne usług elektronicznych, które sukcesywnie stają się coraz powszechniejsze wśród ogółu tych bibliotek. Oznacza to jednocześnie, że przyjęte założenia Programu były słuszne i przynoszą wymierne efekty.

38 Patrz: *PISA 2018. Czytanie, rozumienie, rozumowanie*, red. A. Sitek, E.B. Ostrowska, Warszawa 2020, https://pisa.ibe.edu.pl/wp-content/uploads/2020/03/PISA_2018_wyniki_raport.pdf (dostęp: 30.11.2023). Badania PISA 2022 w momencie opracowywania raportu nie są dostępne i zostaną opublikowane dopiero 5 grudnia 2023 r., <https://pisa.ibe.edu.pl/>.

39 Patrz: https://nprcz.pl/wp-content/uploads/2023/06/2205_Ewaluacja2021_NPRCz_-fin_compressed.pdf (dostęp: 30.11.2023).

40 GUS, *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2022 r.*, Warszawa–Kraków 2023, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5493/2/20/1/kultura_i_dziedzictwo_narodowe_w_2022_roku.pdf (dostęp: 30.11.2023).

Tabela 3. Najbardziej popularne usługi elektroniczne oferowane przez biblioteki publiczne

Usługa elektroniczna	2021	2022	Zmiana
katalog on-line	91,4%	92,2%	+0,8 p.p.
zdalna rezerwacja materiałów bibliotecznych do wypożyczenia	65,4%	67,5%	+2,1 p.p.
zdalne składanie zamówień na materiały biblioteczne	62,3%	64,4%	+2,1 p.p.
profile na portalach społecznościowych	63,7%	64,0%	+0,3 p.p.
elektroniczne (e-mail/sms) powiadomienie o terminach zwrotu materiałów bibliotecznych	61,4%	63,4%	+2,0 p.p.
zdalne przedłużanie terminów zwrotów materiałów bibliotecznych	56,9%	58,9%	+2,0 p.p.

Źródło: GUS, *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2022 r.*

Nadal jednak w przypadku części usług elektronicznych oferuje się je w mniej niż co drugiej bibliotece. Są to usługi, z których korzystają czytelnicy bibliotek, takie jak (w kolejności powszechności stosowania w bibliotekach według stanu na 2022 r.): (1) zdalny dostęp do licencjonowanych zasobów elektronicznych spoza sieci instytucji, (2) możliwość zdalnego korzystania z e-booków chronionych prawem autorskim, (3) możliwość zdalnego korzystania z audiobooków chronionych prawem autorskim, (4) możliwość rejestracji on-line nowych czytelników do biblioteki⁴¹. W kontekście korzystania ze zdalnego dostępu do zasobów bibliotecznych istotnym zjawiskiem jest regularny wzrost liczby czytelników posiadających wysokie kompetencje cyfrowe pomimo występującego jednocześnie cały czas wykluczenia cyfrowego części użytkowników bibliotek. W szczególności dotyczy to osób: (1) najstarszych, tj. powyżej 65 lat, (2) o niskim poziomie wykształcenia (podstawowym), (3) złej sytuacji materialnej, a także (4) mieszkających na terenach wiejskich⁴².

Wyzwanie 3, dotyczące poprawy infrastruktury bibliotek publicznych, również pozostaje częściowo aktualne. Pomimo sukcesywnej poprawy atrakcyjności bibliotek publicznych pod kątem infrastrukturalnym nadal obserwuje się znaczące braki związane np. z ich przystosowaniem do potrzeb OzN. Zgodnie z danymi GUS: 3398 bibliotek publicznych w roku 2020 (43,7% ogółu bibliotek publicznych w Polsce), 3462 w roku 2021 (45,0%) i 3542 w roku 2022 (46,4%) było obiektami przystosowanymi do potrzeb OzN.

Z kolei w przypadku **wyzwania 4**, choć pozostaje ono doniosłe i ważne, to podobnie jak w przypadku wyzwania 1 rekomenduje się jego uzupełnienie o komponent związany z rozwojem kompetencji czytelniczych. Należy podkreślić, że młodzież należy do grup najchętniej czytających i tworzy znaczącą grupę czytelniczą. Osoby do 25 roku życia stanowiły 40% czytelników placówek bibliotecznych w 2022 r., podczas gdy odsetek ten dla ogółu ludności Polski wynosił tylko 25%. Szczegóły struktury czytelników w placówkach bibliotecznych według stanu na 2022 r. prezentuje poniższa tabela.

41 W przypadku pozostałych usług elektronicznych (badanych przez GUS), choć są one oferowane w mniej niż co drugiej bibliotece, to aktualnie nie mają już dużego znaczenia dla czytelników ze względu m.in. na zmiany technologiczne. Dotyczy to np. interaktywnych usług informacyjnych (komunikatory, czat itp.), formularzy zapytań do bibliotekarza, blogów bibliotecznych, kanału RSS (wiadomości, ogłoszenia, wydarzenia w bibliotece), możliwości zdalnego dostępu do prasy, forum dyskusyjnego, księgi gości, elektronicznych kursów, szkolenia bibliotecznego (e-learning).

42 A. Bartol, J. Herbst, A. Pierścińska, *Wykluczenie społeczno-cyfrowe w Polsce. Stan zjawiska, trendy, rekomendacje*, 2021, https://fundacja.orange.pl/app/uploads/2021/11/RAPORT_WYKLUCZENIE-SPOLECZNO-CYFROWE-W-POLSCE_2021.pdf (dostęp: 30.11.2023).

Tabela 4. Struktura czytelników w placówkach bibliotecznych według wieku w 2022 r.

Wiek czytelników	%
do 5 lat	4,8%
6–12 lat	17,0%
13–15 lat	6,9%
16–19 lat	6,1%
20–24 lata	5,3%
25–44 lata	25,3%
45–60 lat	17,1%
powyżej 60 lat	17,5%

Źródło: GUS, *Biblioteki publiczne w 2022 r.*⁴³

Ponadto, co potwierdza raport *Stan czytelnictwa książek w Polsce w 2022 roku*, nastąpił pod koniec 2022 r. „wzrost czytelnictwa nastolatków. 72% badanych nastolatków było czytelnikami książek. Aż 18% deklaruowało czytanie siedmiu i więcej książek. Czytelnictwo starszych pozostaje na niskim poziomie z 2021 roku”⁴⁴. Jednocześnie ze względu na możliwość korzystania ze wsparcia w ramach Programu przez szkoły należące do struktury ORPEG⁴⁵ zasadne jest uwzględnienie w wyzwaniu zadań wpisujących się w misję ORPEG⁴⁶, która różni się znacznie od zadań stawianych przed bibliotekami przedszkolnymi czy pedagogicznymi w kraju. Jak wskazano w statucie ORPEG z dnia 16 marca 2023 r.⁴⁷, w ramach tej instytucji funkcjonują biblioteki szkolne służące np. popularyzowaniu wśród uczniów czytelnictwa oraz wiedzy o Polsce i jej regionach, a dodatkowo jej misją jest kształtowanie i podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej wśród Polonii i Polaków żyjących poza granicami kraju poprzez m.in. (1) nauczanie dzieci i młodzieży języka polskiego, historii i kultury w języku polskim, mające im ułatwić ewentualny powrót do polskiego systemu edukacji, (2) krzewienie kultury polskiej. Pominięcie tego elementu może wynikać z faktu wcześniejszego opracowania diagnozy, a dopiero w dalszej kolejności włączenia szkół ORPEG do Programu.

Wyzwanie 5 koncentruje się na zmianie stereotypów dotyczących bibliotek i czytelnictwa. W jego przypadku brakuje jednak uwzględnienia czynnika ludzkiego, tj. bibliotekarzy, którzy stanowią przedmiot refleksji w literaturze przedmiotu. Dotyczy to zarówno wizerunku tego zawodu, jak również stereotypów z nim związanych i charakterystyki osób go wykonujących⁴⁸. Czynniki te bezpośrednio wpływają na

43 Patrz: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/biblioteki-publiczne-w-2022-roku,14,7.html> (dostęp: 30.11.2023).

44 Z. Zasacka, R. Chymkowski, *Stan czytelnictwa książek w Polsce w 2022 roku*, dz. cyt.

45 Po raz pierwszy możliwość taka pojawiła się w NPRCz 2.0 i dotyczy ponad 70 placówek zlokalizowanych poza granicami Polski.

46 Patrz: Podstawowe informacje, <https://www.orpeg.pl/o-nas/podstawowe-informacje/> (dostęp: 30.11.2023).

47 Statut Ośrodka Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą (Załącznik do zarządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 16 marca 2023 r. [Dz. Urz. MEiN poz. 23]), <https://www.orpeg.pl/wp-content/uploads/2023/03/Dziennik-Urzedowy-MEiN-2023-poz.-23-2.pdf> (dostęp: 30.11.2023).

48 D. Gałązka, *Wizerunek bibliotek i bibliotekarzy w wybranych firmach i serialach telewizyjnych*, „Studia i Materiały Centralnej Biblioteki Wojskowej”, 2021, nr 2(16), s. 159–179.

postrzeganie placówek bibliotecznych. Takie poszerzenie wyzwania jest tym bardziej potrzebne, że w uzasadnieniu do celu szczegółowego nr 4 (Priorytet 4, Kl 4.2) wskazano, że „w świetle przedstawionych, społecznych uwarunkowań dla korzystania z zasobów bibliotek (wnioski z diagnozy dla wyzwania 5) istnieje duża potrzeba podjęcia szerokich działań związanych ze wzmocnieniem wizerunku bibliotek i bibliotekarzy oraz budową pozytywnych skojarzeń w odniesieniu do form spędzania czasu wolnego w powiązaniu z książką i czytelnictwem”⁴⁹.

Podsumowując wyżej wymienione wątki, rekomenduje się opracowanie definicji kluczowych z punktu widzenia diagnozy oraz całego Programu, których brakuje w dokumencie programowym. Dotyczy to w pierwszej kolejności terminów „czytelnictwo książek”⁵⁰ oraz „czytelnictwo”, które są szczególnie istotne ze względu na ich wieloznaczność (różnią się m.in. w różnych grupach społecznych)⁵¹. Problem ten wskazano również w raporcie *Stan czytelnictwa książek w Polsce w 2022 roku*, gdzie napisano:

[...] czytanie książek jest szczególnym rodzajem czytelnictwa. Ci, którzy to robią, ale też osoby książek nieczytające, mogą mieć do czynienia z różnymi formami piśmiennictwa. Wskaźnik czytania co najmniej jednej książki w ciągu roku nie obejmuje zatem całego spektrum możliwych praktyk lekturowych. To, że nie czyta się książek, nie oznacza, że nie czyta się żadnych tekstów, choć takie przypadki też istnieją. Dane zgromadzone w tabeli 1 pokazują, że lektura książek jest praktyką o wiele mniej popularną niż inne formy obcowania z tekstami, np. czytanie papierowej prasy czy różnego rodzaju wiadomości w Internecie⁵².

Ponadto praktyki czytelnicze obejmują również czytanie lektur w formatach elektronicznych przy wykorzystaniu różnorodnych urządzeń (komputera, urządzenia mobilnego), a także czytanie tekstów – niejednokrotnie elektronicznych – na użytek kształcenia, pracy lub dla przyjemności/rozrywki. Wpisuje się to harmonijnie w założenia Programu, m.in. w przypadku Kl 1.1. Zakup i zdalny dostęp do nowości wydawniczych, w którym przewidziane jest finansowanie zakupu usługi zdalnego dostępu do książek w formatach e-booków i/lub audiobooków i/lub synchrobooków, co jest odpowiedzią na potrzeby i oczekiwania zgłaszane przez użytkowników bibliotek publicznych.

W dalszej kolejności przeprowadzono weryfikację analizy SWOT/TOWS. Uwzględniając cztery wymiary, dokonano aktualizacji treści wykorzystywanych/wskazywanych w ramach poszczególnych czynników w tej analizie, a mianowicie:

- zastosowanych danych statystycznych;
- zjawisk społeczno-kulturowych w obszarze związanym pośrednio i bezpośrednio z czytelnictwem;
- istniejących uwarunkowań prawno-instytucjonalnych;
- wyników badań/analiz.

49 Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025, dz. cyt.

50 Dotyczy to również zmian definicji terminu „książka”, patrz: D. Michalak, *Czytanie książek – ujęcie jakościowe*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, 2018, t. 49, s. 31–64.

51 I. Koryś, *Książki bardziej książkowe od innych. Społeczne atrybuty prototypu książki*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, 2018, t. 49, s. 65–100.

52 Patrz: Z. Zasacka, R. Chymkowski, *Stan czytelnictwa książek w Polsce w 2022 roku*, dz. cyt.

W analizie SWOT w dokumencie programowym NPRCz 2.0 brak jest określenia przedmiotu analizy, co w ocenie Ewaluatora wymaga uzupełnienia. Takie uzupełnienie stanowić będzie również wytyczną, która pozwoli uporządkować analizę SWOT/TOWS oraz zwiększyć jej użyteczność względem działań realizowanych w ramach Programu. W ocenie Ewaluatora powinno to dotyczyć obszarów, którym dedykowany jest NPRCz 2.0, co oznacza, że uwzględnione zostaną różne zjawiska, takie jak: (1) czytelnictwo, (2) funkcjonowanie bibliotek publicznych, pedagogicznych, szkolnych i placówek wychowania przedszkolnego, (3) różnorodne aspekty funkcjonowania bibliotek: społeczne, kulturowe, technologiczne, infrastrukturalne.

Tabela 5. Analiza SWOT/TOWS

Obszar analizy SWOT	Pierwotnie zaproponowany czynnik w analizie SWOT	Aktualne znaczenie czynnika w kontekście realizacji Programu ⁵³	Rekomendacja w zakresie: (1) braku zmian czynnika, (2) modyfikacji czynnika (ze wskazaniem nowego brzmienia)*, (3) usunięcia czynnika ⁵⁴
Mocne strony	Wzrost liczby czytelników posiadających wysokie kompetencje cyfrowe.	3	Rekomendowana modyfikacja czynnika. Regularny wzrost liczby czytelników posiadających wysokie kompetencje cyfrowe ⁵⁵ .
Mocne strony	Zainteresowanie czytelników nowościami wydawniczymi koresponduje z rosnącym udziałem nowości wydawniczych w zasobach bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych.	4	Rekomendowana modyfikacja czynnika. Zainteresowanie czytelników nowościami wydawniczymi (których struktura ulegała modyfikacjom w okresie 2021–2022) ⁵⁶ koresponduje z rosnącym udziałem nowości wydawniczych w zasobach bibliotek publicznych szkolnych i pedagogicznych.
Mocne strony	Zainteresowanie czytelnictwem nastoletnich dziewcząt.	4	Rekomendowana modyfikacja czynnika. Duże zainteresowanie czytelnictwem kobiet, w tym nastoletnich dziewcząt ⁵⁷ .
Mocne strony	Rozbudowana sieć bibliotek publicznych i ich filii na terenie całego kraju (7925) zapewniająca powszechny dostęp do książek i prasy oraz wydawnictw elektronicznych.	5	Rekomendowana modyfikacja czynnika. Rozbudowana sieć bibliotek publicznych i ich filii na terenie całego kraju, zapewniająca powszechny dostęp do książek i prasy oraz wydawnictw elektronicznych.

⁵³ Ocena w skali od 0 – brak znaczenia dla realizacji Programu, do 5 – bardzo duże znaczenie dla realizacji Programu.

⁵⁴ Proponowane modyfikacje czynników zostały wyboldowane.

⁵⁵ Potwierdzają to regularne badania dotyczące korzystania z Internetu, patrz: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_072_23.PDF (dostęp: 30.11.2023)

⁵⁶ Modyfikacja na podstawie: <https://www.bn.org.pl/aktualnosci/4960-raport-o-polskim-rynku-wydawniczym-ksiazek-w-2022-roku.html> (dostęp: 30.11.2023).

⁵⁷ Modyfikacja na podstawie publikacji: *Polacy i książki*, „Komunikat z Badań CBOS”, 2021, nr 109, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_109_21.PDF (dostęp: 30.11.2023).

Obszar analizy SWOT	Pierwotnie zaproponowany czynnik w analizie SWOT	Aktualne znaczenie czynnika w kontekście realizacji Programu	Rekomendacja w zakresie: (1) braku zmian czynnika, (2) modyfikacji czynnika (ze wskazaniem nowego brzmienia)*, (3) usunięcia czynnika
Mocne strony	Zaangażowanie JST w finansowanie bibliotek publicznych (w latach 2014–2018 średnioroczne tempo wydatków JST na biblioteki było wyższe o 1 p.p. od średniorocznego tempa wydatków JST ogółem na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego).	4	Rekomendowana całkowita modyfikacja czynnika (proponowany nowy czynnik odnoszący się do wcześniej proponowanego obszaru). Systematyczny wzrost finansowania bibliotek publicznych przez JST, co widać, porównując okres 2014–2018 (średniorocznie ok. 1 223 000,00 PLN) z okresem 2019–2022 (średniorocznie ok. 1 549 000,00 PLN). Jednocześnie wydatki dotyczące bibliotek kształtują się względnie stabilnie na tle ogółu wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego (średnio w latach 2014–2018 stanowiły one 20,19%, podczas gdy w latach 2019–2022 – 19,98%) ⁵⁸ .
Mocne strony	Systematyczny wzrost liczby bibliotek dostosowanych do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami.	4	Rekomendowana modyfikacja czynnika. Systematyczny wzrost liczby bibliotek dostosowanych do potrzeb osób starszych i OzN, w tym w szczególności poruszających się na wózkach, osób niedowidzących i słabowidzących ⁵⁹ .
Słabe strony	Odsetek dorosłych Polaków mających problemy w czytaniu ze zrozumieniem jest wyższy niż średnia dla krajów OECD.	3	Rekomendowany brak zmian czynnika.
Słabe strony	Znacząco niższy (o 6,5 p.p.) udział dorosłych Polaków w kształceniu ustawicznym niż średnia w krajach UE.	3	Rekomendowana modyfikacja czynnika. Niższy (o 5,4 p.p.⁶⁰) odsetek dorosłych Polaków uczących się przez całe życie niż średnia w krajach UE (27) .
Słabe strony	Brak zainteresowania czytaniem nastoletnich chłopców.	4	Rekomendowana modyfikacja czynnika. Niskie zainteresowanie czytaniem wśród mężczyzn, w tym nastoletnich chłopców ⁶¹ .
Słabe strony	Rzadko deklarowany przez młodzież udział bibliotekarzy w ich wyborach czytelniczych.	4	Rekomendowana modyfikacja czynnika. Rzadko deklarowany przez młodzież udział bibliotekarzy w jej wyborach czytelniczych w porównaniu np. z udziałem najbliższego otoczenia społecznego (rodziny, znajomych, przyjaciół), nauczycieli czy z częstotliwością samodzielnych poszukiwań/decyzji ⁶² .

58 Modyfikacja czynnika na podstawie danych GUS.

59 Modyfikacja na podstawie danych GUS (BDL).

60 Aktualizacja na podstawie danych Eurostatu: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/pl/national-education-systems/poland/ksztalcenie-doroslych-i-szkolenia> (30.11.2023).

61 Modyfikacja na podstawie publikacji: *Polacy i książki*, „Komunikat z Badań CBOS”, 2021, nr 109.

62 Modyfikacja na podstawie publikacji: Z. Zasacka, R. Chymkowski, *Stan czytelnictwa książek w Polsce w drugim roku pandemii (2021–2022)*, dz. cyt.

Obszar analizy SWOT	Pierwotnie zaproponowany czynnik w analizie SWOT	Aktualne znaczenie czynnika w kontekście realizacji Programu	Rekomendacja w zakresie: (1) braku zmian czynnika, (2) modyfikacji czynnika (ze wskazaniem nowego brzmienia)*, (3) usunięcia czynnika
Słabe strony	Częste niedostosowane godziny pracy bibliotek publicznych do potrzeb mieszkańców.	4	Rekomendowana modyfikacja czynnika. Częste niedostosowane godziny pracy bibliotek publicznych do potrzeb mieszkańców ⁶³ , co wynika m.in. z braku zasobów kadrowych, finansowych oraz dostatecznej elastyczności w zakresie zarządzania bibliotekami.
Słabe strony	Różne systemy informatyczne (biblioteczne) stosowane przez biblioteki publiczne, co wpływa na brak spójnej prezentacji zasobów bibliotek w Polsce.	4	Rekomendowany brak zmian czynnika.
Słabe strony	Brak katalogu elektronicznego w 1/3 placówek przy blisko 100% komputeryzacji bibliotek publicznych w Polsce.	4	Rekomendacja w zakresie modyfikacji czynnika. Brak katalogu elektronicznego (on-line) w ok. 20% placówek przy blisko 100-procentowej komputeryzacji bibliotek publicznych w Polsce ⁶⁴ .
Słabe strony	Niewielki odsetek filii bibliotek (zwłaszcza na wsi) oraz filii dla dzieci jest czynny w soboty.	3	Rekomendowany brak zmiany czynnika.
Słabe strony	Znaczący odsetek bibliotek w Polsce (ponad połowa) nie posiada wejścia do budynku, przystosowanego dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich.	4	Rekomendacja w zakresie modyfikacji czynnika. Znaczący odsetek bibliotek w Polsce (ponad 70%), które nie są obiektami przystosowanymi wewnątrz budynku dla OzN poruszających się na wózkach inwalidzkich ⁶⁵ .
Słabe strony	Częsty brak przygotowania i przekonania pracowników bibliotek do prowadzenia lokalnych działań promujących biblioteki i czytelnictwo.	4	Rekomendacja w zakresie modyfikacji czynnika. Brak zasobów ludzkich do obsługi bibliotek, a także często nieprzygotowanie i niedostateczne przekonanie ⁶⁶ pracowników bibliotek do prowadzenia lokalnych działań promujących biblioteki i czytelnictwo.
Słabe strony	Częsty brak współpracy bibliotekarzy z mieszkańcami (brak zainteresowania opiniami na temat świadczonych usług przez biblioteki).	4	Rekomendowany brak zmiany czynnika.

63 Informacja na podstawie dokumentów programowych.

64 Modyfikacja na podstawie publikacji: GUS, *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Warszawa-Kraków 2022, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/kultura-i-dziedzictwo-narodowe-w-2021-r-,2,19.html> (dostęp: 30.11.2023).

65 Modyfikacja na podstawie danych GUS (BDL).

66 Modyfikacja na podstawie danych programowych.

Obszar analizy SWOT	Pierwotnie zaproponowany czynnik w analizie SWOT	Aktualne znaczenie czynnika w kontekście realizacji Programu	Rekomendacja w zakresie: (1) braku zmian czynnika, (2) modyfikacji czynnika (ze wskazaniem nowego brzmienia)*, (3) usunięcia czynnika
Słabe strony	Niefunkcjonalna i nieatrakcyjna infrastruktura biblioteczna. Obiekty biblioteczne lub ich części znajdują się nieraz w nieodpowiednim stanie technicznym.	4	Rekomendowany brak zmiany czynnika.
Szanse	Poprawa usług dostępu do zasobów bibliotek, niewymagających fizycznej wizyty w placówce, co jest szczególnie istotne w sytuacji pandemii i konieczności czasowego zamykania instytucji publicznych (za pośrednictwem platform internetowych biblioteki publiczne mogą udostępniać czytelnikom książki w formie elektronicznej, przysyłając kody dostępu e-mailem); zwiększenie różnorodności zbiorów bibliotek publicznych przez zakup nowości wydawniczych w formie usług dostępu do platform internetowych zawierających e-booki i audiobooki, których zwiększona dostępność zdalna (niewymagająca każdorazowo osobistej wizyty w bibliotece) może zachęcić do korzystania z bibliotek nowe grupy użytkowników, dotychczas w nich nieobecne.	4	Rekomendowany brak zmian czynnika.
Szanse	Tworzenie atrakcyjnych i funkcjonalnych budynków bibliotek, umożliwiających różne formy korzystania z ich zasobów (np. posiadających przestrzeń do wspólnej nauki, strefę z dostępem do komputerów i treści cyfrowych czy też przestrzeń dedykowaną pracy indywidualnej oraz strefę socjalną dostępną dla użytkowników).	4	Rekomendowany brak zmian czynnika.

Obszar analizy SWOT	Pierwotnie zaproponowany czynnik w analizie SWOT	Aktualne znaczenie czynnika w kontekście realizacji Programu	Rekomendacja w zakresie: (1) braku zmian czynnika, (2) modyfikacji czynnika (ze wskazaniem nowego brzmienia)*, (3) usunięcia czynnika
Szanse	Wczesna socjalizacja do książki dzieci i młodzieży, zwiększająca kompetencje czytelnicze i wzmacniająca nawyk czytania dla przyjemności.	4	Rekomendowany brak zmian czynnika.
Szanse	Wzmacnianie kompetencji czytelniczych młodzieży, pozwalających pokonywać ograniczenia związane z mniej sprzyjającym środowiskiem społecznym.	4	Rekomendowany brak zmian czynnika.
Szanse	Socjalizacja do czytelnictwa osób starszych, rozumiana jako forma udziału w życiu lokalnej społeczności, zwłaszcza w tych środowiskach lokalnych, które młodsze pokolenia opuściły w wyniku migracji.	4	Rekomendowany brak zmian czynnika.
Szanse	Rozwijanie lokalnych koalicji na rzecz czytelnictwa w formie współpracy bibliotek z partnerami instytucjonalnymi i społecznymi.	4	Rekomendowany brak zmian czynnika.
Szanse	Rozszerzanie tradycyjnego wizerunku bibliotek, wzmacnianie ich kompetencji jako miejsca spotkań i aktywności mieszkańców.	4	Rekomendacja w zakresie modyfikacji czynnika. Rozszerzenie tradycyjnego wizerunku bibliotek i bibliotekarzy – w przypadku bibliotek wzmacnianie ich wizerunku jako miejsca spotkań i aktywności mieszkańców, a w przypadku bibliotekarzy wzmacnianie ich kompetencji jako moderatorów spotkań i aktywności mieszkańców ⁶⁷ .
Szanse	Ekranizacje utworów literackich i produkcja gier komputerowych zwiększają zainteresowanie literackim pierwowzorem i zachęcają do czytania książek (przynajmniej wśród części widzów i graczy), co jest widoczne w deklaracjach czytelniczych.	3	Rekomendowany brak zmian czynnika.

⁶⁷ Modyfikacje na podstawie danych programowych.

Obszar analizy SWOT	Pierwotnie zaproponowany czynnik w analizie SWOT	Aktualne znaczenie czynnika w kontekście realizacji Programu	Rekomendacja w zakresie: (1) braku zmian czynnika, (2) modyfikacji czynnika (ze wskazaniem nowego brzmienia)*, (3) usunięcia czynnika
Zagrożenia	Pandemia i konieczność dostosowania działania bibliotek do zaleceń epidemicznych, w tym przestrzegania zasad dystansu społecznego, może znacząco utrudnić funkcjonowanie bibliotek (zamknięcia czytelni, zawieszenia otwartego dostępu do książek oraz pomieszczeń bibliotek dla użytkowników i czytelników, kwarantanna na zwrócone materiały biblioteczne przed udostępnieniem ich kolejnym czytelnikom, itp.).	1	Rekomendowane usunięcie czynnika ze względu na zniesienie z dniem 1 lipca 2023 r. na terenie Polski stanu zagrożenia epidemicznego spowodowanego zakażeniami wirusem SARS-CoV-2.
Zagrożenia	Związane z pandemią ograniczenie dostępności do zbiorów i zakupionych nowości książkowych, skutkujące obniżeniem odsetka czytelników, odwiedzin i wypożyczeń.	1	Rekomendacja w zakresie modyfikacji czynnika. Związane z pandemią ograniczenie dostępności do zbiorów i zakupionych nowości książkowych, skutkujące (również po okresie pandemii) obniżeniem odsetka czytelników, odwiedzin i wypożyczeń.
Zagrożenia	Utrzymujące się na niskim poziomie kompetencje czytelnicze części Polaków, skutkujące niechęcią do kształcenia ustawicznego, powodujące ograniczenia szans na rynku pracy.	1	Rekomendowany brak zmian czynnika.
Zagrożenia	Utrzymująca się dysproporcja w zakresie poziomu czytelnictwa nastoletnich dziewcząt i chłopców, skutkująca wykluczeniem z kultury książki wielu nastolatków płci męskiej.	4	Rekomendowany brak zmian czynnika.
Zagrożenia	Brak dostosowania infrastruktury oraz funkcjonalności bibliotek (odnośnie do sposobu świadczenia usług, jak np. godziny otwarcia), skutkujący realnym utrudnieniem dostępu do bibliotek dla części potencjalnych użytkowników.	2	Rekomendowany brak zmian czynnika.
Zagrożenia	Niewystarczająca atrakcyjność zasobów bibliotek publicznych, nieuwzględnienie różnorodnych form publikacji (tj. książek tradycyjnych, e-booków i audiobooków), skutkujące brakiem zainteresowania ofertą bibliotek.	4	Rekomendowany brak zmian czynnika.

Obszar analizy SWOT	Pierwotnie zaproponowany czynnik w analizie SWOT	Aktualne znaczenie czynnika w kontekście realizacji Programu	Rekomendacja w zakresie: (1) braku zmian czynnika, (2) modyfikacji czynnika (ze wskazaniem nowego brzmienia)*, (3) usunięcia czynnika
Zagrożenia	Utrzymywanie się dotychczasowego wizerunku bibliotek (wyłącznie jako miejsc związanych z rozwojem osobistym, uczeniem się i zdobywaniem wiedzy), który zniechęca do korzystania z funkcjonalności bibliotek publicznych po zakończeniu edukacji.	4	Rekomendowany brak zmian czynnika.
Zagrożenia	Obawa przed zarażeniem chorobami przenoszonymi drogą kropelkową może zniechęcać pewne grupy użytkowników bibliotek (np. seniorów) do osobistych odwiedzin w bibliotekach i korzystania z oferty kulturalnej oraz wypożyczania i czytania książek.	1	Rekomendacja w zakresie modyfikacji czynnika. Obawa przed zarażeniem chorobami przenoszonymi drogą kropelkową może zniechęcać pewne grupy użytkowników bibliotek (np. seniorów) do osobistych odwiedzin w bibliotekach i korzystania z oferty kulturalnej oraz wypożyczania i czytania książek (również po okresie pandemii).
Zagrożenia	Pasywność pracowników bibliotek publicznych w zakresie poprawy komunikacji z mieszkańcami i zachęcania ich do korzystania z oferty bibliotek publicznych.	4	Rekomendowana modyfikacja czynnika. Pasywność pracowników bibliotek publicznych w zakresie poprawy komunikacji z mieszkańcami i zachęcania ich do korzystania z oferty bibliotek publicznych, wynikająca z braku umiejętności, a także odpowiednich zasobów tych podmiotów: kadrowych, finansowych oraz infrastrukturalnych (np. niedostosowanie biblioteki do potrzeb OzN, brak przestrzeni do pracy warsztatowej czy spotkań z młodzieżą)⁶⁸.
Zagrożenia	Wykluczenie z kultury, w tym z kultury książki osób starszych oraz z niepełnosprawnościami.	4	Rekomendowana modyfikacja czynnika. Wykluczenie z kultury, w tym z kultury książki osób starszych oraz OzN, a także zamieszkujących tereny wiejskie⁶⁹.
Zagrożenia	Technologiczna konkurencja platform VOD (Video on Demand), które umożliwiają odtwarzanie filmów i seriali z urządzeń przenośnych (oglądanie filmów jest aktywnością mniej obciążającą kognitywnie niż czytanie książek), może pogłębiać skłonność do zaprzestania lektury książek wraz z ukończeniem edukacji formalnej.	4	Rekomendowany brak zmian czynnika.

Źródło: opracowanie własne

⁶⁸ Modyfikacja na podstawie dokumentów programowych.

⁶⁹ Modyfikacja na podstawie: Ośrodek Statystyki Kultury, Urząd Statystyczny w Krakowie, *Zróżnicowanie dostępności do oferty kulturalnej oraz jej postrzeganie na wsi i w mieście*, „Rocznik Kultury Polskiej”, 2022, s. 16–35.

Dodatkowo rekomenduje się dodanie dodatkowych czynników we wszystkich czterech obszarach analizy SWOT.

Tabela 6. Dodatkowe czynniki zidentyfikowane w ramach analizy SWOT

Obszar analizy SWOT	Dodatkowy zaproponowany czynnik w ramach analizy SWOT	Uzasadnienie zaproponowanego nowego czynnika
Mocne strony	Stabilne (od co najmniej dwóch dekad) pozytywne oceny społeczeństwa polskiego w zakresie oceny czytelnictwa (przejawiające się postawami związanymi z pozytywnym podejściem do czytania książek) ⁷⁰ .	Pozytywne oceny czytelnictwa w Polsce wpływają na potencjalne korzystanie z oferty bibliotek publicznych.
Mocne strony	Biblioteka jako miejsce promocji oraz wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju.	Biblioteka umożliwi cyrkulację książek, których nie trzeba kupować. Ten argument powinien trafić do zwolenników postawy 3R: „reduce, reuse, recycle”, czyli „redukuj, rewitalizuj, recyklinguj”. Biblioteka publiczna może uchodzić za propagatora trendów takich jak: „używaj, nie kupuj” i „dziel się z innymi”.
Słabe strony	Niewielkie zasoby kadrowe bibliotek (w szczególności tych na wsi oraz w mniejszych ośrodkach miejskich).	Trudność w realizacji niektórych dodatkowych inicjatyw wynikająca z niedostatków kadrowych (np. związana z otwarciem bibliotek w soboty).
Szanse	Sukcesywny (od 2014 r.) ⁷¹ wzrost liczby bibliotek, które oferują katalog on-line.	Pierwotnie w analizie SWOT w ramach opisu Programu wskazano jedynie w słabych stronach na brak katalogu elektronicznego w 1/3 placówek przy blisko 100-procentowej komputeryzacji bibliotek publicznych w Polsce. Nie uwzględnia to tym samym pozytywnych zmian w tym zakresie, które również mają miejsce od 2014 r.
Szanse	Rozwój aplikacji/platform komercyjnych oferujących e-booki oraz audiobooki, np. Legimi.	Wynika to ze współpracy bibliotek publicznych z aplikacjami/platformami oferującymi e-booki oraz audiobooki, np. Legimi (np. w zakresie dystrybucji kodów umożliwiających bezpłatne korzystanie z aplikacji/platformy).
Zagrożenia	Trudna sytuacja ekonomiczna bibliotek, które pozostają permanentnie niedofinansowane.	Niekorzystna sytuacja ekonomiczna uniemożliwia bibliotekom publicznym realizację różnorodnych inicjatyw, inwestycji (np. powoduje trudność w zakresie wnoszenia wkładu własnego).
Zagrożenia	Wysoka inflacja, w szczególności od drugiej połowy 2021 r. ⁷²	Inflacja generuje wyższe koszty funkcjonowania bibliotek publicznych, co uniemożliwia im uczestnictwo w dodatkowych inicjatywach, realizację inwestycji czy wnoszenie wkładu własnego do inwestycji.
Zagrożenia	Zróżnicowanie poziomu znajomości języka polskiego wśród uczniów (w szkołach ORPEG).	Zróżnicowanie poziomu znajomości języka polskiego wśród uczniów szkół ORPEG stanowi przeszkodę w efektywnej organizacji zajęć oraz skutecznym procesie dydaktycznym. Wynika to m.in. z tego, iż działalność szkół ORPEG dedykowana jest zarówno Polonii, jak i Polakom tylko czasowo mieszkającym poza granicami kraju.

Źródło: opracowanie własne

⁷⁰ Patrz: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_109_21.PDF (dostęp: 30.11.2023).

⁷¹ GUS zbiera dane od 2014 r.

⁷² Czynnik został wpisany do nowelizacji NPRCz 2.0.

3.2. Aktualizacja logiki interwencji NPRCz 2.0

Logika interwencji opracowana na potrzeby „Ewaluacji wstępnej Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0 wraz z modułem oceny efektów poprzedniej edycji Programu” generalnie nie wymaga znaczącej aktualizacji. W kontekście niniejszej analizy aktualizacja logiki NPRCz 2.0 w ograniczonym zakresie powinna uwzględniać:

- wprowadzone oficjalne zmiany w ramach Programu;
- konieczność uzupełnienia logiki interwencji o elementy, które powinny (choć nie miało to miejsca) znaleźć się już w pierwszej wersji NPRCz 2.0 i wynikały z zaproponowanych zapisów Programu;
- aktualne wnioski z przeprowadzonego badania ewaluacyjnego.

W przypadku pierwszego obszaru aktualizacji logiki interwencji nie zidentyfikowano oficjalnych zmian w ramach Programu. W przypadku drugiego obszaru aktualizacja powinna dotyczyć:

- **wyzwania 4, celu szczegółowego nr 3 oraz KI 3.2** – należy uwzględnić elementy związane z udziałem (po raz w pierwszy w Programie w tak szerokiej skali) placówek ORPEG; dotyczy to zarówno ich specyficznej względem innych placówek misji (tj. kształtowania i podtrzymywania tożsamości narodowej wśród Polonii i Polaków żyjących poza granicami kraju), jak i towarzyszącego temu ryzyka.

W przypadku trzeciego obszaru aktualizacja logiki interwencji powinna obejmować:

- **Dodanie wyzwania (w tym powiązania go z celami szczegółowymi nr 1, 3 i 4 oraz KI 3.1 i KI 3.2, a opcjonalnie również KI 1.1)** koncentrującego się na zwiększonym napływie migrantów do Polski. W szczególności dotyczy to Ukraińców, wśród których znaczący odsetek stanowią dzieci (np. $\frac{2}{3}$ osób płci męskiej, które miały zarejestrowane wnioski o nadanie statusu uchodźcy w związku z konfliktem na Ukrainie, według stanu na początek 2023 r. stanowili niepełnoletni). Napływ Ukraińców ma miejsce regularnie od dekady, ale znacząco przyspieszył po wybuchu pełnoskalowej wojny w 2022 r. Jego konsekwencją jest to, że w polskim systemie edukacyjnym kształcą się niemal 300 tys. dzieci i młodzieży z Ukrainy, do których należy dodać osoby w wieku szkolnym będące w tzw. szarej strefie, tj. mieszkające w Polsce, ale nieuczące się⁷³. To zjawisko nie pozostało bez wpływu na strategię zakupowe bibliotek publicznych, co przełożyło się na pozyskanie w 2022 r. niemal 100 tys. publikacji w języku ukraińskim na kwotę 600 tys. zł. Jednocześnie uwzględnienie tego poważnego wyzwania (które było w 2023 r. przedmiotem interwencji Rzecznika Praw Obywatelskich u Ministra Edukacji i Nauki)⁷⁴ powinno przełożyć się na możliwość zakupu w ramach Programu wartościowych publikacji dedykowanych dzieciom i młodzieży ukraińskiej,

73 Patrz: <https://www.rp.pl/edukacja/art39462041-ile-dzieci-z-ukrainy-jest-w-polskich-szkolach-i-przedszkolach-poznalismy-dane> (dostęp: 30.11.2023).

74 Wystąpienie RPO do Ministra Edukacji i Nauki z dnia 21 marca 2023 r., znak: VII.7030.14.2022, https://bjp.brpo.gov.pl/sites/default/files/2023-03/Do_MEiN_edukacja_dzieci_mlodziuz_ukraina_21.03.2023.pdf (dostęp: 30.11.2023).

wspierających naukę języka polskiego⁷⁵. Nauka języka kraju przyjmującego stanowi bowiem jeden z ważniejszych wymiarów integracji ze społeczeństwem przyjmującym. Opcjonalnie mogą to być również organizowane przez biblioteki wydarzenia dedykowane tej społeczności⁷⁶.

- o **Dodanie wyzwania związanego z kształtowaniem kompetencji czytelniczych** – jak wykazały badania PISA za 2022 r., po okresie pandemii w znaczącym stopniu pogorszyły się wyniki uczniów w zakresie rozumienia czytanego tekstu. Konsekwencją wzięcia pod uwagę tego wyzwania powinien być również wybór wskaźnika ujętego w tych badaniach (realizowanych co 3 lub 4 lata). Pozyskanie wyników ze strony IZ oraz Operatora nie będzie generować dodatkowych środków. Uwzględnienie tego wyzwania w ramach NPRCz 2.0 powinno skutkować większym wsparciem ze strony realizatorów Programu w ramach KI 3.1 i KI 3.2 w zakresie wyboru wartościowych nowości wydawniczych (np. rekomendowanych przez Polską Sekcję IBBY – Stowarzyszenie Przyjaciół Książki dla Młodych⁷⁷ czy Fundację „ABCXXI – Cała Polska czyta dzieciom”⁷⁸). Wartość tych pozycji dotyczy kształtowania kompetencji czytelniczych, w tym rozumienia czytanego tekstu.
- o **Zmodyfikowanie czynników zewnętrznych wpływających na realizację Programu** zgodnie z propozycjami wskazanymi w analizie SWOT.

Ważnym elementem w kontekście aktualizacji logiki interwencji jest poruszana kwestia terytorializacji. Została ona wskazana w dokumentach programowych, a jej operacjonalizacji dokonano w tabeli nr 7 NPRCz 2.0. „Schemat terytorializacji przyjęty dla NPRCz 2.0”. Powołując się na Strategię Odpowiedzialnego Rozwoju, wskazano tam jako OSI: (1) miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, (2) obszary zmarginalizowane (obejmujące małe miasta i obszary wiejskie), (3) Polskę Wschodnią, (4) Śląsk. Pierwsze dwa obszary stanowią tzw. OSI obligatoryjne, które muszą zostać uwzględnione na każdym poziomie planowanej interwencji. W NPRCz 2.0 pojawiają się one np. w ramach KI 1.1, KI 3.1, KI 3.2 (wysokość wkładu własnego) czy KI 1.2 (obszar interwencji obejmuje m.in. regiony zlokalizowane w Polsce Wschodniej). Jednocześnie brak jest analogicznego podejścia w zakresie otwierania bibliotek w soboty. Biblioteki publiczne traktowane są jednakowo i w związku z tym rekomenduje się uwzględnianie lokalnych uwarunkowań i wynikających z tego ograniczeń w funkcjonowaniu tego rodzaju placówek. Dotyczy to w szczególności liczby pracowników i lokalizacji w innych instytucjach, co jest problemem zwłaszcza w małych ośrodkach. Dla takich bibliotek zbyt wysoki próg uczestnictwa w Programie może spowodować, że znaczna ich część będzie z niego wykluczona. W związku z powyższym rekomenduje się raczej zachęcanie do otwierania bibliotek w weekendy i premiowanie takiej aktywności niż obligatoryjne wymaganie jej wprowadzenia.

75 Formalnie nie dotyczy podręczników wykorzystywanych w szkole. Przykładem jest publikacja: M. Błasiak-Tytuła, *Elementarz. Podręcznik do nauki czytania dla dzieci z Ukrainy*, Kraków 2022, <https://www.ore.edu.pl/2023/01/elementarz-podrecznik-do-nauki-czytania-dla-dzieci-z-ukrainy/> (dostęp: 30.11.2023).

76 Należy podkreślić, że takie inicjatywy mają miejsce już w wybranych bibliotekach w Polsce np. w Łodzi, <https://memo.lodz.pl/aktualnosc/klub-konwersacji-w-jezyku-polskim-dla-cudzoziemcow,54> (dostęp: 30.11.2023).

77 Patrz: Polska Sekcja IBBY – Stowarzyszenie Przyjaciół Książki dla Młodych, http://www.ibby.pl/?page_id=2 (dostęp: 30.11.2023).

78 Patrz: Fundacja „ABCXXI – Cała Polska czyta dzieciom”, <https://calapolskaczytadzieciom.pl/o-fundacji/> (dostęp: 30.11.2023).

4. OCENA PRIORYTETU 1 – POPRAWA OFERTY BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

4.1. Charakterystyka Priorytetu 1

Zgodnie z założeniami NPRCz 2.0 dotyczącymi Priorytetu 1 (Poprawa oferty bibliotek publicznych) uprawnionymi wnioskodawcami były:

- o **KI 1.1** (Zakup i zdalny dostęp do nowości wydawniczych): (1) wszystkie biblioteki publiczne spełniające wymogi ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, rozdz. 5, zorganizowane w formie samorządowej instytucji kultury oraz (2) inne samorządowe instytucje kultury posiadające w swojej strukturze biblioteki publiczne. Potencjalnie wnioskodawcy mogli ubiegać się o dofinansowanie zakupu: (1) publikacji w formie książek, które ukazały się drukiem lub na innym nośniku (książki mówione, pisane alfabetem Braille'a, książki elektroniczne), multimediiów, publikacji nutowych i kartograficznych, które są dostępne na rynku księgarskim, niezależnie, czy jest to pierwsze wydanie, czy wznowienie, drukowanych czasopism kulturalnych i społeczno-kulturalnych, o charakterze ogólnopolskim o częstotliwości ukazywania się od miesięcznika do rocznika, (2) usługi zdalnego dostępu do książek w formacie e-booków i/lub audiobooków i/lub synchrobooków;
- o **KI 1.2** (Budowa ogólnokrajowej sieci bibliotecznej poprzez zintegrowany system zarządzania zasobami bibliotek): (1) duże biblioteki publiczne oraz inne zaliczone przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego do ogólnokrajowej sieci bibliotecznej o księgozbiorach liczących powyżej 50 tys. jednostek zbiorów (zgodnie z klasyfikacją GUS), (2) biblioteki publiczne z terenu województwa świętokrzyskiego, łódzkiego, lubelskiego⁷⁹.

W toku realizacji NPRCz 2.0 w przypadku Priorytetu 1 wprowadzono szereg zmian mających w mniejszym lub większym stopniu wpływ na realizację Programu. Do najważniejszych z nich zaliczyć należy zaplanowany w ramach KI 1.1 wymóg otwierania placówek w soboty, który został jednak rozłożony w czasie. Zgodnie z założeniami Programu (uszczegółowionymi w regulaminach konkursowych) wdrożono rozwiązanie, aby w latach 2022⁸⁰–2023⁸¹ docelowo biblioteki będące beneficjentami KI 1.1 były otwarte co najmniej przez połowę sobót w roku, przez przynajmniej 4 godziny.

Zgodnie z tabelami monitoringowymi przekazanymi do JEMP w 2022 r. w ramach Priorytetu 1:

- o **KI 1.1** – 2273 beneficjentów (bibliotek publicznych) zrealizowało 2535 projektów na terenie 369 powiatów, co oznacza, że średnio przypadło niemal 6,9 beneficjenta na powiat. Największa koncentracja beneficjentów zidentyfikowana została w powiecie lubelskim (23 beneficjentów), Warszawie (21), powiecie tomaszowskim

⁷⁹ Dodatkowo podmioty składające wniosek muszą wykazać spełnienie łącznie warunków (1) korzystania z przynajmniej jednego terminala cyfrowej wypożyczalni międzybibliotecznej Academica, (2) otwarcia bibliotek dla czytelników w niektóre soboty, których liczba stopniowo jest zwiększana w kolejnych latach funkcjonowania NPRCz 2.0, <https://bn.org.pl/download/document/1680013166.pdf> (dostęp: 30.11.2023).

⁸⁰ Patrz: <https://www.bn.org.pl/download/document/1648041686.pdf> (dostęp: 30.11.2023).

⁸¹ Patrz: <https://bn.org.pl/download/document/1680013166.pdf> (dostęp: 30.11.2023).

(21), a w dalszej kolejności – opolskim (19), nowosądeckim (19), kieleckim (19), bialskim (19), tarnowskim (18);

- KI 1.2** – było 109 beneficjentów, w tym 103 biblioteki publiczne oraz sześć innych niż publiczne: cztery działające w strukturach uczelni (Biblioteka Główna Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Biblioteka Szkoły Głównej w Warszawie, Biblioteka Politechniki Wrocławskiej, Biblioteka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie), jedna w strukturach instytucji kultury (Biblioteka Międzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie) oraz Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Beneficjenci KI 1.2 zlokalizowani byli na terenie 44 powiatów – najwięcej beneficjentów było w powiatach: łukowskim (9), radzyńskim (7), zgierskim (6), opolskim (6), chełmskim (6), czyli w większości z terenu trzech województw, w których mogły uczestniczyć placówki niezależnie od liczby posiadanych woluminów.

Jednocześnie część beneficjentów Priorytetu 1 było beneficjentami więcej niż jednego KI. Grupa ta stanowiła jednak zdecydowaną mniejszość wśród ogółu dotychczasowych beneficjentów Priorytetu 1 (tj. ponad 2,5 tys. bibliotek publicznych). W pierwszej kolejności byli to podwójni beneficjenci KI 1.1 oraz KI 1.2, których liczba wyniosła niemal 100. Wśród nich dominowały samodzielne biblioteki (stanowiące niemal 80% podwójnych beneficjentów KI 1.1. oraz KI 1.2) z terenu trzech wytypowanych województw, w których biblioteki mogły uczestniczyć niezależnie od liczby posiadanych woluminów (ponad 95% podwójnych beneficjentów KI 1.1 oraz KI 1.2), tj. lubelskiego (55 podmiotów), łódzkiego (26) oraz świętokrzyskiego (11). W dalszej kolejności podwójnymi beneficjentami byli beneficjenci KI 1.1 oraz KI 4.1 (93 placówki). Wśród tych bibliotek ponad ¾ stanowiły samodzielne placówki zlokalizowane w 14 województwach, w tym najczęściej w mazowieckim (14 podmiotów), wielkopolskim (12), dolnośląskim (10), śląskim (9), pomorskim (9). Kolejną grupę stanowili beneficjenci KI 1.1 oraz K 2.1 (77 podmiotów). Wśród nich nieco ponad 85% to samodzielne biblioteki z terenu 15 województw, w tym w większości zlokalizowane w małopolskim, mazowieckim, śląskim, dolnośląskim oraz lubelskim (stanowiły one niemal 50% wszystkich podwójnych beneficjentów KI 1 oraz KI 2). Ostatnią, najmniej liczną grupę wielokrotnych beneficjentów stanowiły biblioteki publiczne – w sumie tylko trzy z województwa lubelskiego – które skutecznie aplikowały w latach 2021–2022 o środki zarówno w ramach KI 1.1, jak i KI 2.1.

4.2. Ocena skuteczności wsparcia w ramach Priorytetu 1

Ocena skuteczności wsparcia w ramach Priorytetu 1 zweryfikowana została na podstawie aktualnego (tj. według stanu na 2022 r.) wykonania wartości docelowych wskaźników produktu przypisanych do KI 1.1 oraz KI 1.2. Dodatkowo dokonano oceny stanu wdrażania KI 1.1 oraz KI 1.2 pod kątem realizacji wartości docelowych wskaźników, w tym również zidentyfikowanych ryzyk mających pośredni i/lub bezpośredni wpływ na ten proces. Podsumowanie rozdziału stanowi odpowiedź na pytanie, w jaki sposób projekty wybierane w NPRCz 2.0 przyczyniają się do realizacji celów szczegółowych i rezultatów Programu w ramach Priorytetu 1 z uwzględnieniem specyfiki KI 1.1 oraz KI 1.2.

Kierunek interwencji 1.1 (Zakup i zdalny dostęp do nowości wydawniczych)

W ramach Priorytetu 1 (Poprawa oferty bibliotek publicznych) wyszczególniono w sumie cztery wskaźniki produktu, w tym do KI 1.1 (Zakup i zdalny dostęp do nowości wydawniczych) przypisano trzy:

- liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego objętych wsparciem;
- liczba bibliotek, które w ramach NPRCz 2.0 zakupiły usługę zdalnego dostępu do książek w formacie e-booków i/lub audiobooków i/lub synchrobooków;
- liczba zakupionych nowości w bibliotekach/placówkach wychowania przedszkolnego objętych wsparciem (zakupionych z projektu).

Powyższe wskaźniki nie ulegały modyfikacjom w trakcie trwania Programu. Ponadto zarówno Instytucja Zarządzająca Programem, jak i Operator Priorytetu 1 (Biblioteka Narodowa) nie wskazywali na zagrożenia związane z realizacją ich wartości docelowych. Jednocześnie należy podkreślić, że dwa wskaźniki (według stanu za 2022 r.) osiągnęły poziom ponad 100-procentowej realizacji wartości docelowej dla okresu sprawozdawczego, a jeden z nich przekroczył próg 90%:

- 105,99% (wartość osiągnięta – 3,54 mln, wartość docelowa dla okresu sprawozdawczego – 3,34 mln)⁸² – liczba zakupionych nowości w bibliotekach/placówkach wychowania przedszkolnego objętych wsparciem (zakupionych z projektu);
- 101,40% (wartość osiągnięta – 2,54 tys., wartość docelowa dla okresu sprawozdawczego – 2,50 tys.)⁸³ – liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego objętych wsparciem;
- 92,88% (wartość osiągnięta – 0,74 tys., wartość docelowa dla okresu sprawozdawczego – 0,80 tys.)⁸⁴ – liczba bibliotek, które w ramach NPRCz 2.0 zakupiły usługę zdalnego dostępu do książek w formacie e-booków i/lub audiobooków i/lub synchrobooków.

Powyższe dane pochodzą z oficjalnego i najbardziej aktualnego źródła, tj. Sprawozdania z realizacji Programu w 2022 r.⁸⁵ Odnośnie do osiąganych wskaźników należy podkreślić, że istnieje szereg ryzyk związanych z wymienianymi przez beneficjentów trudnościami oraz barierami, których doświadczali zarówno podczas sporządzania wniosku, jak i głównie w trakcie udziału w Programie w latach 2021–2022 w ramach KI 1.1. W pierwszym przypadku miało miejsce nieformalne wsparcie (stanowiące uzupełnienie dla instytucjonalnego, świadczonego przez Operatora) ze

⁸² W przypadku 2021 r. – 100,9% (wartość osiągnięta – 3,51 mln; wartość docelowa dla okresu sprawozdawczego – 3,48 mln).

⁸³ W przypadku 2021 r. – 95,2% (wartość osiągnięta – 2,37 tys.; wartość docelowa dla okresu sprawozdawczego – 2,5 tys.).

⁸⁴ W przypadku 2021 r. – 87,0% (wartość osiągnięta – 609; wartość docelowa dla okresu sprawozdawczego – 700).

⁸⁵ Sprawozdanie z realizacji Programu w 2022 r. według stanu na dzień 31 grudnia 2022 r. z uwzględnieniem okresu przejściowego, <https://www.gov.pl/attachment/ec94c5e7-7f2d-41d2-90c7-d07f5001a222> (dostęp: 30.11.2023).

strony księgarń w postaci szkoleń dotyczących wypełniania wniosku, co przekładało się na późniejszą współpracę przy zakupie nowości wydawniczych⁸⁶.

Należy podkreślić, że bariery te wiązały się przede wszystkim z obligatoryjnymi wymogami w regulaminach konkursowych, których spełnienie warunkowało udział w projektach konkursowych. Ankietowani wskazywali tu przede wszystkim na takie kwestie, jak:

- o Działanie/otwieranie bibliotek w soboty⁸⁷** – ok. 29% ankietowanych beneficjentów deklaruowało duże i bardzo duże bariery oraz trudności w tym zakresie. Problem ten dotyczył zwłaszcza gmin wiejskich (39,3%), na terenie których zlokalizowane są biblioteki publiczne stanowiące dominującą grupę beneficjentów, a w dalszej kolejności – gmin miejsko-wiejskich (20,4%). Jednocześnie praktycznie nie zidentyfikowano takiego problemu w miastach. W przypadku bibliotek publicznych pewną barierą może stanowić skala zmian związana z otwieraniem bibliotek w soboty, ponieważ praktyka ta nie miała do niedawna powszechnego charakteru. Na takie rozwiązanie, według danych GUS za rok 2020⁸⁸, zdecydowało się wówczas tylko 15% bibliotek, a w przypadku niedziel – jedynie 0,4% ogółu bibliotek publicznych w Polsce. Zarazem wcześniejszy Program Rozwoju Czytelnictwa w latach 2016–2020 nie zmienił wiele w tym zakresie (co wynika z faktu, że nie było takiego obowiązku dla beneficjentów) i wskaźnik ten wzrósł tylko o 6,25 p.p.⁸⁹ Z drugiej strony, zgodnie z informacjami zawartymi w Sprawozdaniu z realizacji Programu w 2022 r., można zauważyć pozytywny trend przejawiający się w tym, że ostatecznie 90% beneficjentów KI 1.1, czyli 2273 biblioteki (tj. niemal 30% wszystkich bibliotek publicznych w 2020 r.), zdecydowało się na otwarcie swojej placówki w soboty – co świadczy w pewnym stopniu o sukcesie wprowadzenia wymogu otwierania bibliotek w ten dzień tygodnia. Ilustruje to wypowiedź jednego z beneficjentów:

[...] mimo wszystko myślę, że jednak potrzebne, bo w przypadku naszej biblioteki to tutaj studenci czy tam osoby, które przyjeżdżają na weekend, czasami potrzebują właśnie skorzystać z naszej biblioteki. Bo zazwyczaj są to osoby, które szukają czegoś, nie wiem, do prac magisterskich czy licencjackich. Ale też sporo przychodzi dzieci w sobotę. Tak, tutaj w sobotę.

[Beneficjent bezpośredni, wywiad FGI]

86 Przykładem takiej współpracy jest m.in. bezpłatny webinar organizowany przez Księgarnię Tulisków „Bank pomysłów książkowych – książki rekomendowane w ramach NPRCz 2.0”, https://www.youtube.com/watch?v=BjH4exs_lj8 (dostęp: 30.11.2023).

87 Zgodnie z informacjami wskazanymi w Sprawozdaniu z realizacji Programu w 2022 r. był to pierwszy rok, „w którym biblioteki, by móc ubiegać się o dofinansowanie, musiały zadeklarować otwarcie w przynajmniej ¼ sobót w roku przez przynajmniej 4 godziny. Mimo obaw wyrażanych przez różne instytucje 90%, czyli 2273 biblioteki – beneficjenci K.I.1.1. – zdecydowało się na otwarcie w soboty. Biblioteki muszą być otwarte w soboty, tj. w dni wolne dla osób pracujących. Niezbędne będzie podejmowanie kolejnych działań uświadamiających bibliotekarzy i organizatorów o słuszności takiego postępowania”, <https://www.gov.pl/attachment/ec94c5e7-7f2d-41d2-90c7-d07f5001a222> (dostęp: 30.11.2023). Dodatkowo wprowadzono ułatwienie dla wypełnienia tego warunku, tj. jeśli biblioteka posiada filie, to obowiązek dotyczy przynajmniej jednej lokalizacji, <https://bn.org.pl/download/document/1685016307.pdf> (dostęp: 30.11.2023).

88 GUS, *Biblioteki publiczne w 2020 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/biblioteki-publiczne-w-2020-roku,14,5.html> (dostęp: 30.11.2023).

89 Patrz: Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025, dz. cyt.

Jednocześnie trudności związane z otwieraniem bibliotek wynikały często w mniejszych placówkach z ograniczeń kadrowych, które trudno będzie zniwelować, zwłaszcza że od 2015 r. obserwowany jest systematyczny spadek pracowników bibliotek (działalności podstawowej). Takie trudności potwierdza wypowiedź przedstawiciela bibliotek publicznych:

[...] jeśli mogę coś ponarzekać, to na tę sobotę nieszczęsną [...]. Pracujemy we dwie, plus mamy jeszcze filię biblioteczną. Jesteśmy w trakcie zamykania filii, więc praca w soboty niestety przysparza nam wielu kłopotów, bo musimy odbierać te dni, a nie zawsze jest taka możliwość. I to nam rzeczywiście nieco utrudnia. Nawet do tego stopnia, że myślałyśmy o tym, czy nie zrezygnować z udziału w programie, bo w sobotę nie przychodzi nikt. Na ten moment, jeśli mamy otwarte, ogłaszamy, że będzie otwarte. Jeżeli przyjdzie jedna osoba, to jest święto w sobotę, przychodzą w tygodniu i są już przyzwyczajeni, że pracujemy od poniedziałku do piątku. A sobota? No niestety.

[Beneficjent bezpośredni, wywiad FGI]

[...] rozumiem koleżanki, które pracują w mniejszych bibliotekach, gdzie pracują na przykład dwie osoby, bo tak też tutaj w terenie się u nas zdarza, i wtedy to jest naprawdę bardzo duży problem, bo trzeba zrezygnować z któregoś dnia w tygodniu na rzecz tej soboty albo ciężko w ogóle się zorganizować, żeby w tę sobotę było czynne. A wszyscy się obawiają, że powstanie taki obowiązek każdej soboty. Bo też takie głosy słyszałam – pracy w każdą sobotę, więc te soboty mogą być problematyczne w mniejszych placówkach po prostu.

[Beneficjent bezpośredni, wywiad FGI]

Ważnym argumentem w kontekście zasadności otwierania bibliotek w soboty jest również fakt, że generuje to dodatkowe koszty, co może trwale wykluczyć z udziału w Programie część bibliotek dysponujących mniejszymi środkami finansowymi. W przypadku przede wszystkim takich placówek zasadne jest zamiast tego wykorzystanie rozwiązań pośrednich związanych z dostępnością bibliotek, np. instalowanie wrzutni i książkomatów, dzięki którym można zwracać (wrzutnie) i wypożyczać książki (książkomaty) w dogodnym dla siebie czasie, niezależnie od godzin otwarcia biblioteki. Inwestycja nie jest tania, ale na pewno opłacalna ze względu na udogodnienia dla czytelników⁹⁰. Tego typu projekty mogłyby być realizowane w ramach KI 2.1, co umożliwiłoby od strony finansowej założona minimalna wartość dofinansowania wynosząca 500 tys.

- **Konieczność wniesienia wkładu własnego** – 16,2% ankietowanych beneficjentów dostrzegło duże i bardzo duże bariery oraz trudności w tym zakresie, wynikające głównie z faktu, że jest on nadmiernym obciążeniem. W szczególności problem ten dotyczył bibliotek publicznych zlokalizowanych w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (38,0%) oraz miastach od 50 do 100 tys. mieszkańców (25,6%), czyli wnioskodawców, którzy musieli wnieść największy wkład własny (wynoszący w przypadku najbogatszym gmin – często miejskich – nawet 80%). Paradoksalnie problem nie był identyfikowany tak często w gminach wiejskich (13,1%) czy

⁹⁰ Patrz: M. Schmeichel-Zarzeźczna, *Cyfryzacja w Bibliotekach – dobre praktyki*, [wpis na blogu] 31.12.2021, <https://epale.ec.europa.eu/pl/blog/cyfryzacja-w-bibliotekach-dobre-praktyki> (dostęp: 30.11.2023).

miejsko-wiejskich (17,8%). O trudnościach związanych z wysokością wkładu własnego tak wspominał jeden z beneficjentów:

Co do Priorytetu 1.1, jeżeli powiem, że bardzo nam się marzyłoby, chyba wszystkim, żeby wkład własny mógł być mniejszy z naszej strony. To znaczy, dofinansowanie żeby było większe, to nie te 50, 65, 70%, tylko żebyśmy mogły 20% osiągnięcia tego wkładu własnego mieć. Bo wiadomo, że – ja rozumiem – że to jest przerzucone na organizatorów, na samorządy, ale prawda jest taka, że samorządy oszczędzają na instytucjach kultury. Tak jak już mówiłam, to wszyscy wiemy i nigdy pewnie nie spełnią takiego wymogu, że będą bardzo, bardzo dofinansowywać przynajmniej biblioteki. Tak że gdyby to dofinansowanie było większe po stronie ministerstwa, byłoby po prostu super.

[Beneficjent bezpośredni, wywiad FGI]

- o **Termin naboru** – 10,0% ankietowanych beneficjentów deklarowało duże i bardzo duże bariery oraz trudności w tym zakresie. W szczególności problem ten dotyczył bibliotek publicznych zlokalizowanych w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (30,0%). Identyfikowane trudności wiążą się zarówno z tym, że czas naboru jest za krótki, jak i z tym, że przypada on na okres wakacyjny. Sugerowano, że mógłby mieć miejsce już w drugim kwartale. W tym przypadku należy jednak zauważyć, że pierwszy nabór odbywa się w okresie przedwakacyjnym (maj–czerwiec), a Operator jest uzależniony od tempa akceptacji dokumentów konkursowych przez Instytucję Zarządzającą Programem.
- o **Korzystanie z terminala cyfrowej wypożyczalni międzybibliotecznej *Academica***⁹¹ – 9,8% ankietowanych beneficjentów deklarowało duże i bardzo duże bariery oraz trudności w tym zakresie. W szczególności problem ten dotyczył bibliotek publicznych zlokalizowanych w gminach wiejskich (11,8%) oraz miastach od 50 do 100 tys. mieszkańców (10,7%). Jak wynikało z badań jakościowych, respondenci głównie korzystali z Akademiki poprzez terminal HDD, do którego wymagany jest oddzielny komputer, a pomijali możliwość używania opcjonalnego terminala SDD, uruchamianego na żądanie. Instalacja programu na oddzielnym komputerze była szczególnie problematyczna w przypadku małych bibliotek, które dysponują niewielką przestrzenią i ograniczoną liczbą komputerów. W ocenie ankietowanych wymóg dotyczący Akademiki jest niezasadny, ponieważ z terminala HDD i jej zasobów prawie nie korzystają (lub ma to miejsce bardzo rzadko).

Biblioteka Gminna, której dotyczy ankieta, musiała zmniejszyć ilość komputerów dostępnych dla czytelników o jedno stanowisko (z 3 do 2), aby zainstalować na nim Academicę, która nie jest używana praktycznie wcale.

[Beneficjent bezpośredni CAWI]

Można powiedzieć to są publikacje naukowe, publikacje stare, archiwalne, takie, z których korzystają w dużych miastach, bibliotekach akademickich, przeważnie studenci, naukowcy piszący prace naukowe. W małych miejscowościach mniej ludzi z tego korzysta, aczkolwiek też korzystają. Ale to trzeba mieć już. Najlepiej mieć osobny komputer tylko do korzystania z Akademiki jako terminal służący

91 Jest to Cyfrowa Wypożyczalnia Publikacji Naukowych *Academica*, udostępniająca książki i czasopisma naukowe.

do Akademiki. Ja uważam, że to jest troszeczkę problem taki techniczny. Można by to było inaczej rozwiązać, lepsze, ale myślę, że to jakieś takie techniczne rozwiązania.

[Beneficjent bezpośredni, wywiad FGI]

[...] chciałybym zwrócić uwagę na kwestie Akademiki. To jest też program, z którego musimy mieć jeden komputer udostępniany w bibliotece, przynajmniej jeden ten terminal. I tutaj akurat nasze miasto nie jest takim małym miasteczkiem, ale nie ma tak dużej ilości osób chętnych, które chciałyby korzystać z Akademiki. A problem polega na tym, że ten system jest dosyć moim zdaniem wadliwie zbudowany. Musimy mieć jeden komputer, który służy właściwie tylko do obsługi Akademiki, ponieważ tak jest dziwnie zaprogramowana ta kwestia, że Akademika blokuje możliwość korzystania z tego komputera.

[Beneficjent bezpośredni, wywiad FGI]

Problem związany z blokowaniem komputera przez Akademię wynika jednak w rzeczywistości z braku dostatecznej znajomości regulaminów konkursowych i/lub technicznych kompetencji związanych z jej obsługą wśród części pracowników bibliotek – beneficjentów KI 1.1. Zgodnie z założeniami konkursowymi (obowiązującymi od 2021 r.⁹²), sformułowanymi na podstawie Regulaminu Cyfrowej Wypożyczalni Publikacji Naukowych Academica⁹³, to biblioteka decyduje o wyborze rodzaju terminala, ten zaś implikuje sposób jego obsługi. Choć zalecany jest osobny terminal (HDD) dla swobodnego użytku czytelników, jest także dostępna opcja terminala SSD działającego „na życzenie”. W jego przypadku oprogramowanie będzie każdorazowo uruchamiane z udostępnionego przez Bibliotekę Narodową pendrive'a. W związku z tym rekomendowane jest informowanie beneficjentów o możliwości wyboru rodzaju terminala. Docelowo proponuje się, dla większej przejrzystości, umieszczenie takiej informacji w treści głównej regulaminu konkursu KI 1.1, a nie, jak ma to miejsce obecnie, tylko w przypisie.

Kierunek interwencji 1.2 (Budowa ogólnokrajowej sieci bibliotecznej poprzez zintegrowany system zarządzania zasobami bibliotek)

W przypadku KI 1.2 (Budowa ogólnokrajowej sieci bibliotecznej poprzez zintegrowany system zarządzania zasobami bibliotek) wyznaczono jeden wskaźnik produktu:

- liczba bibliotek (publicznych szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0 (tj. liczba bibliotek publicznych, publicznych wchodzących w skład innych instytucji kultury, innych zaliczonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego do OSB, zintegrowanych w danym roku do ZSZZB w wyniku wsparcia NPRCz 2.0).

⁹² Patrz: Regulamin konkursu w ramach Priorytetu 1. Poprawa oferty bibliotek publicznych, Kierunek interwencji 1.1. Zakup i zdalny dostęp do nowości wydawniczych Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0. na lata 2021–2025, <https://www.bn.org.pl/download/document/1625576920.pdf> (dostęp: 30.11.2023).

⁹³ Patrz: Regulamin Cyfrowej Wypożyczalni Publikacji Naukowych Academica, <https://academica.edu.pl/static/Regulamin-CWPN-Academica.pdf> (dostęp: 30.11.2023).

W trakcie trwania Programu wprowadzono modyfikację tego wskaźnika. Porównując zapisy odnoszące się do NPRCz 2.0 na lata 2021–2025, w tym Załącznik do uchwały nr 69/2021 Rady Ministrów z dnia 21 maja 2021 r. i Załącznik do uchwały nr 23/2023 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2023 r.⁹⁴, widać, że pierwotnie wartość docelowa wynosiła 496 bibliotek, w tym w poszczególnych latach: 2021 – 0, 2022 – 109, 2023 – 116, 2024 – 151, 2025 – 120. Aktualnie wskaźnik ten wynosi 142, czyli niecałe 30% wartości pierwotnej (tj. z 2021 r.). W poszczególnych latach kształtuje się to następująco: 2021 – 0, 2022 – 109, 2023 – 21, 2024 – 7, 2025 – 5. Według Sprawozdania z realizacji Programu w 2022 r. wartość ta wyniosła w owym roku 109, w tym:

- 100 bibliotek z województw świętokrzyskiego, lubelskiego i łódzkiego;
- 9 dużych bibliotek publicznych i innych bibliotek zaliczonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego do OSB o księgozbiorach liczących powyżej 50 tys. jednostek zbiorów (w tym trzy z województwa dolnośląskiego, dwie z mazowieckiego, dwie z warmińsko-mazurskiego, jedna z województwa małopolskiego)⁹⁵.

Stanowiło to 100% zaplanowanej wartości docelowej dla tego (rok 2022) okresu sprawozdawczego. Oznacza to jednocześnie uzyskanie 76,7% wartości docelowej na 2026 r. i tym samym jedynie niewielkie ryzyko, że ostatecznie nie zostanie ona osiągnięta. Związane jest to również z tym, jak wskazano w Sprawozdaniu z realizacji Programu w 2022 r., że na bieżąco utrzymuje się i przygotowuje ZSZZB do integracji z nowymi bibliotekami w bibliotekach już go posiadających m.in. poprzez meliorację bazy danych, porównywanie i znajdowanie dubletów rekordów oraz scalanie rekordów wzorcowych lub rekordów bibliograficznych we wspólnym środowisku katalogowym⁹⁶.

Jednocześnie należy podkreślić, że bez zmiany wartości docelowych osiągnięcie wskaźnika w Kl 1.2 nie byłoby możliwe, ponieważ zakładano pierwotnie zakwalifikowanie aż 480 bibliotek publicznych zlokalizowanych na terenie województwa świętokrzyskiego, łódzkiego i lubelskiego. Szczególnie niekorzystnie sytuacja kształtowała się w województwie świętokrzyskim, w którym ze wsparcia w ramach Kl 1.2 (do końca 2022 r.) skorzystało: 5,5% bibliotek publicznych, podczas gdy 6,6% z łódzkiego oraz najwięcej 10,1% z lubelskiego. Pierwotne założenie (z 2021 r.) było takie, że miało to być średnio niemal 40% placówek bibliotecznych z tych trzech regionów (480 z 1265), zgodnie z danymi GUS dotyczącymi liczby takich placówek w 2022 r.

Należy też podkreślić, że ankietowani beneficjenci Kl 1.2 praktycznie nie identyfikowali trudności czy barier generujących ryzyka dla osiągnięcia wartości docelowych wskaźników, inaczej niż miało to miejsce w przypadku sporządzania wniosku czy realizacji Programu w latach 2021–2022 w ramach Kl 1.1. Najczęściej wskazywano (choć ma to charakter incydentalny) trudności dotyczące terminu ubiegania się o przyłączenie do ZSZZB (6,8%), który jest w ocenie ankietowanych aktualnie zbyt krótki na złożenie wniosku.

94 Patrz: Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0. na lata 2021–2025, dz. cyt.

95 Dane na podstawie baz beneficjentów przekazanych przez Zamawiającego.

96 Sprawozdanie z realizacji Programu w 2022 r. według stanu na dzień 31 grudnia 2022 r. z uwzględnieniem okresu przejściowego, dz. cyt.

4.3. Ocena efektywności wsparcia w ramach Priorytetu 1

Wstępnej oceny efektywności wsparcia w ramach Priorytetu 1 dokonano pod kątem adekwatności wartości środków finansowych przeznaczonych na poszczególne KI (tj. 1.1 oraz 1.2) do zamierzonych działań, a także tego, czy osiągnięte efekty są optymalne z punktu widzenia ponoszonych nakładów.

Zdaniem Ewaluatora wartość środków przeznaczonych na poszczególne KI w ramach Priorytetu 1 nie jest do końca adekwatna do zamierzonych działań. Zasadne jest więc odblokowanie środków, które nie zostały wykorzystane w KI 1.1 Priorytetu 1. W związku z tym słusznie w ocenie Ewaluatora zaplanowane zostały w ramach Programu:

- przesunięcia na lata 2024–2025 zablokowanych w 2022 r. środków w ramach KI 1.1 w celu realizacji zadań w zakresie KI 1.1; zmiana ta będzie skutkowałą zwiększeniem budżetu o 1 mln zł każdego roku, tj. do wartości 34 mln zł w roku 2024 i 34 mln zł w roku 2025;
- przesunięcia na lata 2024–2025 pozostałych środków pochodzących z wprowadzonej w 2022 r. blokady środków KI 1.1 w celu realizacji zadań przypisanych do KI 1.2; wynika to z faktu zwiększenia się liczby dużych bibliotek (kosztem mniejszych w trzech regionach: łódzkim, świętokrzyskim, lubelskim), które zostaną podłączone do ZSZZB, co skutkuje wzrostem kosztów związanych z realizacją KI 1.2.

4.4. Ocena użyteczności wsparcia w ramach Priorytetu 1

Ocena użyteczności wsparcia w ramach Priorytetu 1 zweryfikowana została na podstawie deklaracji ankietowanych beneficjentów KI 1.1 oraz KI 1.2 w zakresie osiągniętych efektów – tych zarówno zakładanych, jak i niezamierzonych (pozytywnych oraz negatywnych). Dodatkowo analizie poddano użyteczność Programu w ramach Priorytetu 1 z punktu widzenia ostatecznych odbiorców.

Kierunek interwencji 1.1 (Zakup i zdalny dostęp do nowości wydawniczych)

W ocenie ankietowanych beneficjentów KI 1.1 główne oczekiwane efekty związane z udziałem w Programie dotyczyły zwiększenia w zasobach reprezentowanych przez nich bibliotek liczby publikacji, które ukazały się drukiem, a w dalszej kolejności – zwiększenia dostępu do książek w innych formatach, tj. audiobooków, e-booków, synchrobooków. Te cztery efekty są jednocześnie tymi z zakładanych rezultatów Programu, które w ocenie ankietowanych beneficjentów KI 1.1 udało się osiągnąć w największym stopniu. Poniższa tabela przedstawia zarówno odsetek wskazań danego efektu jako oczekiwanego, jak i ocenę stopnia jego osiągnięcia. Oceny – w skali pięciostopniowej – dokonali beneficjenci, którzy wskazali dany efekt jako oczekiwany.

Tabela 7. Efekty udziału w Programie w ramach KI 1.1

Wymiar efektu	Efekty oczekiwane	Efekty rzeczywiście osiągnięte (średnia)*
Zwiększenie liczby publikacji, które ukazały się drukiem	98,7%	4,40
Zwiększenie dostępu do audiobooków	25,1%	4,20
Zwiększenie dostępu do książek w formacie e-booków	20,0%	4,20
Zwiększenie dostępu do synchronobooków	7,1%	4,12
Zwiększenie liczby publikacji, które ukazały się na innym nośniku niż papier	7,1%	3,51
Zwiększenie liczby multimediiów	2,9%	3,70
Zwiększenie liczby publikacji kartograficznych	0,5%	2,43
Zwiększenie liczby publikacji nutowych	0,3%	3,75

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ilościowych CAWI/CATI beneficjentów bezpośrednich (n=2543)

*Ocena efektów dokonana została w skali pięciostopniowej (1 – brak efektów, 5 – bardzo duże efekty).

Jednocześnie ocena użyteczności Programu w zakresie KI 1.1 z punktu widzenia ostatecznych odbiorców (tj. czytelników) jest w pewnym stopniu ograniczona ze względu na brak w ramach Programu wewnętrznej kompleksowej i regularnej weryfikacji atrakcyjności, tj. wskaźników mierzących poziom rzeczywistego zainteresowania czytelników zakupionymi w ramach KI 1.1 publikacjami (zarówno tradycyjnymi, jak i formie cyfrowej). Działania weryfikacyjne ograniczone są tylko do prowadzonych wrywkowo czynności kontrolnych przez Operatora Priorytetu 1. Dodatkowa statystyka w tym zakresie pozwoliłaby sprawdzić, w jaki sposób bibliotekarze umieją identyfikować potrzeby czytelników, a tym samym, na ile zakupione nowości wydawnicze są atrakcyjne z punktu widzenia czytelnika (zarówno tego aktywnie wypożyczającego książki, jak i potencjalnego). Obecnie możliwa jest jedynie ocena stanu zakupu nowości wydawniczych w bibliotekach publicznych. Choć wpisuje się to w założenia Priorytetu 1, to już nie odnosi się do celu głównego Programu, tj. obejmuje rozwój bibliotek do 2025 r., ale niekoniecznie dotyczy aspektu związanego z rozwojem czytelnictwa w Polsce w wyniku zaplanowanej interwencji. Zdaniem Ewaluatora zasadne jest wykorzystanie w celach monitoringowych analiz statystyk wypożyczeń⁹⁷, które pozwolą precyzyjnie określić, jak kształtuje się poziom zainteresowania czytelników zakupionymi nowościami wydawniczymi w bibliotece. Będzie to istotną informacją zarówno dla bibliotek, jak i Operatora w zakresie znajomości potrzeb czytelniczych, która pozwoli lepiej planować zakupy.

Użyteczność NPRCz 2.0 jest przez ankietowanych oceniana bardzo wysoko. Aż 91,1% respondentów KI 1.1 wskazała na co najmniej wysoką użyteczność Programu. Jest to wartość zbliżona do pozostałych KI: 4.1 (94,3%) i 2.1 (86,6%) oraz wyraźnie wyższa niż

⁹⁷ Patrz: https://afb.sbp.pl/wp-content/uploads/2021/12/Statystyka_biblioteczna.pdf (dostęp: 30.11.2023); <https://pliki.sbp.pl/afb/statystyka-i-badania-efektywnosci-bibliotek.pdf> (dostęp: 30.11.2023). Ponadto rankingi tytułów czytelniczych prowadzone są przez niektóre biblioteki, np. <https://kultura.trojmiasto.pl/Co-czytaliśmy-w-2020-Ranking-najchętniej-wypożyczanych-książek-n152693.html> (dostęp: 30.11.2023).

w KI 1.2 (75,5%). Większość beneficjentów KI 1.1 nie identyfikowała niezamierzonych efektów udziału w Programie, co świadczy o tym, że Program odpowiadał ich wcześniejszym oczekiwaniom. Pozytywne niezamierzone efekty dostrzegło 37,9% respondentów. Miały one różnorodny charakter i można je pogrupować w następujące kategorie:

- zwiększenie zainteresowania czytelnictwem,
- zwiększenie w ofercie biblioteki nowości wydawniczych,
- wzrost liczby wypożyczeń,
- zwiększenie księgozbioru,
- wzrost zadowolenia czytelników.

Negatywne efekty zidentyfikowało tylko 2,6%. Dotyczyły one przede wszystkim kwestii otwierania bibliotek w soboty (w tym związanych z tym trudności dla poszczególnych placówek), co w tym przypadku może świadczyć o braku kompleksowej i szczegółowej znajomości zasad konkursu w momencie przystępowania do Programu.

W kontekście zwiększenia użyteczności wsparcia zasadne jest również rozważenie przez IZ oraz Operatora P1 poszerzenia rodzaju kwalifikujących się zadań o gry planszowe. Ankietowani beneficjenci wskazywali je jako cieszące się dużym zainteresowaniem odwiedzających biblioteki. Stąd mogą one stanowić element wzmacniający potencjał bibliotek publicznych i przyciągać do nich dzieci i młodzież. Tym samym rozwiązanie to zwiększyłoby pośrednio prawdopodobieństwo zainteresowania się tych grup książkami i w konsekwencji przyczyniło się do kształtowania wśród nich pozytywnych praktyk czytelniczych.

Druga rzecz, która mi do głowy przyszła, to to, żeby za te środki można było kupić na przykład gry planszowe, bo wiele bibliotek prowadzi wypożyczalnie również gier planszowych i rzeczywiście to się fajnie sprawdza, więc fajnie by było, żeby te środki też można było na coś takiego przeznaczyć.

[Beneficjent bezpośredni, wywiad FGI]

W każdym tygodniu mamy po kilka wizyt tak naprawdę teraz ze szkół i zarówno z naszego miasteczka, jak i okolicznych. I też to, co powiedzieliśmy, to, co mówimy cały czas uczniom, młodzieży szczególnie. Słuchajcie, czekacie na autobus, jesteście po szkole, przychodźcie do nas. Możecie sobie posiedzieć, porozmawiać, pograć w gry planszowe, po prostu pobyc tutaj. I rzeczywiście jest ten ruch młodzieży zwiększony. Grają w szachy, mamy też stół do szachów, kółko szachowe też jest prowadzone właśnie w naszej bibliotece, w ośrodku kultury, a w naszej bibliotece dzięki temu, że mamy te dodatkowe przestrzenie, tak że ta oferta ogólnie kulturalno-czytelnicza jest zwiększona.

[Beneficjent bezpośredni, wywiad FGI]

Kierunek interwencji 1.2 (Budowa ogólnokrajowej sieci bibliotecznej poprzez zintegrowany system zarządzania zasobami bibliotek)

W przypadku KI 1.2 oczekiwane efekty udziału w Programie (choć był on bardzo niski) w zasadzie nie pokryły się z efektami rzeczywistymi (jak w przypadku KI 1.1). Wynikało to w znaczącym stopniu z tego, iż 2022 r. był pierwszym rokiem realizacji wdrożeń ZSZB i trudno na tym etapie oczekiwać natychmiastowych rezultatów. Poniższa

tabela przedstawia zarówno odsetek wskazań danego efektu jako oczekiwanego, jak i ocenę stopnia jego osiągnięcia. Oceny w skali pięciostopniowej dokonali beneficjenci, którzy wskazali dany efekt jako oczekiwany.

Tabela 8. Efekty udziału w Programie w ramach KI 1.2

Wymiar efektu	Efekty oczekiwane	Efekty rzeczywiście osiągnięte (średnia)*
Dostęp do katalogu on-line	4,7%	3,66
Współkatalogowanie w czasie rzeczywistym w jednym systemie informatycznym	4,4%	3,72

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ilościowych CAWI/CATI beneficjentów bezpośrednich (n=2543)

*Ocena efektów dokonana została w skali pięciostopniowej (1 – brak efektów, 5 – bardzo duże efekty).

Zdaniem 75,5% badanych beneficjentów użyteczność KI 1.2 jest wysoka lub bardzo wysoka. Jest to wartość niższa niż w pozostałych KI: 4.1 (94,3%), 1.1 (91,1%) oraz 2.1 (86,6%). Ankietowani dostrzegali również mniejszą liczbę niezamierzonych efektów udziału w Programie niż beneficjenci pozostałych KI. Pozytywne efekty niezamierzone dostrzegło 28,0% badanych w ramach CATI/CAWI. Respondenci wskazali kilkadziesiąt różnych takich efektów, które można pogrupować w następujące kategorie:

- o **zwiększenie atrakcyjności oferty** – nowoczesne rozwiązania i dostęp do nowości wydawniczych przyczyniły się do zwiększenia atrakcyjności oferty biblioteki i przyciągnięcia nowych czytelników;
- o **dostosowanie biblioteki do potrzeb odbiorców** – biblioteka stała się lepiej wyposażona i dostosowana do potrzeb odbiorców, co sprawiło, że czytelnicy mają łatwiejszy i większy dostęp do zasobów bibliotecznych;
- o **zwiększone zainteresowanie rodziców czytaniem** – programy promujące czytelnictwo spowodowały, że rodzice wraz z dziećmi chętniej sięgają po książki;
- o **pozytywny wpływ na rozwój najmłodszych czytelników** – działania edukacyjne przyniosły efekty poznawcze, m.in. rozwinięcie wyobraźni i wzrost aktywności dzieci dzięki lekturze książek; z kolei poprawa oferty bibliotek szkolnych i przedszkolnych przyczyniła się do wcześniejszego rozwijania zainteresowania książką u najmłodszych czytelników;
- o **zwiększone zainteresowanie turystów** – duże zainteresowanie ze strony turystów przełożyło się na wzrost wypożyczeń, co może stanowić dodatkowy kierunek rozwoju dla bibliotek;
- o **zwiększona dyscyplina użytkowników** – nowoczesny system wpłynął na zwiększenie dyscypliny użytkowników związanej z terminowym oddawaniem książek;
- o **poprawa wydajności pracy bibliotek** – biblioteki zyskały bardziej rozbudowany i nowoczesny system informatyczny, co poprawiło wydajność ich pracy; przykładowo szybsze katalogowanie zbiorów przyczyniło się do skrócenia czasu oczekiwania na nowości, z kolei współkatalogowanie i konsultacje on-line wpłynęły na zacieśnienie współpracy międzybibliotecznej;

- o **rozwój zawodowy bibliotekarzy** – wdrożenie nowoczesnych rozwiązań informatycznych przyczyniło się do rozwoju zawodowego bibliotekarzy i podniesienia jakości obsługi czytelników.

Z kolei niezamierzone efekty negatywne wskazało tylko kilkoro beneficjentów. W rzeczywistości były to jednak problemy z realizacją projektu, a nie efekty samej inwestycji.

4.5. Ocena oddziaływania Programu w ramach Priorytetu 1

W ramach KI 1.1 w roku 2022 podpisano umowy na realizację 2545 projektów. Z dziesięciu z nich zrezygnowano w trakcie Programu, co oznacza, że ostatecznie dofinansowano 2535 projektów. Projekty te były realizowane przez 2273 unikatowe podmioty.

W celu monitorowania oddziaływania Programu jego beneficjenci sprawozdają dane dotyczące nie tylko wskaźników produktu, ale również wskaźników rezultatu bezpośredniego. Wskaźniki rezultatu bezpośredniego mają na celu określenie wyników osiągniętych przez biblioteki w zakresie czytelnictwa oraz organizacji wydarzeń. Mierzą więc wyniki, które powinny ulegać poprawie dzięki udziałowi w Programie.

Kierunek interwencji 1.1 (Zakup i zdalny dostęp do nowości wydawniczych)

Poniższa tabela obrazuje wartości wszystkich wskaźników dla bibliotek, które w roku 2022 realizowały projekt w ramach KI 1.1. Zawiera porównanie wartości zadeklarowanych przed przystąpieniem do projektu oraz po zakończeniu jego realizacji.

Tabela 9. Wartości wskaźników dla KI 1.1 przed rozpoczęciem i po zakończeniu projektu

Wskaźnik	Wartość przed rozpoczęciem projektu	Wartość po zakończeniu projektu	Zmiana
CG_P_1 Liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0 – wartość docelowa	–	2273	–
CG_P_1_a Liczba bibliotek, które w ramach NPRCz 2.0 zakupiły usługę zdalnego dostępu do książek w formacie e-booków i/lub audiobooków i/lub synchrobooków – wartość docelowa	–	747	–
P_1 Liczba zakupionych nowości w bibliotekach/placówkach wychowania przedszkolnego objętych wsparciem (zakupionych z projektu)	–	3 416 866	–
RB_1 Liczba użytkowników zarejestrowanych w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	5 382 873	5 803 387	7,8%
RB_2 Liczba czytelników (użytkowników aktywnie wypożyczających) w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	4 631 616	4 894 586	5,7%
RB_3 Liczba wypożyczeń na zewnątrz w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	90 735 626	94 848 867	4,5%

Wskaźnik	Wartość przed rozpoczęciem projektu	Wartość po zakończeniu projektu	Zmiana
RB_4 Liczba zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych i tym podobnych wydarzeń w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	222 978	379 404	70,2%
RB_dodatkowy_1 Liczba uczestników zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych i tym podobnych wydarzeń w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	7 646 645	8 808 587	15,2%
RB_dodatkowy_2 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby czytelnicze	978	956	-2,2%
RB_dodatkowy_3 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby inne niż czytelnicze	603	648	7,5%
RB_dodatkowy_4 Udział biblioteki objętej wsparciem w innych (poza NPRCz 2.0) programach wspierających czytelnictwo	1229	1364	11,0%
K_1 Łączny wolumen publikacji w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0 (z wyłączeniem podręczników)	121 440 097	121 575 079	0,1%
P_2 Liczba ograniczonych czasowo (miesięcznych) kodów zdalnego dostępu do e-booków/audiobooków/synchrobooków z komercyjnych platform internetowych zakupionych przez biblioteki w ramach NPRCz 2.0	106 209	102 071	-3,9%
P_3a Liczba e-booków, audiobooków lub synchrobooków udostępnianych z platform zdalnego dostępu zakupionych przez biblioteki w ramach dotacji NPRCz 2.0 i wkładu własnego w innych modelach licencyjnych niż miesięczne kody zdalnego dostępu (kody niemiesięczne)	54 552 107	691 180	-98,7%
P_3b Liczba e-booków, audiobooków lub synchrobooków udostępnianych z platform zdalnego dostępu zakupionych przez biblioteki w ramach dotacji NPRCz 2.0 i wkładu własnego w innych modelach licencyjnych niż miesięczne kody zdalnego dostępu (strony)	6 351 112	71 594 937	1027,3%
P_3c Liczba e-booków, audiobooków lub synchrobooków udostępnianych z platform zdalnego dostępu zakupionych przez biblioteki w ramach dotacji NPRCz 2.0 i wkładu własnego w innych modelach licencyjnych niż miesięczne kody zdalnego dostępu (publikacje)	202 182	1 432 825	608,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabel monitoringowych przekazanych do JEMP

Okazuje się, że wartość wszystkich czterech wskaźników rezultatu bezpośredniego wzrosła. Zarówno liczba zarejestrowanych użytkowników, liczba aktywnych czytelników, jak i liczba wypożyczeń zwiększyły się o kilka procent. Wyraźnie wyróżnia się wskaźnik dotyczący zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych. Ich liczba wzrosła aż o 70%.

Wzrosły wartości odnotowano również w przypadku dodatkowych wskaźników rezultatu. Liczba uczestników wydarzeń zorganizowanych w bibliotekach objętych wsparciem oraz udział bibliotek w innych niż NPRCz 2.0 programach wspierających czytelnictwo wzrosły o kilkanaście procent. Z kolei liczba bibliotek, w których

uruchomiono koła lub kluby inne niż czytelnicze, zwiększyła się o kilka procent. Jedynym wskaźnikiem odnotowującym spadek była liczba bibliotek, w których uruchomiono koła lub kluby czytelnicze – był on jednak bardzo niewielki.

Na powyższe zmiany wartości wskaźników wpływ może mieć wiele czynników, niekoniecznie związanych z udziałem w NPRCz 2.0. Dlatego też analizę uzupełniono o oszacowanie wpływu czynników kontekstowych na wartości wskaźników. W tym celu wykonano analizę statystyczną opisaną w Aneksie 9.2. Analiza objęta wszystkich beneficjentów KI 1.1 i miała na celu określenie, w jakim stopniu liczbę czytelników oraz wypożyczeń w danej bibliotece kształtują czynniki społeczno-ekonomiczne opisujące sytuację gminy, w której dana placówka jest zlokalizowana.

Okazało się, że zarówno liczba czytelników, jak i wypożyczeń są kształtowane przede wszystkim przez: (1) liczbę ludności danej gminy, (2) liczbę czytelników w stosunku do liczby ludności, (3) liczbę komputerów będących na wyposażeniu bibliotek w danej gminie. Wpływ pierwszych dwóch czynników wydaje się oczywisty – większa liczba ludności to więcej użytkowników bibliotek⁹⁸. Większa liczba czytelników wśród mieszkańców również wprost się przekłada na liczbę użytkowników danej biblioteki. Z kolei liczba komputerów dostępnych w bibliotekach koreluje z liczbą czytelników i wypożyczeń w sposób odwrotny – im większa liczba komputerów, tym mniejsza liczba czytelników i wypożyczeń. Na pierwszy rzut oka wydaje się to zaskakujące, ale w rzeczywistości dostępność do komputerów może zmniejszać motywację do bycia aktywnym czytelnikiem biblioteki i wypożyczania książek. Mniej istotnymi czynnikami okazały się: liczba bibliotek na 10 tys. ludności oraz frekwencja wyborcza. Ich wpływ, choć istotny statystycznie, był jednak marginalny.

Kierunek interwencji 1.2 (Budowa ogólnokrajowej sieci bibliotecznej poprzez zintegrowany system zarządzania zasobami bibliotek)

Poniższa tabela obrazuje wartości wszystkich wskaźników dla bibliotek, które w 2022 r. realizowały projekt w ramach KI 1.2. Zawiera porównanie wartości zadeklarowanych w roku 2021 (przed przystąpieniem do projektu) oraz w roku 2022 (po zakończeniu jego realizacji).

Tabela 10. Wartości wskaźników dla KI 1.2 przed rozpoczęciem i po zakończeniu projektu

Wskaźniki dla KI 1.2	Przed rozpoczęciem projektu	Po zakończeniu projektu	Zmiana
CG_P_1 Liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	–	109	–
RB_1 Liczba użytkowników zarejestrowanych w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	379 928	449 652	18,4%
RB_2 Liczba czytelników (użytkowników aktywnie wypożyczających) w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	299 382	302 556	1,1%

⁹⁸ Wpływ tego czynnika jest jednak zawyżany przez duże miasta, które są licznie reprezentowane.

Wskaźniki dla KI 1.2	Przed rozpoczęciem projektu	Po zakończeniu projektu	Zmiana
RB_3 Liczba wypożyczeń na zewnątrz w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	4 436 657	5 001 317	12,7%
RB_4 Liczba zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych i tym podobnych wydarzeń w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	5697	30 047	427,4%
RB_dodatkowy_1 Liczba uczestników zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych i tym podobnych wydarzeń w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	207 667	471 396	127,0%
RB_dodatkowy_2 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby czytelnicze	44	1932	4290,9%
RB_dodatkowy_3 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby inne niż czytelnicze	27	23	-14,8%
RB_dodatkowy_4 Udział biblioteki objętej wsparciem w innych (poza NPRCz 2.0) programach wspierających czytelnictwo	36	66	83,3%
RB_5 Liczba operacji wykonanych w zintegrowanym systemie zarządzania zasobami bibliotek przez jego użytkowników	0	1 925 410	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabel monitoringowych przekazanych do JEMP

W przypadku KI 1.2 zmiany wartości wskaźników rezultatu bezpośredniego mają bardziej spektakularny charakter. Wynika to z mniejszej liczby przypadków, co powoduje, że większy wpływ na wynik mają beneficjenci o wyjątkowo wysokim przyroście wartości wskaźników.

Liczbę czytelników u beneficjentów KI 1.2 w 2022 r., podobnie jak w przypadku beneficjentów KI 1.1, kształtuje przede wszystkim liczba ludności oraz liczba komputerów (ta druga korelacja ma charakter odwrotny). Znaczenia nie ma jednak tym razem liczba czytelników w stosunku do liczby ludności.

Z kolei już liczba wypożyczeń jest wyraźnie wyższa w gminach, w których występuje większa liczba podmiotów gospodarczych w stosunku do liczby ludności. Duże znaczenie ma również udział ilościowy zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym. Jest to zjawisko częściowo niezależne od liczby zarejestrowanych użytkowników. Liczba wypożyczeń jest również w pewnym stopniu kształtowana przez liczbę komputerów będących na wyposażeniu bibliotek w danej gminie. Im więcej komputerów, tym więcej możliwości spędzania czasu w bibliotece na różnych aktywnościach i korzystania z niej nie tylko jako wypożyczalni książek.

Podsumowanie

Biblioteki objęte wsparciem w ramach Priorytetu 1 odnotowały wzrost wartości większości wskaźników rezultatu. Zwiększyła się zarówno liczba zarejestrowanych użytkowników, liczba aktywnych czytelników, jak i liczba wypożyczeń. Szczególnie wysoki był wzrost liczby organizowanych konkursów, imprez i lekcji bibliotecznych.

Wzrosty wartości odnotowano również w przypadku dodatkowych wskaźników rezultatu. Co ważne, osiągnięcia bibliotek, które zrealizowały projekty w ramach KI 1.2, były znacznie większe niż w przypadku KI 1.1.

Powyższe analizy mają jedną zasadniczą słabość – obejmują bardzo krótki odcinek czasu, który nie pozwala na ocenę średniokresowych efektów interwencji. Zmiana wartości wskaźników rok do roku może wynikać z wielu różnych czynników i dlatego warto obserwować ją przez dłuższy czas. Wzrost liczby odwiedzających biblioteki oraz liczby organizowanych wydarzeń może być spowodowany przede wszystkim zniesieniem restrykcji pandemicznych w 2022 r.

Ponadto analizy statystyczne należy traktować jedynie pomocniczo, ponieważ nie uwzględniają one samej interwencji – określają jedynie kształtowanie wartości wskaźników rezultatu przez czynniki kontekstowe. Po zakończeniu realizacji NPRCz 2.0 warto będzie wykonać analizę na dłuższym szeregu czasowym, obejmującym wartości wskaźników rezultatu bezpośredniego za kilka lat. Pozwoli to na zaobserwowanie zmian w dłuższym przeciągu czasu oraz ewentualne skoki wartości w dłuższym okresie po zrealizowaniu interwencji.

4.6. Identyfikacja dobrych praktyk w ramach Priorytetu 1

Dobre praktyki zidentyfikowane w ramach Priorytetu 1 dotyczą zarówno merytorycznych aspektów Programu, jak i kwestii związanych z efektywnym i skutecznym zarządzaniem realizowanymi w jego ramach działaniami.

W przypadku tej pierwszej grupy na wyróżnienie zasługuje podjęcie próby w zakresie zmiany świadomości bibliotekarzy co do charakteru funkcjonowania bibliotek publicznych oraz próby systematycznego zwiększania ich dostępności dla czytelników. Dotyczy to w szczególności wprowadzenia w KI 1.1 obowiązkowego wymogu otwierania placówek w soboty. Potrzebę systemowych zmian w tym względzie potwierdzają dane GUS za 2020 r. wskazujące na niską dostępność bibliotek w ten dzień tygodnia. Zgodnie z nimi (w 2020 r.) tylko 15% bibliotek publicznych było czynnych w soboty, a w niedzielę jedynie 0,4%. Skuteczność wprowadzonych rozwiązań, przynajmniej wśród beneficjentów KI 1.1, potwierdza fakt, że 90% spośród nich, tj. niecałe 30% wszystkich bibliotek publicznych w 2020 r., zdecydowało się na implementowanie takiego rozwiązania. Ponadto kwestię niskiej dostępności ilustruje również to, że w tym samym roku biblioteka publiczna przeciętnie była czynna jedynie przez 32 godziny w tygodniu.

Z kolei w kontekście zarządzania Programem na wyróżnienie zasługuje obszar sprawozdawczości i monitoringu. Sprawuje nad nim nadzór Biblioteka Narodowa (Operator Priorytetu 1) przy wykorzystaniu specjalnego programu komputerowego umożliwiającego sprawne sprawozdawanie danych przez placówki. Gwarantuje to tym samym uproszczenie procesu gromadzenia danych, a także zminimalizowanie błędów w jego trakcie. Dodatkowo jako dobrą praktykę wskazać można prowadzoną podczas kontroli beneficjentów weryfikację rzeczywistego wpływu Programu na czytelnictwo, tj. stopnia wypożyczania zakupionych w jego ramach książek (drukowanych i elektronicznych) w bibliotekach publicznych będących beneficjentami KI 1.1.

5. OCENA PRIORYTETU 2 – INWESTYCJE W INFRASTRUKTURĘ BIBLIOTEK PUBLICZNYCH⁹⁹

5.1. Charakterystyka Priorytetu 2

Zgodnie z założeniami NPRCz 2.0 dotyczącymi Priorytetu 2 (Inwestycje w infrastrukturę bibliotek publicznych) uprawnionymi wnioskodawcami były:

- **KI 2.1** (Infrastruktura bibliotek): (1) wszystkie samorządowe instytucje kultury, dla których organem założycielskim jest odpowiednio: gmina wiejska i gmina miejsko-wiejska bez ograniczenia liczby mieszkańców oraz gmina miejska do 100 tys. mieszkańców, (2) gminne biblioteki publiczne będące samodzielnymi instytucjami kultury oraz (3) gminne instytucje kultury, w skład których wchodzi wyodrębnione organizacyjnie biblioteki publiczne.

Potencjalnie wnioskodawcy mogli ubiegać się o środki na budowę, przebudowę, rekonstrukcję, adaptację i modernizację bibliotecznych obiektów budowlanych wraz z ich wyposażeniem.

W toku realizacji Priorytetu 2 wprowadzono w ramach trzeciego naboru (w 2023 r.) zmiany w regulaminie konkursu w zakresie KI 2.1 (Infrastruktura bibliotek 2021–2025). W szczególności odnosi się to do zapisów na temat trybu składania i oceny wniosków (zrezygnowano z zapisu dotyczącego wykazania kosztów niekwalifikowanych w preliminarzu we wniosku) oraz zapisów na temat oceny strategicznej. Co do tej drugiej kwestii, wskazano, że ocena zapotrzebowania na inwestycję, której dotyczy projekt, musi zawierać dodatkowo ocenę przygotowania procesu inwestycyjnego, czyli ocenę inwestycji w kontekście powziętych już działań przygotowawczych, np. przeprowadzonych konsultacji społecznych lub posiadanych dokumentów, takich jak dokumentacja projektowa, pozwolenie na budowę/zgłoszenie robót budowlanych (jeśli jest wymagane), dokumentacja finansowa (kosztorys), wykaz zaawansowania ewentualnych rozpoczętych wcześniej prac inwestycyjnych.

Zgodnie z tabelami monitoringowymi przekazanymi do JEMP, w 2022 r. w ramach Priorytetu 2 i KI 2.1 90 beneficjentów podpisało 91 umów na realizację projektów. Ośmioro z nich zrezygnowało jednak z realizacji projektu. Ostatecznie więc 82 beneficjentów realizuje 83 projekty na terenie 70 powiatów. W powiecie lubelskim przeprowadzane są trzy projekty, zaś w pozostałych po jeden lub dwa. Największa koncentracja wsparcia ma miejsce w województwach małopolskim i mazowieckim (po 11 projektów). Liczne projekty realizowane są również w województwach: śląskim (9), dolnośląskim i lubelskim (po 7).

Większość beneficjentów Priorytetu 2 było beneficjentami więcej niż jednego KI. Niemal wszyscy, bo aż 77 beneficjentów KI 2.1, zrealizowało projekt również w ramach KI 1.1. Niewielka część – siedmioro beneficjentów KI 2.1 – wzięła udział również w KI 4.1. Było to pięć samodzielnych bibliotek oraz dwie biblioteki w strukturach innej instytucji kultury, pochodzące z aż sześciu województw: lubelskiego, mazowieckiego, podkarpackiego, pomorskiego, śląskiego, warmińsko-mazurskiego. Ostatnią, najmniej

⁹⁹ Przyporządkowanie pytań do podrozdziałów analogiczne jak w przypadku Priorytetu 1.

liczną grupę wielokrotnych beneficjentów stanowią trzy samodzielne biblioteki publiczne z województwa lubelskiego, które skutecznie aplikowały o środki zarówno w ramach KI 2.1, jak i KI 1.2 (co wynika z jego specyfiki).

5.2. Ocena skuteczności wsparcia w ramach Priorytetu 2

Ocena skuteczności wsparcia w ramach Priorytetu 2 zweryfikowana została na podstawie aktualnego (tj. według stanu na 2022 r.) wykonania wartości docelowych wskaźników produktu przypisanych do KI 2.1. Dodatkowo dokonano oceny stanu wdrażania KI 2.1 pod kątem realizacji wartości docelowych wskaźników, w tym również zidentyfikowanych ryzyk mających pośredni i/lub bezpośredni wpływ na ten proces. Podsumowanie rozdziału stanowi odpowiedź na pytanie, w jaki sposób projekty wybierane w NPRCz 2.0 przyczyniają się do realizacji celów szczegółowych i rezultatów Programu w ramach Priorytetu 2.

W ramach Priorytetu 2 (Infrastruktura bibliotek publicznych 2021–2025) wyszczególniono dwa wskaźniki produktu dla celu głównego:

- liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0;
- liczba bibliotek objętych wsparciem, które w wyniku projektu dostosowano do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami.

Projekty w ramach KI 2.1 mają charakter inwestycyjny, dlatego realizowane będą przez wiele lat, a wartości wskaźników zostaną osiągnięte dopiero po zakończeniu całej inwestycji. Dla roku 2025 założono ambitne wartości, według których wsparciem objęte zostaną aż 164 placówki, a 93 spośród nich będzie dostosowana do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami.

Na koniec roku 2022 wartość wskaźnika „liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0” wyniosła 7, co stanowi 63,6% wartości zakładanej w tym okresie sprawozdawczym. Biorąc pod uwagę liczbę realizowanych projektów (83), osiągnięcie zakładanej dla 2025 r. wartości wskaźnika (164) nie będzie możliwe bez dodatkowych naborów. Bardziej optymistycznie wygląda sytuacja co do wskaźnika „liczba bibliotek objętych wsparciem, które w wyniku projektu dostosowano do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami”. Na koniec 2022 r. wartość wskaźnika wyniosła 5, co stanowi 83,3% wartości zakładanej w tym okresie. Wskaźnik ten charakteryzuje się wyższym przyrostem niż pierwszy wskaźnik celu głównego. Dzieje się tak, ponieważ aż 65 spośród 83 realizowanych obecnie projektów obejmuje dostosowanie bibliotek do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami. Dzięki tym projektom możliwe więc będzie osiągnięcie wartości 65, podczas gdy wartość zakładana to 93.

Wskutek rozwiązania ośmiu umów w 2022 r. uwolnionych zostało 7,29 mln zł. Środki te będą przeznaczone na kolejny nabór, ale pozwolą na zrealizowanie jedynie kilku projektów. Aby osiągnąć zakładane wartości wskaźników celu głównego, należy więc:

- albo znacząco zwiększyć finansowanie w KI 2.1 – środki te na pewno będą wykorzystane ze względu na bardzo duże zainteresowanie tym KI;

- albo urealnić wartości docelowe wskaźników:
  - liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0 – na 90;
  - liczba bibliotek objętych wsparciem, które w wyniku projektu dostosowano do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami – na 70.

W ramach Priorytetu 2 wyszczególniono również trzy wskaźniki produktu dla celu szczegółowego:

- liczba energooszczędnych obiektów bibliotecznych (o wartości zapotrzebowania na nieodnawialną energię pierwotną EP=45 kWh/m²/rok) powstałych w ramach projektu;
- liczba bibliotek, które w wyniku projektu poprawiły poziom dostosowania obiektu do osób ze szczególnymi potrzebami;
- liczba bibliotek, które w wyniku projektu przystosowały wyraźnie oznakowane pomieszczenie przeznaczone do aktywnej pracy z seniorami (osobami starszymi), z wyposażeniem dostosowanym do tej grupy wiekowej.

Wartości tych wskaźników również będą widoczne dopiero po zakończeniu inwestycji. Na koniec roku 2022 liczba energooszczędnych obiektów bibliotecznych powstałych w ramach projektu wynosiła jedynie cztery, ale wdrożenie odpowiednich rozwiązań zakładane jest w 44 placówkach. Poprawa poziomu dostosowania obiektu do osób ze szczególnymi potrzebami nastąpiła na razie w jednym obiekcie, ale planowana jest w 19. Mała liczba bibliotek, które wdrożyły tę zmianę, wynika z faktu, że większość planuje dostosowanie placówki do osób ze szczególnymi potrzebami, a nie poprawę jego poziomu. Wreszcie przystosowanie wyraźnie oznakowanego pomieszczenia do aktywnej pracy z seniorami zostało zadeklarowane w aż 81 spośród 83 realizowanych projektów. Na koniec 2022 r. udało się je wprowadzić w siedmiu placówkach.

Projekty w ramach KI 2.1 mają charakter inwestycyjny, dlatego realizowane będą przez wiele lat. Ten długi czas i zmieniające się okoliczności zwiększają ryzyko wystąpienia nieprzewidzianych trudności, które opóźnią realizację inwestycji. Beneficjenci identyfikowali następujące problemy:

- **Termin realizacji zadania** – zdaniem co dziesiątego beneficjenta wypowiadającego się w ankiecie termin realizacji zadania był zbyt krótki, zważywszy na trudności, które pojawiają się przy przeprowadzaniu inwestycji, np. opóźnienia w dostawie materiałów. Dobrym rozwiązaniem byłoby umożliwienie przesuwania środków na kolejne lata, tak aby można było wykonać konkretne zadanie w późniejszym terminie.

Ze względu na to, że nie można było przesunąć między latami środków z dotacji, Biblioteka była zmuszona rozwiązać umowę o dotację.

[Beneficjent, badanie CAWI/CATI]

Niemniej stabilność programu wynikająca z perspektywy wieloletniej postrzegana jest na ogół jako korzyść, gdyż umożliwia planowanie działań na poziomie samorządu i bibliotek.

Program, który ma perspektywę wieloletnią, jest programem, który pozwala nam planować pewne rzeczy na poziomie samorządu, na poziomie biblioteki.

[Operator, wywiad TDI]

- Wzrost cen inwestycji** – ostatnie lata przyniosły szereg negatywnych czynników, które wpłynęły na wzrost cen inwestycji budowlanych: (1) ogólny wzrost cen spowodowany inflacją, która pojawiła się po pandemii COVID-19, (2) wzrost cen materiałów budowlanych wskutek zerwania łańcucha dostaw w wyniku pandemii COVID-19 oraz wojny w Ukrainie, (3) odpływ pracowników budowlanych na Ukrainę, spowodowany wezwaniami do wojska.

Rzeczywistość znacząco przekracza przyjęte plany i beneficjent nie jest w stanie kontynuować zadania.

[Operator, wywiad TDI]

Problem ten jest powiązany z wysokością wkładu własnego. Pojawił się on przede wszystkim na początku realizacji Programu, kiedy nastąpił skokowy wzrost cen materiałów budowlanych i robocizny. W konsekwencji realna wartość wkładu własnego znacząco wzrosła. Co ciekawe, na tę kwestię wskazał jedynie co dziesiąty beneficjent wypowiadający się w ankiecie.

Ceny usług i towarów, które obecnie obowiązują na rynku, powodują konieczność sporego wkładu własnego, znacznie przewyższającego minimalny próg. Mimo to nadal i tak należy i warto szukać tego wsparcia, które tak wiele wnosi do funkcjonowania bibliotek.

[Beneficjent, badanie CAWI/CATI]

Tu chodzi o ogólną kwotę realizacji inwestycji. W tym momencie nie ma możliwości budowy budynku o wartości niższej niż 5 mln (przy powierzchni min. 400 m²) zgodnie z oczekiwaniami Instytutu Książki. Powoduje to, że mimo że instytut deklaruje 65% wartości dofinansowania, to realny wkład ze środków „Infrastruktury bibliotek” wynosi tylko 33% wartości zadania. To przestaje się kalkulować samorządom, aby tyle wydawać z własnych środków, kiedy mają inne potrzeby plus spadek dochodów.

[Beneficjent, badanie CAWI/CATI]

- Wymagania formalne** – dla części beneficjentów problemem były wymagania formalne, zwłaszcza te związane z procedurą zamówień publicznych oraz ze sprawozdawczością. Niewielkie biblioteki na ogół nie zatrudniają pracowników do obsługi zamówień publicznych, co – przy znaczącej skali inwestycji – powoduje problem z dopełnieniem koniecznych formalności.

Wymagania bardziej formalne odnośnie inwestycji nastręczały wielu problemów. Bez pomocy działu zamówień publicznych z Urzędu Miasta myślę, że byśmy sobie z tym nie poradzili. „Infrastruktura bibliotek” wymaga takich częściowych rozliczeń po wydatkowaniu każdej transzy, czyli po pół roku. W stosunku do kierunku 4.1 one są takie dosyć wymagające.

[Beneficjent, wywiad FGI]

Warto podkreślić, że w ramach badań ankietowych nie wskazywano problemów z: (1) terminem naboru wniosków, (2) trybem naboru wniosków, (3) współpracą z Operatorem (IK), (4) formalnościami związanymi ze składaniem wniosku,

(5) kontrolami lub audytami realizacji zadania zlecanymi przez Operatora, (6) zasadami rozliczenia dofinansowania, (7) spełnianiem standardów obowiązkowych, (8) spełnianiem standardów preferowanych. Nie wskazywano również bezpośrednio na wpływ obostrzeń pandemicznych (ponieważ realizacja projektów rozpoczęła się po zakończeniu pandemii), jednak wspomniano skokowy wzrost cen materiałów budowlanych i robocizny, będący częściowo wynikiem pandemii.

5.3. Ocena efektywności wsparcia w ramach Priorytetu 2

Ocena efektywności wsparcia w ramach Priorytetu 2 jest utrudniona ze względu na to, że realizowane w jego ramach projekty inwestycyjne trwają po kilka lat. Z tego powodu efekty wsparcia będą widoczne dopiero w 2025 r., po zakończeniu realizacji projektów. Z kolei kilkuletni proces inwestycyjny powoduje, że zmienia się wartość środków finansowych koniecznych na wykonanie zadań. Wynika to ze wzrostu cen inwestycji spowodowanego inflacją i dodatkowo utrudnia oszacowanie adekwatnej puli środków na realizację projektów.

Należy zauważyć, że zainteresowanie naborami w KI 2.1 było bardzo duże – znacząco przekroczyło budżet na realizację projektów. W konsekwencji liczne wnioski (27 spośród 54 złożonych w roku 2021 i 46 spośród 110 złożonych w roku 2022) zostały rozpatrzone negatywnie. Kilkuletni proces inwestycyjny powoduje jednak, że wartość projektów się zmienia, a część bibliotek rezygnuje z ich realizacji. W wyniku ośmiu rozwiązanych umów zostało uwolnionych 7,29 mln zł. Należy pozytywnie ocenić to, że przeznaczono je na kolejny nabór do Programu. Dzięki wysokiemu zainteresowaniu KI 2.1 planowany na niego budżet można z powodzeniem zwiększyć i na pewno zostanie on wykorzystany.

5.4. Ocena użyteczności wsparcia w ramach Priorytetu 2

Ocenę użyteczności wsparcia w ramach Priorytetu 2 zweryfikowano na podstawie deklaracji ankietowanych beneficjentów KI 2.1. Pytania obejmowały ogólną ocenę użyteczności oraz osiągnięte efekty – zarówno zakładane, jak i niezamierzone (pozytywne oraz negatywne).

Analiza zamierzonych efektów uczestnictwa w NPRCz 2.0 w ramach Priorytetu 2 opierała się na odpowiedziach beneficjentów biorących udział w badaniu ankietowym. Ponad połowa beneficjentów KI 2.1 wskazała, że oczekiwanym przez nich efektem było „Polepszenie bazy infrastrukturalnej (zgodnie ze współczesnymi standardami obiektów użyteczności publicznej)” oraz „Zwiększanie poziomu atrakcyjności świadczonych usług bibliotecznych (w szczególności przez aranżację przestrzeni i wyposażenia bibliotek)”. Z kolei mniej niż połowa badanych zadeklarowała, że chce osiągnąć efekty: „Polepszenie warunków lokalowo-technicznych do rozwijania kompetencji społecznych/kulturowych mieszkańców” oraz „Polepszenie warunków lokalowo technicznych do podnoszenia kompetencji czytelniczych mieszkańców”. Poniższa tabela przedstawia zarówno odsetek wskazań danego efektu jako oczekiwanego, jak i ocenę stopnia jego

osiągnięcia. Oceny w skali pięciostopniowej dokonali beneficjenci, którzy wskazali dany efekt jako oczekiwany.

Tabela 11. Efekty udziału w Programie w ramach KI 1.2

Wymiar efektu	Efekty oczekiwane	Ocena efektów (średnia)*
Polepszenie bazy infrastrukturalnej (zgodnie ze współczesnymi standardami obiektów użyteczności publicznej)	65,5%	4,05
Polepszenie warunków lokalowo-technicznych do rozwijania kompetencji społecznych/kulturowych mieszkańców	44,0%	4,06
Polepszenie warunków lokalowo-technicznych do podnoszenia kompetencji czytelniczych mieszkańców	47,4%	4,20
Zwiększanie poziomu atrakcyjności świadczonych usług bibliotecznych (w szczególności przez aranżację przestrzeni i wyposażenia bibliotek)	68,1%	4,08
Inne	6,9%	3,38

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ilościowych CAWI/CATI beneficjentów bezpośrednich (n=2543)

*Ocena efektów dokonana została w skali pięciostopniowej (1 – brak efektów, 5 – bardzo duże efekty).

Poziom spełnienia wszystkich oczekiwanych efektów został przez beneficjentów wysoko oceniony. Średnia ocen przekraczała wartość 4. Pokazuje to, że z projektami realizowanymi w ramach KI 2.1 wiązano więcej oczekiwanych efektów niż z tymi realizowanymi w ramach KI 1.1 i 1.2. Efekty te zostały również wyżej ocenione. Projekty w KI 2.1 i KI 4.1 cechują się podobną kompleksowością.

Zdaniem aż 86,6% badanych beneficjentów użyteczność Priorytetu 2 już teraz jest wysoka lub bardzo wysoka. Jest to wartość wyższa niż w KI 1.2 (75,5%), ale niższa niż w KI 1.1 (91,1%) i 4.1 (94,3%). W badaniu bowiem wzięli udział również beneficjenci, którzy rozwiązali umowy, co zaniżyło ogólną ocenę. Użyteczność Priorytetu 2 wynika z licznych niezamierzonych efektów udziału w Programie. Aż 39,8% beneficjentów badanych w ramach CATI/CAWI dostrzegło efekty pozytywne. Stanowi to wartość większą niż w przypadku KI 1.1 i 1.2, ale mniejszą niż w KI 4.1. Respondenci wskazali kilkadziesiąt różnych efektów niezamierzonych, które można pogrupować w następujące kategorie:

- **zwiększenie liczby czytelników** – projekt przyczynił się do wzrostu zainteresowania czytaniem wśród różnych grup społecznych, co przelożyło się na większą liczbę korzystających z biblioteki;
- **oszczędności na kosztach utrzymania** – nowoczesna infrastruktura, inwestycje w nowe technologie oraz poprawa standardów przyczyniły się do efektywniejszego funkcjonowania biblioteki, co w dłuższej perspektywie może skutkować oszczędnościami;
- **integracja mieszkańców** – nowe miejsce stało się centrum spotkań dla grup o różnych zainteresowaniach, co przyczyniło się do integracji społeczności lokalnej;

- **wzrost zaangażowania władz samorządowych** – zwiększone zainteresowanie projektami biblioteki ze strony władz samorządowych może przyczynić się do lepszego wsparcia finansowego i organizacyjnego;
- **udostępnienie placówki szerokiemu gronu odbiorców** – stworzenie nowoczesnego, dostępnego i pozbawionego barier obiektu sprawiło, że biblioteka stała się bardziej dostępna dla różnych grup społecznych, w tym OzN;
- **wzrost dostępu do technologii informatycznych** – biblioteka stała się bardziej nowoczesna, co zwiększyło dostęp do technologii informatycznych dla mieszkańców;
- **poprawa bezpieczeństwa, funkcjonalności i dostępności** – przeprowadzone prace poprawiły warunki bezpieczeństwa, funkcjonalność i dostępność przestrzeni bibliotecznej;
- **wzmocnienie roli biblioteki publicznej** – poprawa standardów biblioteki przyczyniła się do wzmocnienia jej roli jako centrum dostępu do wiedzy i kultury w lokalnym środowisku;
- **wzrost czytelnictwa** – realizacja projektów przyczyniła się do zwiększenia liczby czytelników, zarówno dorosłych, jak i młodszych;
- **zwiększone zainteresowanie mediów** – projekt zyskał dużą uwagę mediów, co przyczyniło się do pozyskania nowych czytelników oraz wzrostu prestiżu biblioteki;
- **podnoszenie kompetencji czytelniczych** – działania związane z projektem przyczyniły się do podnoszenia kompetencji czytelniczych społeczności lokalnej;
- **wzrost świadomości mieszkańców** – projekt przyczynił się do wzrostu świadomości mieszkańców na temat roli i znaczenia biblioteki w społeczności lokalnej;
- **zwiększenie oferty biblioteki** – realizacja projektów pozwoliła na zwiększenie oferty biblioteki, co przyciągnęło większą liczbę czytelników;
- **budowanie więzi społecznej** – projekt przyczynił się do budowania więzi społecznej poprzez angażowanie społeczności lokalnej w różne działania i inicjatywy biblioteczne.

Z kolei niezamierzone efekty negatywne wskazało tylko kilkoro beneficjentów. W rzeczywistości były to jednak problemy z realizacją projektu, a nie efekty samej inwestycji.

5.5. Ocena oddziaływania Programu w ramach Priorytetu 2

W 2022 r., w ramach KI 2.1, 90 beneficjentów podpisało 91 umów na realizację projektów. Ośmioro z nich zrezygnowało jednak z udziału w Programie. Ostatecznie więc 82 beneficjentów realizuje 83 projekty. Na tym etapie badania nie było możliwości przeprowadzenia analiz kontrfaktycznych oddziaływania interwencji KI 2.1 na wskaźniki rezultatu bezpośredniego. Większość projektów wciąż jest realizowanych, dlatego wartości wskaźników nie były jeszcze sprawozdawane.

5.6. Identyfikacja dobrych praktyk w ramach Priorytetu 2

Dobre praktyki zidentyfikowane w ramach Priorytetu 2 koncentrują się na dwóch aspektach związanych z założeniami dotyczącymi realizacji projektów. Po pierwsze,

chodzi tu o wysokie minimalne dofinansowanie wynoszące 500 tys. zł. Gwarantuje to realizację kompleksowych inwestycji, które stanowiąc będą jakościową zmianę w funkcjonowaniu placówek reprezentowanych przez beneficjentów. Po drugie, ważnym elementem jest zachowanie dużej elastyczności (pod kątem specyficznych potrzeb społeczności lokalnych) w zakresie prowadzonych inwestycji. Zapewniają ją zapisy regulaminu dotyczące rodzaju kwalifikujących się zadań, dzięki czemu dla KI 2.1 można ubiegać się o dofinansowanie projektów, czyli przedsięwzięć polegających na realizacji jednego z następujących zadań: budowa, przebudowa, rekonstrukcja, adaptacja lub modernizacja bibliotecznego obiektu budowlanego wraz z jego wyposażeniem. Pozwoliło to na realizację różnorodnych innowacyjnych rozwiązań, w tym dotyczących aranżacji przestrzeni bibliotecznych (np. stref coworkingowych)¹⁰⁰.

---

100 Patrz: B.M. Morawiec, *Aranżacja nietypowych stref w bibliotece*, 19.02.2023, <https://nprcz.pl/news/aranzacja-nietypowych-stref-w-bibliotece/> (dostęp: 30.11.2023); *Dobre miejsca. Reporterska podróż po bibliotekach*, red. i wybór tekstów R. Kaźmierczak, Kraków 2022, <https://www.institutksiazki.pl/biblioteki,5,dobre-miejsca-reporterska-podroz-po-bibliotekach,85.html> (dostęp: 30.11.2023).

6. OCENA PRIORYTETU 3 – ZAKUP NOWOŚCI WYDAWNICZYCH DO PLACÓWEK WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO, BIBLIOTEK SZKOLNYCH I PEDAGOGICZNYCH

6.1. Charakterystyka Priorytetu 3

Zgodnie z założeniami NPRCz 2.0 dotyczącymi Priorytetu 3 (Zakup nowości wydawniczych do placówek wychowania przedszkolnego, bibliotek szkolnych i pedagogicznych) uprawnionymi wnioskodawcami były:

- **KI 3.1** (Zakup nowości wydawniczych do placówek wychowania przedszkolnego): wszystkie placówki wychowania przedszkolnego;
- **KI 3.2** (Zakup nowości wydawniczych oraz elementów wyposażenia do bibliotek szkolnych i pedagogicznych): szkoły (w tym szkoły w ORPEG) i biblioteki pedagogiczne.

W toku realizacji Programu w latach 2021–2023 w Priorytecie 3 wprowadzono szereg zmian mających w mniejszym lub większym stopniu wpływ na realizację Programu. Do najważniejszych z nich zaliczyć należy: (1) rozszerzenie katalogu wnioskodawców w KI 3.1 o przedstawicieli innych form wychowania przedszkolnego, tj. punkty przedszkolne oraz zespoły wychowania przedszkolnego¹⁰¹, (2) finansowanie z Programu realizacji działań promujących czytelnictwo (dotyczy to KI 3.1 oraz KI 3.2), tj. zakupu książek będących nagrodami książkowymi dla dzieci (KI 3.1) oraz młodzieży (KI 3.2) biorącej udział w działaniach promujących czytelnictwo, organizacji spotkań autorskich, wystaw i konkursów¹⁰².

Zgodnie z tabelami monitoringowymi przekazanymi do JEMP, w 2022 r. w ramach Priorytetu 3 projekty realizowało:

- **KI 3.1** – 2450 beneficjentów, tj. placówek wychowania przedszkolnego;
- **KI 3.2** – 2342 beneficjentów, tj. bibliotek szkolnych i pedagogicznych.

W przypadku Priorytetu 3 zjawisko podwójnych beneficjentów dotyczyło tylko jednoczesnej realizacji projektów w ramach KI 3.1 oraz KI 3.2 (działo się tak ze względu na specyfikę Priorytetu 3, która sprawia, że jego beneficjenci nie występują w innych Priorytetach). Wśród podwójnych beneficjentów dominowały oddziały przedszkolne w szkołach (nieco ponad 81,5%). Co do rozkładu terytorialnego, to w tej grupie najczęściej występowały instytucje z województwa mazowieckiego (26,9% ogólnej liczby beneficjentów podwójnych), podkarpackiego (16,7%), lubelskiego (12,5%), śląskiego (11,6%). Co istotne, wśród tej kategorii beneficjentów reprezentowane były wszystkie regiony w Polsce.

101 Patrz: <https://dziennikustaw.gov.pl/D2023000044101.pdf> (dostęp: 30.11.2023).

102 Patrz: <https://dziennikustaw.gov.pl/D2021000167501.pdf> (dostęp: 30.11.2023).

6.2. Ocena skuteczności wsparcia w ramach Priorytetu 3

Ocena skuteczności wsparcia w ramach Priorytetu 3 zweryfikowana została na podstawie aktualnego (tj. według stanu na 2022 r.) wykonania wartości docelowych wskaźników produktu przypisanych do KI 3.1 oraz KI 3.2. Dodatkowo dokonano oceny stanu wdrażania KI 3.1 oraz 3.2 pod kątem realizacji wartości docelowych wskaźników, w tym również zidentyfikowanych ryzyk mających pośredni i/lub bezpośredni wpływ na ten proces. Podsumowanie rozdziału stanowi odpowiedź na pytanie, w jaki sposób projekty wybierane w NPRCz 2.0 przyczyniają się do realizacji celów szczegółowych i rezultatów Programu w ramach Priorytetu 3 z uwzględnieniem specyfiki KI 3.1 oraz KI 3.2.

Kierunek interwencji 3.1 (Zakup nowości wydawniczych do placówek wychowania przedszkolnego)

W ramach Priorytetu 3 (Zakup nowości wydawniczych do placówek wychowania przedszkolnego, bibliotek szkolnych i pedagogicznych) wyszczególniono w sumie cztery wskaźniki produktu, w tym do KI 3.1 (Zakup i zdalny dostęp do nowości wydawniczych) przypisano dwa wskaźniki produktu:

- liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0;
- liczba zakupionych nowości w bibliotekach/placówkach wychowania przedszkolnego objętych wsparciem (zakupionych z projektu).

W przypadku wskaźników produktu przypisanych do KI 3.1 nie wprowadzono zmian dotyczących ich konstrukcji ani wartości docelowych. Co do ryzyk dla osiągnięcia zalecanych tu wartości docelowych należy podkreślić, że w 2022 r. przekroczyły one 100%:

- 147,26% (wartość osiągnięta – 538,98 tys., wartość docelowa dla okresu sprawozdawczego – 366,00)¹⁰³ – liczba zakupionych nowości w bibliotekach/placówkach wychowania przedszkolnego objętych wsparciem (zakupionych z projektu);
- 105,11% (wartość osiągnięta – 2,94 tys., wartość docelowa dla okresu sprawozdawczego – 2,80 tys.)¹⁰⁴ – liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0.

Taki brak trudności (w tym niezidentyfikowanie poważniejszych ryzyk) w osiąganiu wartości docelowych wskaźników potwierdza zarówno Operator Priorytetu (Ministerstwo Edukacji i Nauki), jak i przedstawiciel IZ (Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego). I choć w przypadku KI 3.1 tylko w minimalnym stopniu beneficjenci sygnalizowali trudności i bariery związane z udziałem w Programie, te jednak – jak już wspomniano – nie generowały ryzyk projektowych dla osiągnięcia wartości

¹⁰³ W przypadku 2021 r.: 108,1% (wartość osiągnięta – 270,24 tys., wartość docelowa dla okresu sprawozdawczego – 250 tys.).

¹⁰⁴ W przypadku 2021 r.: 75,9% (wartość osiągnięta – 1,44 tys., wartość docelowa dla okresu sprawozdawczego – 1,90 tys.).

docelowych wskaźników. Ankietowani wskazywali tu przede wszystkim na takie kwestie, jak:

- Sprawozdawczość** – 9,6% ankietowanych beneficjentów deklarowało duże i bardzo duże bariery oraz trudności w tym zakresie. Warto podkreślić, że działa się tak pomimo opracowania przez NCK we współpracy z Operatorem (MEiN) tabel monitoringowych w programie Excel, które składają się z trzech części, tj. danych z wniosków, danych z umów i danych sprawozdawczych. Ponadto dla danych sprawozdawczych została opracowana instrukcja, która ma ułatwić wypełnienie tabeli. Z drugiej strony poprzednie badanie ewaluacyjne potwierdziło znaczące trudności w tym zakresie¹⁰⁵. Mówili o nich również beneficjenci Priorytetu 3:

[...] to dla nas nie było takie całkiem łatwe i proste. Musieliśmy korzystać ze wsparcia pani z województwa pod telefonem. Nie wszystko było dla nas takie całkiem jasne. Dokonywaliśmy też poprawek.

[Beneficjent bezpośredni, wywiad FGI]

Cześć beneficjentów zwracała również uwagę na brak dostatecznego wsparcia ze strony Operatora w wypełnianiu sprawozdań, w tym brak precyzyjnych wytycznych w zakresie uzupełniania tabel monitoringowych. Nie miała również wiedzy na temat istnienia ww. instrukcji. Skłania to do wniosku, że konieczna jest poprawa dostępu do niej (na łatwiejszy, intuicyjny), a także zmiana formuły wsparcia (np. zorganizowanie dodatkowych webinarów) oraz odpowiednie kolportowanie informacji w tym zakresie wśród przedstawicieli pałcówek wychowania przedszkolnego, którzy mogą być zainteresowani programem.

Chyba trochę intuicyjnie wypełniałam to sprawozdanie, a zwłaszcza jeżeli chodzi o wypełnianie różnych tabel. Też musiałam poprawiać, więc myślę, że tak jak tu zostało powiedziane, gdyby była jakaś instrukcja w postaci webinarium czy bardziej jasne sformułowanie, jak wypełnić przykładowe, takie wzorcowe nawet sprawozdanie, to wtedy myślę, że łatwiej uniknęlibyśmy tych błędów.

[Beneficjent bezpośredni, wywiad FGI]

Pewne ryzyko związane ze sprawozdawczością może stanowić rozszerzenie katalogu wnioskodawców w KI 3.1 o przedstawicieli innych form wychowania przedszkolnego (tj. punkty przedszkolne oraz zespoły wychowania przedszkolnego), którzy sprawozdania wypełniać będą po raz pierwszy. Należy zatem w szczególności dotrzeć z informacjami dotyczącymi sporządzania sprawozdań do tej grupy, podczas gdy beneficjenci korzystający z Programu wcześniej mogą bazować na własnych doświadczeniach:

[...] jesteśmy już po tej pierwszej edycji, więc już też jesteśmy nauczeni. Możemy popatrzeć na to, jak wypełniliśmy te wcześniejsze sprawozdania, i o tyle nam będzie łatwiej wypełniać, jeżeli nie będzie wprowadzonych żadnych innych nowości w formie sprawozdania.

[Beneficjent bezpośredni, wywiad FGI]

¹⁰⁵ NCK, Ewaluacja wstępna Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0 wraz z modułem oceny efektów poprzedniej edycji Programu, dz. cyt.

- **Termin i procedura ubiegania się o dofinansowanie** – 4,8% ankietowanych beneficjentów deklarowało duże i bardzo duże bariery oraz trudności w tym zakresie; dotyczy to zbyt krótkiego terminu na przygotowanie oraz złożenie wniosku.

Reszta barier miała niewielkie znaczenie. Wskazywało je mniej niż 4,6% respondentów. Brak poważniejszych trudności (zarówno na etapie składania wniosku, realizacji projektu, jak i sprawozdawczości) deklarowali również beneficjenci pośredni. Na przeszkody wskazało mniej niż 8% ankietowanych.

Kierunek interwencji 3.2 (Zakup nowości wydawniczych oraz elementów wyposażenia do bibliotek szkolnych i pedagogicznych)

W przypadku KI 3.2 wyznaczono dwa wskaźniki produktu:

- liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0;
- liczba zakupionych nowości w bibliotekach/placówkach wychowania przedszkolnego objętych wsparciem (zakupionych z projektu).

Ze względu na to, że w naborze na lata 2024–2025 mogą także wziąć udział przedstawiciele innych form wychowania przedszkolnego (tj. punktów przedszkolnych lub zespołów wychowania przedszkolnego), rekomenduje się zmianę wskaźników w postaci dodania frazy „w tym punktów przedszkolnych i zespołów wychowania przedszkolnego”: (1) liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego (w tym punktów przedszkolnych i zespołów wychowania przedszkolnego) objętych wsparciem, (2) liczba zakupionych nowości w bibliotekach/placówkach wychowania przedszkolnego (w tym punktów przedszkolnych i zespołów wychowania przedszkolnego) objętych wsparciem (zakupionych z projektu).

Podobnie jak w przypadku KI 3.1 wskaźniki produktu dedykowane KI 3.2 przekroczyły 100% szacowanej wartości na 2022 r.:

- 178,00% – liczba zakupionych nowości w bibliotekach/placówkach wychowania przedszkolnego objętych wsparciem (zakupionych z projektu);
- 116,50% – liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0.

Osiągnięte do tej pory (tj. 2022 r.) wartości wskaźników dla tego KI są najbardziej przekroczone w porównaniu z wartościami wskaźników dla innych KI czy Priorytetów. Jak potwierdza to sprawozdanie, taka sytuacja ma miejsce od początku realizacji Programu, tj. 2021 r. Brak ryzyka w zakresie osiągnięcia zaplanowanych wartości wskaźników deklaruje również przedstawiciel Operatora tego Priorytetu.

Taki brak trudności potwierdza zarówno Operator Priorytetu (Ministerstwo Edukacji i Nauki), jak i przedstawiciel IZ (Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego). Sami beneficjenci tylko w minimalnym stopniu wskazywali w przypadku tego KI trudności i bariery związane z udziałem w Programie, które generują ryzyka projektowe związane z osiągnięciem wartości docelowych wskaźników. Wśród nich wymieniali takie kwestie, jak:

- o **sprawozdawczość** – 9,0% ankietowanych beneficjentów deklarowało duże i bardzo duże bariery oraz trudności w tym zakresie pomimo wprowadzenia analogicznych jak w przypadku KI 3.1 działań mających ułatwić realizację zadań sprawozdawczych;
- o **termin i procedura ubiegania się o dofinansowanie** – 5,0% ankietowanych beneficjentów deklarowało duże i bardzo duże bariery oraz trudności w tym zakresie.

Reszta barier miała niewielkie znaczenie. Wskazywał je niespełna co 30. respondent. Brak poważniejszych trudności (zarówno na etapie składania wniosku, realizacji projektu, jak i sprawozdawczości) deklarowali również beneficjenci pośredni. Wskazało je mniej niż 7,5% ankietowanych.

6.3. Ocena efektywności wsparcia w ramach Priorytetu 3

Wstępnej oceny efektywności wsparcia w ramach Priorytetu 1 dokonano pod kątem adekwatności wartości środków finansowanych przeznaczonych na poszczególne KI (tj. 3.1 oraz 3.2) do zamierzonych działań, a także tego, czy osiągnięte efekty są optymalne z punktu widzenia ponoszonych nakładów.

Konkursy w Priorytecie 3 cieszą się dużym zainteresowaniem wnioskodawców. Istnieje więc minimalne ryzyko związane z brakiem środków dla części beneficjentów, które może wynikać z rozszerzenia katalogu wnioskodawców KI 3.1 o przedstawicieli innych form wychowania przedszkolnego, tj. punkty przedszkolne oraz zespoły wychowania przedszkolnego. Zgodnie z danymi GUS¹⁰⁶ w roku szkolnym 2022/2023 liczba zespołów wychowania przedszkolnego w skali ogólnopolskiej wynosiła 45 (chodziło do nich 664 dzieci), a punktów przedszkolnych aż 1399. Stanowi to niecałe 7% wszystkich placówek wychowania przedszkolnego w tym okresie sprawozdawczym.

6.4. Ocena użyteczności wsparcia w ramach Priorytetu 3

Ocena użyteczności wsparcia w ramach Priorytetu 3 (w tym poszczególnych KI) zweryfikowana została na podstawie osiąganych efektów realizacji Programu, zarówno tych zakładanych, jak i niezamierzonych (pozytywnych i negatywnych). Ponadto weryfikacji poddano produkty i rezultaty osiągnięte w Programie pod kątem ich użyteczności z punktu widzenia ostatecznych odbiorców.

Kierunek interwencji 3.1 (Zakup nowości wydawniczych do placówek wychowania przedszkolnego)

Kluczowe efekty udziału w Programie w ramach KI 3.1 koncentrują się przede wszystkim na zwiększeniu liczby nowości wydawniczych, choć istotne są również nowe elementy dotyczące działań promujących czytelnictwo. Poniższa tabela przedstawia zarówno odsetek wskazań danego efektu jako oczekiwanego, jak i ocenę stopnia jego osiągnięcia. Oceny w skali pięciostopniowej dokonali beneficjenci, którzy wskazali dany efekt jako oczekiwany. Tabela dodatkowo potwierdza, że oczekiwane efekty pokryły się z rzeczywistymi efektami udziału w Programie.

¹⁰⁶ Patrz: GUS, *Edukacja w roku szkolnym 2022/2023 (wyniki wstępne)*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5488/21/1/1/1/edukacja_w_roku_szkolnym_2022-2023-wyniki_wstepne.pdf (dostęp: 30.11.2023).

Tabela 12. Efekty udziału w Programie w ramach KI 3.1

Wymiar efektu	Efekty oczekiwane	Efekty rzeczywiście osiągnięte (średnia)*
Zwiększenie liczby nowości wydawniczych dla dzieci w wieku 3–6 lat opublikowanych drukiem	86,7%	4,62
Częstsze organizowanie konkursów	64,1%	4,43
Zakup książek jako nagród dla uczniów – uczestników działań promujących czytelnictwo	54,8%	4,56
Częstsze organizowanie spotkań autorskich	36,1%	4,05
Częstsze organizowanie wystaw	29,8%	4,31
Zwiększenie liczby nowości wydawniczych dla dzieci w wieku 3–6 lat opublikowanych na innym nośniku niż książki drukowane	28,3%	4,19

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ilościowych CAWI/CATI beneficjentów bezpośrednich (n=2543)

*Ocena efektów dokonana została w skali pięciostopniowej (1 – brak efektów, 5 – bardzo duże efekty).

Beneficjenci KI 3.1 wysoko ocenili użyteczność Programu w ramach tego obszaru. Deklaracje bardzo wysokiej użyteczności wyraziło 52,7% ankietowanych, zaś na wysoką użyteczność wskazało 44,1%. Jedynie jeden respondent z 728 przedstawicieli placówek wychowania przedszkolnego stwierdził, że użyteczność KI 3.1 z punktu widzenia reprezentowanej placówki edukacyjnej jest niska.

Z kolei beneficjenci pośredni ocenili KI 3.1 jako interwencję o co najmniej wysokiej użyteczności w ponad 95% wskazań. Jedynie 3,0% ankietowanych jej użyteczność określiło jako niską. Najwyższe oceny w zakresie użyteczności (wskazania bardzo wysokiej użyteczności) miały miejsce w przypadku takich placówek, jak:

- placówki zlokalizowane na terenie miast od 50 do 100 tys. mieszkańców (63,6%), miast do 50 tys. mieszkańców (55,2%);
- biblioteka szkolna (56,4%), biblioteka przedszkolna (56,0%).

Jeśli zaś chodzi o poszczególne regiony, to deklaracje dotyczące bardzo wysokiej użyteczności pochodziły z województwa małopolskiego (86,7%), a najniższej – z kujawsko-pomorskiego (40,9%).

Ankietowani beneficjenci KI 3.1 dostrzegali niezamierzone efekty udziału w Programie. Pozytywne wymieniło 55,1% respondentów. Najczęściej wskazywano na zwiększenie zainteresowania książką/czytelnictwem wśród dzieci, a także zwiększenie liczby wypożyczeń oraz czytelników. Z kolei negatywne efekty zadeklarowało tylko 0,8%.

Kierunek interwencji 3.2 (Zakup nowości wydawniczych oraz elementów wyposażenia do bibliotek szkolnych i pedagogicznych)

Oczekiwane efekty udziału w Programie w najczęściej wybieranych kategoriach („wymiarach”) miały wysoki odsetek wskazań i wysoką ocenę jako efekty rzeczywiste, czyli osiągnięte. Poniższa tabela przedstawia zarówno odsetek wskazań danego

efektu jako oczekiwanego, jak i ocenę stopnia jego osiągnięcia. Oceny w skali pięciostopniowej dokonali beneficjenci, którzy wskazali dany efekt jako oczekiwany.

Tabela 13. Efekty udziału w Programie w ramach KI 3.2

Wymiar efektu	Efekty oczekiwane	Efekty rzeczywiście osiągnięte (średnia)*
Zwiększenie liczby nowości wydawniczych ogółem	97,6%	4,50
Częstsze organizowanie konkursów	61,7%	4,38
Zakup książek jako nagród dla uczniów – uczestników działań promujących czytelnictwo	54,0%	4,49
Zwiększanie liczby nowości wydawniczych w obszarze książek historycznych	46,1%	4,07
Zapewnienie wyposażenia wnętrza bibliotek (np. biurko, regał, półka itp.)	41,9%	4,18
Częstsze organizowanie wystaw	34,2%	4,33
Częstsze organizowanie spotkań autorskich	30,0%	4,03
Zapewnienie sprzętu komputerowego (do wykorzystania przez nauczyciela bibliotekarza)	25,1%	4,45
Zwiększenie liczby nowości wydawniczych na innym nośniku niż książki drukowane	21,1%	3,72
Zwiększanie liczby nowości wydawniczych w obszarze literatury pedagogicznej	12,1%	3,89
Zapewnienie oprogramowania dla bibliotek	7,8%	4,61
Zapewnienie czytników e-booków	7,5%	4,16
Zwiększenie liczby nowości wydawniczych w obszarze metodycznym	6,8%	3,71

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ilościowych CAWI/CATI beneficjentów bezpośrednich (n=2543)

*Ocena efektów dokonana została w skali pięciostopniowej (1 – brak efektów, 5 – bardzo duże efekty).

Beneficjenci wysoko ocenili użyteczność Programu w ramach KI 3.2. Deklaracje bardzo wysokiej użyteczności wyraziło: 58,0%, zaś wysokiej – 38,6%. Tylko trzech respondentów na 813 stwierdziło, że użyteczność KI 3.1 z punktu widzenia reprezentowanej placówki edukacyjnej jest niska. Jako średnią określiło ją 24 ankieterowanych, co stanowi mniej niż 3%.

W przypadku KI 3.2 beneficjenci pośredni w ponad 96% ocenili Program jako co najmniej o wysokiej użyteczności. Tylko 0,4% określiło KI 3.2 jako interwencję o bardzo niskiej użyteczności. Najwyższe oceny w tym zakresie (wskazania bardzo wysokiej użyteczności) miały miejsce w przypadku takich placówek, jak:

- placówki zlokalizowane w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (59,5%), choć należy podkreślić minimalne zróżnicowanie w tym względzie z uwagi na typ gminy, na terenie której mieści się placówka (te w miastach od 50 do 100 tys. mieszkańców miały najniższy poziom wskazań: 53,7%);
- biblioteka szkolna (61,1%), biblioteka przedszkolna (53,4%).

Ankietowani beneficjenci KI 3.2 dostrzegali niezamierzone efekty udziału w Programie. Pozytywne wymieniło 46,7% ankietowanych. Wśród nich wskazać należy: zwiększenie liczby wypożyczających, wzrost zainteresowanie czytelnictwem/książkami przez uczniów, zwiększenie księgozbioru bibliotek. Z kolei negatywne efekty zadeklarowało tylko 2,1%.

Powyższe dane potwierdzają zbieżność ocen beneficjentów pośrednich i bezpośrednich co do użyteczności Programu zarówno w odniesieniu do KI 3.1, jak i KI 3.2. Jednocześnie należy podkreślić, że w przypadku KI 3.1 oraz w większym stopniu KI 3.2 istnieje ryzyko, że produkty i rezultaty mogą nie być użyteczne z punktu widzenia ostatecznych odbiorców. W KI 3.1 związane jest to z ryzykiem pominięcia w Programie placówek wychowania przedszkolnego, które tego wsparcia potrzebują, i wyboru tych, które są nim zainteresowane (co nie oznacza, że wśród takich podmiotów nie będzie tych potrzebujących wsparcia). Istnieje też ryzyko niezgłoszenia się do udziału w Programie placówek mniej aktywnych lub posiadających mniejszy potencjał ludzki do wykonywania potencjalnych zadań w zakresie działań monitoringowych czy sprawozdawczych, a także mających trudności z wniesieniem wkładu własnego. Potwierdzają to w pewnym stopniu deklaracje ankietowanych przedstawicieli organów prowadzących dla podmiotów, którym dedykowany jest KI 3.1 oraz KI 3.1. Wśród czynników, które decydowały o wyborze placówek do wniosku o dofinansowanie w latach 2021–2022 w ramach KI 3.1, przedstawiciele beneficjentów pośrednich wymieniali następujące:

- wybór instytucji, które były zainteresowane udziałem w Programie (60,7% ankietowanych);
- wybór wszystkich instytucji, dla których beneficjenci pośredni są organem prowadzącym (18,3%);
- wybór placówek z uwagi na czynniki merytoryczne, tj. wybrano te instytucje, które najbardziej takiego wsparcia potrzebowały (12,3%).

W odniesieniu do KI 3.2 to zjawisko charakteryzuje się jeszcze większym natężeniem, ponieważ w przypadku wyboru szkół/bibliotek pedagogicznych do udziału w Programie beneficjenci pośredni w 72,2% deklarowali, że wybierali podmioty zainteresowane udziałem w Programie. Tylko ok. 12% z nich dokonało wyboru ze względu na największą potrzebę takiego wsparcia.

Taka strategia, choć uzasadniona z punktu widzenia organizacyjnego (szybkość procesu rekrutacji oraz brak konieczności angażowania pracowników do zachęcania do udziału w Programie), prowadzić może do marginalizacji pewnej części placówek wychowania przedszkolnego (KI 3.1), szkół, a także bibliotek pedagogicznych (KI 3.2), które nie mają odpowiedniego potencjału (w tym świadomości generowanych profitów), aby korzystać ze wsparcia NPRCz 2.0., i w związku z tym nie zabiegają u organu prowadzącego o udział w Programie.

6.5. Ocena oddziaływania Programu w ramach Priorytetu 3

Formalnie spodziewane oddziaływanie Priorytetu 3 powiązane jest z celem szczegółowym nr 3, który zgodnie z założeniami Programu ma się przyczynić w ramach KI 3.1 oraz 3.2 do wzmacniania kompetencji czytelniczych dzieci

i młodzieży, pozwalających pokonywać ograniczenia związane z mniej sprzyjającym środowiskiem społecznym. W rzeczywistości jednak oddziaływanie Priorytetu 3 zachodzi w obrębie innych celów. Program bowiem w ramach KI 3.1 oraz 3.2 przyczynia się do zwiększenia nowości bibliotecznych w księgozbiorze placówek wychowania przedszkolnego, bibliotek szkolnych i bibliotek pedagogicznych i de facto wzmacnia potencjał tych placówek przez wzrost atrakcyjności (choć zdaniem Ewaluatora bardziej: aktualności) ich zbiorów. Rekomenduje się w związku z tym dopasowanie sformułowanego w Programie celu do jego rzeczywistego charakteru.

W 2022 r. w ramach KI 3.1 zrealizowano 2450 projektów. Większość beneficjentów realizowało po jednym projekcie, a 12 beneficjentów (wyszukiwani po REGON¹⁰⁷) realizowało po dwa projekty. Poniższa tabela prezentuje wartości wskaźników produktu i rezultatu bezpośredniego dla roku 2022.

Tabela 14. Wartości wskaźników dla KI 3.1 w 2022 r.

Wskaźnik	Wartość
CG_P_1 Liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego	2870
P_1 Liczba zakupionych nowości w bibliotekach/placówkach wychowania przedszkolnego objętych wsparciem (zakupionych z projektu)	380 827
RB_1 Liczba użytkowników zarejestrowanych w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	194 809
RB_2 Liczba czytelników (użytkowników aktywnie wypożyczających) w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	92 471
RB_3 Liczba wypożyczeń na zewnątrz w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	81 554
RB_4 Liczba zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych i tym podobnych wydarzeń w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	26 452
RB_dodatkowy_1 Liczba uczestników zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych i tym podobnych wydarzeń w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	396 103
RB_dodatkowy_2 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby czytelnicze	338
RB_dodatkowy_3 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby inne niż czytelnicze	198
RB_dodatkowy_4 Udział biblioteki objętej wsparciem w innych (poza NPRCz 2.0) programach wspierających czytelnictwo	494

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabel monitoringowych przekazanych do JEMP

W ramach KI 3.1. zrealizowano 2342 projekty. 13 beneficjentów (wyszukanych po REGON) realizowało po kilka projektów. Ich dane adresowe oraz wartości wskaźników są jednak inne, co sugeruje, że są to różne filie tej samej instytucji. Poniższa tabela prezentuje wartości wskaźników produktu i rezultatu bezpośredniego dla roku 2022.

¹⁰⁷ Ich dane adresowe oraz wartości wskaźników są inne, co sugeruje, że są to różne filie tej samej instytucji.

Tabela 15. Wartości wskaźników dla KI 3.2 w 2022 r.

Wskaźnik dla KI 3.2	Wartość
CG_P_1 Liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego	2281
P_1 Liczba zakupionych nowości w bibliotekach/placówkach wychowania przedszkolnego objętych wsparciem (zakupionych z projektu)	696 494
RB_1 Liczba użytkowników zarejestrowanych w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	697 589
RB_2 Liczba czytelników (użytkowników aktywnie wypożyczających) w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	519 715
RB_3 Liczba wypożyczeń na zewnątrz w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	1 945 651
RB_4 Liczba zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych i tym podobnych wydarzeń w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	42 056
RB_dodatkowy_1 Liczba uczestników zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych i tym podobnych wydarzeń w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	876 429
RB_dodatkowy_2 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby czytelnicze	2122
RB_dodatkowy_3 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby inne niż czytelnicze	388
RB_dodatkowy_4 Udział biblioteki objętej wsparciem w innych (poza NPRCz 2.0) programach wspierających czytelnictwo	638
K_1 Łączny wolumen publikacji w bibliotekach szkolnych i pedagogicznych objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0 (z wyłączeniem podręczników)	20 374 261

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabel monitoringowych przekazanych do JEMP

6.6. Identyfikacja dobrych praktyk w ramach Priorytetu 3

W przypadku Priorytetu 3 możliwe jest wskazanie dobrej praktyki związanej z uwzględnieniem w Programie beneficjentów (których udział jest uzasadniony merytorycznie) formalnie niemogących w nim jeszcze uczestniczyć. Wymagało to bowiem nowelizacji ustawy o systemie oświaty i dotyczyło przedstawicieli innej formy wychowania przedszkolnego (tj. punktu przedszkolnego lub zespołu wychowania przedszkolnego). Przyjęcie takich perspektywicznych założeń pozwoliło niezwłocznie po nowelizacji objąć Programem (bez konieczności zmiany jego zapisów, co jest długotrwałą procedurą) punkty przedszkolne i zespoły wychowania przedszkolnego (tj. od naboru w 2024 r.).

7. OCENA PRIORYTETU 4 – BLISKO – BIBLIOTEKA | LOKALNOŚĆ | INICJATYWY | SPOŁECZNOŚĆ | KOOPERACJA | ODDOLNOŚĆ (4.1)

7.1. Charakterystyka Priorytetu 4

Zgodnie z założeniami NPRCz 2.0 dotyczącymi Priorytetu 4 (Program dotacyjny dla bibliotek oraz promocja czytelnictwa) uprawnionymi wnioskodawcami były:

- KI 4.1** (BLISKO – Biblioteka | Lokalność | Inicjatywy | Społeczność | Kooperacja | Oddolność): (1) samorządowe instytucje kultury, dla których organem założycielskim jest odpowiednio: gmina wiejska i gmina miejsko-wiejska bez ograniczenia liczby mieszkańców oraz gmina miejska lub miasto na prawach powiatu do 100 tys. mieszkańców, (2) biblioteki publiczne będące samodzielnymi instytucjami kultury, (3) instytucje kultury, w skład których wchodzi biblioteki publiczne. Ponadto uczestnikami partnerstw mogą być różnorodne instytucje, takie jak: (1) biblioteki szkolne i pedagogiczne, (2) samorządowe instytucje kultury, (3) organizacje pozarządowe, (4) szkoły, (5) parafie, (6) koła gospodyń wiejskich, (7) księgarnie, (8) grupy nieformalne, (9) osoby fizyczne. Wnioskodawcy mogli ubiegać się o środki na realizację kompleksowego zadania obejmującego: (1) podnoszenie kompetencji pracowników bibliotek, związanych z rozpoznawaniem potrzeb lokalnych społeczności oraz potencjału kulturowego mieszkańców, (2) budowanie i wzmacnianie lokalnych partnerstw na rzecz rozwoju czytelnictwa przez organizację warsztatów i szkoleń, prowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych, organizację konferencji, spotkań, w tym wymianę doświadczeń liderów lokalnych, (3) wymianę doświadczeń z innymi beneficjentami w skali kraju.

Zmiany w zakresie projektu dotyczą modyfikacji regulaminu konkursowego. Pierwotny regulamin obowiązywał dla naboru pierwszego (2021–2022) oraz drugiego (2022–2023), a drugi, zmodyfikowany, dla naboru trzeciego (2023–2024). Zmiany ogniskują się przede wszystkim na zakresie interwencji, tj. służą dodatkowo określeniu i wsparciu ścieżki rozwoju biblioteki jako „trzeciego miejsca”, co przekłada się na uwzględnienie tego elementu w kryterium merytorycznym oceny wniosków.

Zgodnie z tabelami monitoringowymi przekazanymi do JEMP w 2022 r. w ramach KI 4.1, 95 beneficjentów realizowało 95 projektów. Żadnej z umów nie rozwiązano. Projekty realizowane były w 83 powiatach. Najwięcej – trzy projekty – w powiecie wołomińskim. W powiatach: człuchowskim, gdańskim, konińskim, krośnieńskim, lubelskim, oleckim, ostrowskim, słupskim, strzelińskim oraz tucholskim realizowano po dwa. Projekty skoncentrowane były w województwach: mazowieckim (15 projektów), wielkopolskim (12) i dolnośląskim (10).

Wszyscy beneficjenci KI 4.1 z roku 2022 realizowali również projekty w ramach KI 1.1. Niewielka ich część – siedmioro beneficjentów KI 4.1 – wzięła udział również w KI 2.1. Było to pięć samodzielnych bibliotek oraz dwie biblioteki w strukturach innej instytucji kultury, pochodzące z aż sześciu województw: lubelskiego, mazowieckiego, podkarpackiego, pomorskiego, śląskiego, warmińsko-mazurskiego.

7.2. Ocena skuteczności wsparcia w ramach Priorytetu 4

Ocena skuteczności wsparcia w ramach Priorytetu 4 zweryfikowana została na podstawie aktualnego (tj. według stanu na 2022 r.) wykonania wartości docelowych wskaźników produktu przypisanych do KI 4.1. Dodatkowo dokonano oceny stanu wdrażania KI 4.1 pod kątem realizacji wartości docelowych wskaźników, w tym również zidentyfikowanych ryzyk mających pośredni i/lub bezpośredni wpływ na ten proces. Podsumowanie rozdziału stanowi odpowiedź na pytanie, w jaki sposób projekty wybierane w NPRCz 2.0 przyczyniają się do realizacji celów szczegółowych i rezultatów Programu w ramach Priorytetu 4.

W Priorytecie 4 (Program dotacyjny dla bibliotek oraz promocja czytelnictwa) dla celu głównego wyszczególniono:

- jeden wskaźnik produktu: liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0;
- jeden wskaźnik rezultatu bezpośredniego: liczba zrealizowanych projektów edukacyjno-animacyjnych w ramach partnerstw.

Na koniec roku 2022 wartość wskaźnika „liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0” wyniosła 95. Oznacza to przekroczenie o 8,9% wartości zakładanej dla okresu sprawozdawczego (koniec roku 2022). Osiągnięcie wartości wskaźnika zakładanej dla 2025 r., wynoszącej 180, będzie więc wymagało przeprowadzenia kolejnego, równie skutecznego naboru. Z kolei wartość wskaźnika „liczba zrealizowanych projektów edukacyjno-animacyjnych w ramach partnerstw” na koniec roku 2022 wyniosła 537 projektów z 405 zakładanych, co oznacza przekroczenie zakładanej wartości o 32,6%. Łącznie przez dwa lata beneficjenci KI 4.1 zrealizowali 996 partnerstw. Oznacza to, że docelowa wartość wskaźnika dla roku 2025 została osiągnięta już w 71,4%. Projekty generują więcej partnerstw, niż zakładano. A to oznacza, że po zrealizowaniu projektów z kolejnego naboru wartość wskaźnika przekroczy zakładaną wartość docelową.

W ramach Priorytetu 4 wyszczególniono również jeden wskaźnik rezultatu bezpośredniego dla celu szczegółowego:

- liczba bezpośrednich odbiorców/uczestników projektów edukacyjno-animacyjnych zrealizowanych w ramach partnerstw.

Jego wartość na koniec 2022 r. wyniosła 48 528.

W trakcie analizy trudności i barier doświadczanych przez uczestników KI 4.1 w latach 2021–2022 w ramach Priorytetu 4, KI 4.1 wyłaniają się istotne problemy, które wymagają szczegółowej refleksji:

- **Duży udział wnioskodawców nieotrzymujących dofinansowania** – KI 4.1 cechuje się dużym odsetkiem wniosków, które nie otrzymały dofinansowania. W 2021 r. nie przyjęto 20 spośród 69 wniosków, zaś w roku 2022 – 84 ze 130. Badania ankietowe pokazują, że wnioskodawcy nie dostali dofinansowania głównie z powodu otrzymania niskiej oceny za część merytoryczną.

- Termin i procedura realizacji** – problem z powodu zbyt krótkiego terminu realizacji i związanej z nią przeciągającej się procedury wskazywało 13,0% beneficjentów biorących udział w badaniu CAWI/CATI. Z wypowiedzi badanych wynika, że dotyczył on przede wszystkim pierwszego roku realizacji, w którym znaczna jej część przypadła na okres urlopowy. W pojedynczych przypadkach pogłębiały go opóźnienia w domknięciu formalności przed otrzymaniem dotacji, w przekazaniu wytycznych oraz organizacji szkoleń.

W pierwszym roku jest karkołomnie mało czasu na realizację zamierzonych działań z partnerami (czerwiec – połowa listopada), biorąc pod uwagę dwumiesięczny okres urlopowo-wakacyjny.

[Beneficjent, badanie CAWI/CATI]

- Uciążliwa sprawozdawczość** – w ramach badań fokusowych zwrócono uwagę na rozbudowaną sprawozdawczość z realizacji projektu. Problemem jest przede wszystkim konieczność opisywania i dokumentowania każdego wykonanego zadania. Sprawozdawczość może być problematyczna, jeśli biblioteka jest małą placówką, ponieważ pracownicy mają swoje bieżące obowiązki.

Z doświadczenia wiem, że jak jest mało pracowników w bibliotece, to trudno sobie trochę poradzić. [...] Wiele osób, bibliotek ościennych mówiło, że niestety nie damy rady, bo mamy dużo różnych innych spraw w bibliotece, a to jest dodatkowa praca. Jest trochę tej papierologii [...], dobrze, że u mnie jest księgową, to ona robiła finanse, a ja merytorykę. Ale jest dużo opisów, jest dużo takich uzasadnień, czy się udało zrealizować wskaźniki [...]. Trzeba do każdej inicjatywy, do każdego realizowanego działania dołączyć parę zdjęć i opis [...]. Jeżeli zostanie jedna osoba na wypożyczalni i musi wypożyczać, jeszcze robić raporty, to jest trudno.

[Beneficjent, badanie FGI]

- Współpraca z Operatorem (Narodowe Centrum Kultury)** – pojedynczy beneficjenci zwracali uwagę na trudności we współpracy z NCK. Choć są to przypadki jednostkowe, warto je uwzględnić dla wdrożenia działań naprawczych. Badani wskazywali na dwa problemy. Pierwszym było odmienne rozumienie celu projektu. W konsekwencji pojawiały się wątpliwości dotyczące jego zakresu oraz potrzeb bibliotek. Drugim problemem była zbyt mała liczba osób obsługujących proces, co skutkowało opóźnieniami w udzielaniu wyjaśnień, a czasem i w zamykaniu formalności ze strony NCK.

Warto podkreślić, że w ramach badań ankietowych nie wskazywano problemów z: (1) formalnościami związanymi ze składaniem wniosku, (2) wysokością dofinansowania, (3) maksymalnym czasem realizacji projektu.

7.3. Ocena efektywności wsparcia w ramach Priorytetu 4

Projekty w ramach KI 4.1 mają służyć rozwojowi kompetencji pracowników bibliotek, szczególnie w zakresie poznawania potrzeb i potencjału kulturowego lokalnych społeczności. Aktywizacja społeczności lokalnych, zwłaszcza w zakresie aktywnego czytania, jest kluczowym elementem tego Kierunku. Działania skoncentrowane są na rozwijaniu lokalnych partnerstw, wzmacnianiu kompetencji pracowników bibliotek, wymianie doświadczeń oraz współpracy z nowymi środowiskami i aktywizacji społeczności lokalnych.

Analiza danych dotyczących aktywności czytelników oraz liczby zorganizowanych wydarzeń w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0 pozwala na głębsze zrozumienie użyteczności udzielonego wsparcia. Wartości te są kluczowym elementem oceny jego użyteczności, ponieważ ukazują realne rezultaty działań podejmowanych w ramach Programu. Otrzymane dane stanowią fundament dla dalszych rozważań na temat skuteczności oraz wpływu NPRCz 2.0 na rozwój lokalnych społeczności poprzez kulturę i czytelnictwo.

7.4. Ocena użyteczności wsparcia w ramach Priorytetu 4

Ocena użyteczności wsparcia w ramach Priorytetu 4 zweryfikowana została na podstawie deklaracji ankietowanych beneficjentów KI 4.1. Pytania obejmowały ogólną ocenę użyteczności oraz osiągnięte efekty – zarówno zakładane, jak i niezamierzone (pozytywne oraz negatywne).

Analiza zamierzonych efektów uczestnictwa w NPRCz 2.0 w ramach Priorytetu 4 opierała się na odpowiedziach beneficjentów biorących udział w badaniu ankietowym. Okazało się, że projekty realizowane w KI 4.1 były kompleksowe – miały na celu osiągnięcie wiele różnych efektów. Zdecydowanie najczęściej wskazywano: (1) zwiększenie aktywności czytelniczej, (2) wzmocnienie kompetencji pracowników biblioteki, (3) integrację lokalnej społeczności. Siedem kolejnych efektów jako oczekiwane wskazała co najmniej połowa badanych beneficjentów. Poniższa tabela przedstawia zarówno odsetek wskazań danego efektu jako oczekiwanego, jak i ocenę stopnia jego osiągnięcia. Oceny w skali pięciostopniowej dokonali beneficjenci, którzy wskazali dany efekt jako oczekiwany.

Tabela 16. Efekty udziału w Programie w ramach KI 4.1

Wymiar efektu	Efekty oczekiwane	Ocena efektów (średnia)*
Zwiększenie aktywności czytelniczej	93,5%	4,14
Wzmocnienie kompetencji pracowników biblioteki	85,5%	4,43
Integracja lokalnej społeczności	82,3%	4,29
Aktywizacja społeczności lokalnych	77,4%	4,25
Częstsze inicjowanie działań kulturalnych wokół biblioteki	74,2%	4,37
Rozwój lokalnych partnerstw	73,4%	4,30
Wymiana doświadczeń z innymi bibliotekami w kraju	71,8%	4,53
Częstsze organizowanie warsztatów	60,5%	4,33
Częstsze organizowanie szkoleń	57,3%	4,44
Nawiązanie kooperacji z nowymi środowiskami	50,0%	4,37
Częstsze organizowanie konferencji	17,7%	3,95

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ilościowych CAWI/CATI beneficjentów bezpośrednich (n=2543)

*Ocena efektów dokonana została w skali pięciostopniowej (1 – brak efektów, 5 – bardzo duże efekty).

Należy zwrócić uwagę, że wszystkie efekty (poza częstszym organizowaniem konferencji) zostały osiągnięte w bardzo wysokim stopniu. Ocena efektów była wyraźnie wyższa niż w pozostałych KI, mimo że liczba samych efektów również była znacznie większa. Pokazuje to wysoką użyteczność projektów kompleksowych i wzajemne wzmocnianie się różnych efektów, co zostało podkreślone również podczas wywiadów FGI.

KI 4.1 BLISKO – jest to program rewelacyjny. Kto jeszcze z moich koleżanek tego nie realizował, to namawiam. Jest to chyba jedyny projekt Narodowego Centrum Kultury, który po prostu daje tyle możliwości bibliotece, bo tu jest promocja czytelnictwa – i rzeczywiście ta promocja czytelnictwa, proszę mi uwierzyć, była [...]. Przystąpiłam, bo dla mnie rewelacją było to, że biblioteka może ogłosić konkurs na inicjatywy lokalne. U nas w gminie tego jeszcze nie było i to było to. Takim echem się rozniosło, że mieliśmy pięć inicjatyw zgłoszonych i młodzież się zgłosiła.

[Beneficjent, badanie FGI]

Zdaniem niemal wszystkich (94,3%) badanych beneficjentów użyteczność Priorytetu 4 już na tę chwilę jest wysoka lub bardzo wysoka. Jest to wartość najwyższa w zestawieniu (KI 1.1 – 91,1%, KI 1.2 – 75,5%, KI 2.1 – 86,6%). Użyteczność ta wynika z kompleksowości projektów i osiągania licznych i różnorodnych efektów. Ponadto beneficjenci wskazywali na wystąpienie licznych niezamierzonych efektów udziału w Programie. Aż 45,5% beneficjentów badanych w ramach CATI/CAWI dostrzegło efekty pozytywne. Stanowi to wartość większą niż w przypadku pozostałych KI. Respondenci wskazali kilkadziesiąt różnych efektów niezamierzonych, które można pogrupować w następujące kategorie:

- **wzrost aktywności czytelniczej** – działania biblioteki, takie jak organizacja wydarzeń czy współpraca z partnerami, spowodowały wzrost zainteresowania instytucją i zwiększenie liczby czytelników;
- **zwiększenie aktywności czytelniczej różnych grup wiekowych** – inicjowanie działań kulturalnych i warsztatów przyczyniło się do zwiększenia aktywności czytelniczej zarówno młodzieży, jak i seniorów;
- **dotarcie do nowych grup odbiorców** – poprzez lepszą promocję biblioteka przyciągnęła nowych użytkowników, którzy wcześniej nie korzystali z jej oferty; również zainicjowanie nowych działań (w tym wprowadzenie nowych technologii) przyczyniło się do wzrostu zainteresowania ofertą biblioteki;
- **poprawa wizerunku w środowisku lokalnym** – działania zmierzające do zwiększenia użyteczności i rozpoznawalności biblioteki spowodowały większe zainteresowanie mieszkańców; biblioteka stała się postrzegana jako jedna z najlepszych instytucji partnerskich, co przyczyniło się do wzrostu jej rangi w lokalnym środowisku;
- **zwiększone fundusze na zakupy i działalność kulturalną** – widoczność biblioteki w oczach władz samorządowych przełożyła się na większe środki na zakupy nowości wydawniczych i działalność kulturalną;
- **wzrost zainteresowania mediów** – zwiększone zainteresowanie mediów wpłynęło na zapisy nowych czytelników oraz wzrost prestiżu biblioteki;

- o **rozwój i edukacja pracowników biblioteki** – udział w projektach przyniósł rozwój kompetencji pracowników, co będzie procentować w kolejnych latach, a także spowodował poszerzenie oferty biblioteki;
- o **integracja pracowników biblioteki** – działania integrujące pracowników biblioteki przyczyniły się do lepszej współpracy i efektywności;
- o **zyskanie patronki** – przyczyniło się do zwiększenia znaczenia i prestiżu biblioteki, a także do lepszych relacji z władzami lokalnymi.

Niezamierzone efekty negatywne wskazało jedynie kilkoro beneficjentów. Dotyczyły one zwiększenia liczby obowiązków pracowników, co w konsekwencji doprowadziło do spadku zaangażowania części z nich.

7.5. Ocena oddziaływania Programu w ramach Priorytetu 4

W roku 2022 w ramach KI 4.1 zrealizowano 95 projektów. Dane o wartości wskaźników bazują na sprawozdaniach każdego z 95 beneficjentów.

W celu monitorowania oddziaływania Programu jego beneficjenci prowadzą sprawozdawczość nie tylko wskaźników produktu, ale również rezultatu bezpośredniego. Wskaźniki rezultatu bezpośredniego mają na celu określenie wyników osiągniętych przez biblioteki w zakresie czytelnictwa oraz organizacji wydarzeń. Wskaźniki te mierzą więc wyniki, które powinny ulegać poprawie, dzięki udziałowi w Programie. Poniższa tabela zawiera porównanie wartości zadeklarowanych przed przystąpieniem do projektu oraz rok po jego rozpoczęciu.

Tabela 17. Wartości wskaźników dla KI 4.1 przed rozpoczęciem projektu oraz rok po jego rozpoczęciu

Wskaźnik	Wartość przed rozpoczęciem projektu	Wartość rok po rozpoczęciu projektu	Zmiana
CG_P_1 Liczba bibliotek (publicznych, szkolnych i pedagogicznych) oraz placówek wychowania przedszkolnego objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	–	95	–
RB_7 Liczba zrealizowanych projektów edukacyjno-animacyjnych w ramach partnerstw	459	537	17,0%
RB_1 Liczba użytkowników zarejestrowanych w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	296 922	367 970	23,9%
RB_2 Liczba czytelników (użytkowników aktywnie wypożyczających) w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	259 246	258 861	-0,1%
RB_3 Liczba wypożyczeń na zewnątrz w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	5 143 214	4 767 217	-7,3%
RB_4 Liczba zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych i tym podobnych wydarzeń w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	10 303	17 022	65,2%

Wskaźnik	Wartość przed rozpoczęciem projektu	Wartość rok po rozpoczęciu projektu	Zmiana
RB_dodatkowy_1 Liczba uczestników zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych i tym podobnych wydarzeń w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	517 614	465 000	-10,2%
RB_dodatkowy_2 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby czytelnicze	65	95	46,2%
RB_dodatkowy_3 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby inne niż czytelnicze	64	95	48,4%
RB_dodatkowy_4 Udział biblioteki objętej wsparciem w innych (poza NPRCz 2.0) programach wspierających czytelnictwo	48	95	97,9%
RB_8 Liczba bezpośrednich odbiorców/uczestników projektów edukacyjno-animacyjnych zrealizowanych w ramach partnerstw	49 326	48 528	-1,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabel monitoringowych przekazanych do JEMP

Zestawienie pokazuje, że liczba zarejestrowanych użytkowników znacząco wzrosła po roku realizacji projektów w ramach KI 4.1. Nie przełożyło się to jednak na wzrost liczby czytelników aktywnie wypożyczających ani wypożyczeń na zewnątrz. W trakcie realizacji projektów zauważono również bardzo wysoki wzrost liczby zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych oraz innych wydarzeń. Nie przełożył się on jednak na wzrost liczby ich uczestników (odnotowano wręcz tu wyraźny spadek). Jednocześnie nastąpił relatywnie wysoki wzrost liczby uruchomionych kół lub klubów czytelniczych i innych niż czytelnicze, a także zwiększony udział w programach wspierających czytelnictwo.

Beneficjenci KI 4.1 w trakcie realizacji projektów znacząco zwiększyli liczbę organizowanych przez siebie wydarzeń oraz zachęcili licznych mieszkańców do zarejestrowania się w bibliotekach. Zmiany te nie przełożyły się jednak ani na wzrost liczby uczestników wydarzeń, ani na wzrost czytelnictwa.

Aby określić, w jakim stopniu wyżej omówione zmiany były efektem interwencji, wykonano analizę kontrfaktyczną. Beneficjentów KI 4.1 porównano z równoliczną próbą beneficjentów KI 1.1. Biblioteki z KI 1.1 zostały dobrane w taki sposób, aby warunki ich funkcjonowania były jak najbardziej zbliżone do warunków funkcjonowania bibliotek z KI 4.1. W tym celu wybrano beneficjentów mających swoje siedziby na terenie gmin, które pod względem charakterystyki społeczno-ekonomicznej są najbardziej zbliżone do tych reprezentowanych w KI 4.1. Dzięki temu podobieństwu warunków można było dokonywać porównań w wartościach wskaźników rezultatu bezpośredniego w obydwu grupach.

Proste zestawienie średnich pokazuje, że beneficjenci KI 4.1 osiągnęli wyższe przyrosty wartości w przypadku czterech wskaźników. W bibliotekach, które wzięły udział

w KI 4.1, znacząco (o ponad $\frac{1}{4}$) wzrosła liczba zarejestrowanych użytkowników bibliotek, podczas gdy w przypadku grupy kontrolnej wzrost ten był marginalny. U beneficjentów KI 4.1 widać było również wzrost liczby uruchomionych kół czytelniczych oraz kół lub klubów innych niż czytelnicze. W przypadku wybranych do analizy beneficjentów KI 1.1 odnotowano w tych zakresach niewielkie spadki. Wreszcie w obydwu grupach zaobserwowano znaczący wzrost udziału w programach wspierających czytelnictwo. W przypadku beneficjentów KI 4.1 był on jednak bardziej spektakularny i wyniósł aż 30%.

Mimo że w przypadku beneficjentów KI 4.1 zauważono wyraźny wzrost liczby zarejestrowanych użytkowników, to już liczba użytkowników aktywnie wypożyczających wzrosła bardzo nieznacznie (o 0,3%), zaś liczba wypożyczeń na zewnątrz wręcz spadła o 8,4%. U beneficjentów KI 1.1 zanotowano niewielki wzrost wartości obydwu wskaźników. Z kolei liczba zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych oraz innych wydarzeń znacząco wzrosła w obydwu grupach. W przypadku beneficjentów KI 1.1 był to wzrost bardzo wysoki – ponad trzykrotny. Jednocześnie jednak w obydwu grupach zanotowano spadek liczby uczestników tych wydarzeń. W przypadku beneficjentów KI 4.1 był on bardziej widoczny.

Istotność zaobserwowanych różnic w zmianie wartości wskaźników w obydwu grupach została określona za pomocą analizy wariancji w modelu mieszanym. Okazało się, że interwencja KI 4.1 miała istotny i pozytywny wpływ na przyrost wartości wskaźników:

- RB_1 Liczba użytkowników zarejestrowanych w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0;
- RB_dodatkowy_2 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby czytelnicze;
- RB_dodatkowy_3 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby inne niż czytelnicze.

Wpływ ten był więc niezależny od czynników kontekstowych opisujących sytuację społeczno-ekonomiczną gmin, na których obszarze realizowano projekty. Był to jednak wpływ bardzo niewielki. Zmiana liczby użytkowników zarejestrowanych w bibliotekach została spowodowana przez interwencję KI 4.1 w jedynie 7,4%. Zmiana liczby bibliotek, w których uruchomiono koła lub kluby czytelnicze, była wywołana przez interwencję w jedynie 5,6%. Wreszcie za wzrost liczby bibliotek, w których uruchomiono koła lub kluby inne niż czytelnicze, interwencja odpowiadała w 10,2%.

7.6. Identyfikacja dobrych praktyk w ramach Priorytetu 4

Dobre praktyki, które zidentyfikowano w przypadku Priorytetu 4, dotyczą integracji oraz wymiany doświadczeń przez beneficjentów. W tym celu organizowane są coroczne konferencje konkursu dotacyjnego BLISKO (np. w 2022¹⁰⁸ i 2023 r.¹⁰⁹) czy

108 Patrz: <https://www.nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje/nprcz20/blisko/aktualnosci/konferencja-blisko-w-gdyni-i-7-8-czerwca-2022-r-> (dostęp: 30.11.2023).

109 Patrz: <https://www.nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje/nprcz20/blisko/aktualnosci/nprcz-2-0-konferencja-beneficjentow-blisko> (dostęp: 30.11.2023).

szkolenie podsumowujące dla beneficjentów BLISKO¹¹⁰, co umożliwia sieciowanie wśród beneficjentów. Dodatkowo cenną inicjatywą jest monitorowanie dobrych praktyk przez Operatora w ramach Priorytetu, co pozwala na wzajemną wymianę wiedzy w tym zakresie¹¹¹.

---

110 Patrz: <https://www.nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje/nprcz20/blisko/aktualnosci/szkolenie-podsumowujace-dla-beneficjentow-blisko-2023-2024-18-20-10-2023-r-dom-pracy-tworczej> (dostęp: 30.11.2023).

111 Patrz: <https://nprcz.pl/news/dobre-praktyki-blisko/> (dostęp: 30.11.2023).

8. BIBLIOGRAFIA

Dokumenty programowe (w tym uwzględniające zmiany w zakresie Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025)

- Program Wieloletni Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025, Załącznik do uchwały nr 69/2021 Rady Ministrów z dnia 21 maja 2021 r., https://bip.mkidn.gov.pl/modules/download_gallery/dlc.php?file=2368&id=1624016458.
- Program Wieloletni Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025, Załącznik do uchwały nr 23/2023 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2023 r., https://bip.mkidn.gov.pl/modules/download_gallery/dlc.php?file=2462&id=1677507028.
- Raport z konsultacji publicznych projektu uchwały Rady Ministrów w sprawie ustanowienia programu wieloletniego „Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025”, <https://bip.mkidn.gov.pl/pages/legislacja/wykaz-projektow-poddawanych-konsultacjom-publicznym/zakonczone-konsultacje-publiczne.php?p=3392>.
- Sprawozdanie z realizacji Programu w 2021 r. według stanu na dzień 31 stycznia 2022 r.
- Sprawozdanie z realizacji Programu w 2022 r. według stanu na dzień 31 grudnia 2022 r. z uwzględnieniem okresu przejściowego, <https://www.gov.pl/attachment/ec94c5e7-7f2d-41d2-90c7-d07f5001a222>.
- Tabela definicji wskaźników Programu.
- Tabele monitoringowe dla poszczególnych Priorytetów przekazane do JEMP.
- Dane Systemu Informacji Oświatowej (SIO) z lat 2020–2023.

Raporty z przeprowadzonych ewaluacji Programu

- NCK, *Ewaluacja wstępna Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa wraz z modułem oceny efektów poprzedniej edycji*, Warszawa, grudzień 2019, https://nprcz.pl/wp-content/uploads/2023/06/2205_Ewaluacja2021_NPRCz_-fin_compressed.pdf.
- NCK, *Ewaluacja systemu wdrażania, obciążeń oraz barier po stronie Operatorów i beneficjentów Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025 w pierwszym roku wdrażania. Raport końcowy*, Warszawa, grudzień 2022, https://nprcz.pl/wp-content/uploads/2023/06/Raport-koncowy_ewaluacja_NPRCz2.0_fin.pdf.

Regulaminy i poradniki

- Poradniki przygotowane w ramach Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0 dedykowane bibliotekarzom i nauczycielom, <https://nprcz.pl/dla-bibliotekarzy-i-nauczycieli/>.

Regulamin Cyfrowej Wypożyczalni Publikacji Naukowych Academica,
<https://academica.edu.pl/static/Regulamin-CWPN-Academica.pdf>.

Regulamin konkursu w ramach Priorytetu 1. Poprawa oferty bibliotek publicznych,
Kierunek interwencji 1.1. Zakup i zdalny dostęp do nowości wydawniczych
Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0. na lata 2021–2025,
<https://www.bn.org.pl/download/document/1625576920.pdf>.

Dokumenty i regulacje prawne

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 września 2021 r. w sprawie szczegółowych warunków, form i trybu realizacji Priorytetu 3 „Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0. na lata 2021–2025”, <https://dziennikustaw.gov.pl/D2021000167501.pdf>.

Statut Ośrodka Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą (Załącznik do zarządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 16 marca 2023 r. [Dz. Urz. MEiN poz. 23]), <https://www.orpeg.pl/wp-content/uploads/2023/03/Dziennik-Urzedowy-MEiN-2023-poz.-23-2.pdf>.

Wystąpienie RPO do Ministra Edukacji i Nauki z dnia 21 marca 2023 r., znak: VII.7030.14.2022, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2023-03/Do_MEiN_educacja_dzieci_mlodziez_ukraina_21.03.2023.pdf.

Analizy dotyczące stanu czytelnictwa oraz ruchu wydawniczego

Chymkowski R., Zasacka Z., *Stan czytelnictwa książek w Polsce w 2020 roku*, Warszawa 2021, <https://www.bn.org.pl/download/document/1621420376.pdf>.

Zasacka Z., Chymkowski R., *Stan czytelnictwa książek w Polsce w drugim roku pandemii (2021–2022)*, Warszawa 2022, <https://www.bn.org.pl/download/document/1656416398.pdf>.

Zasacka Z., Chymkowski R., *Stan czytelnictwa książek w Polsce w 2022 roku*, Warszawa 2023, <https://www.bn.org.pl/download/document/1688127220.pdf>.

„Ruch Wydawniczy w Liczbach”, 2021 K, t. 73, oprac. O. Dawidowicz-Chymkowska, <https://www.bn.org.pl/download/document/1652727219.pdf>.

„Ruch Wydawniczy w Liczbach”, 2021 P, t. 74, oprac. O. Dawidowicz-Chymkowska, <https://www.bn.org.pl/download/document/1667482984.pdf>.

„Ruch Wydawniczy w Liczbach”, 2022 K, t. 75, oprac. O. Dawidowicz-Chymkowska, <https://www.bn.org.pl/download/document/1684929059.pdf>.

Opracowania GUS dotyczące bibliotek

GUS, *Biblioteki publiczne w 2022 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/biblioteki-publiczne-w-2020-roku,14,5.html>.

GUS, *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, Warszawa–Kraków 2022, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5493/2/19/1/kultura_i_dziedzictwo_narodowe_w_2021_2.pdf.

GUS, *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2022 r.*, Warszawa–Kraków 2023, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5493/2/20/1/kultura_i_dziedzictwo_narodowe_w_2022_roku.pdf.

GUS, *Kultura w 2020 r.*, Warszawa–Kraków 2021, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura>.

GUS, *Statystyka kultury*, Kraków 2023 (Zeszyty Metodologiczne), <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/zeszyty-metodologiczne/statystyka-kultury,2,2.html>.

GUS, *Uczestnictwo ludności w kulturze w 2019 r.*, Warszawa–Kraków 2021, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5493/6/3/1/uczestnictwo_ludnosci_w_kulturze_w_2019_roku.pdf.

GUS, *Wyniki finansowe instytucji kultury w 1. półroczu 2023 r.*, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5493/8/26/1/wyniki_f finansowe_instytucji_kultury_w_1_polroczu_2023_r.pdf.

Badania CBOS i PISA dotyczące czytelnictwa

Aktywności i doświadczenia Polaków w 2020 roku, „Komunikat z Badań CBOS”, 2021, nr 14, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_014_21.PDF.

Aktywności i doświadczenia Polaków w 2021 roku, „Komunikat z Badań CBOS”, 2022, nr 17, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_017_22.PDF.

Aktywności i doświadczenia Polaków w 2022 roku, „Komunikat z Badań CBOS”, 2023, nr 18, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_018_23.PDF.

Korzystanie z Internetu w 2023 roku, „Komunikat z Badań CBOS”, 2023, nr 72, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_072_23.PDF.

Polacy i książki, „Komunikat z Badań CBOS”, 2021, nr 109, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_109_21.PDF.

PISA 2018. Czytanie, rozumienie, rozumowanie, red. A. Sitek, E.B. Ostrowska, Warszawa 2020, https://pisa.ibe.edu.pl/wp-content/uploads/2020/03/PISA_2018_wyniki_raport.pdf.

Umiejętności polskich piętnastolatków. Najważniejsze wyniki badania OECD PISA 2022, oprac. K. Bulkowski i in., Warszawa 2023, https://pisa.ibe.edu.pl/wp-content/uploads/2023/12/PISA2022_najwazniejsze_wyniki_badania.pdf.

Opracowania naukowe i inne publikacje

Analiza Funkcjonowania Bibliotek Publicznych [strona projektu wraz z publikacjami], <https://afb.sbp.pl/afbp/>.

Bartol A., Herbst J., Pierścińska A., *Wykluczenie społeczno-cyfrowe w Polsce. Stan zjawiska, trendy, rekomendacje*, 2021, https://fundacja.orange.pl/app/uploads/2021/11/RAPORT_WYKLUCZENIE-SPOLECZNO-CYFROWE-W-POLSCE_2021.pdf.

- Bedyńska S., Książek M., *Statystyczny Drogowskaz 3*, Warszawa 2012.
- Błasiak-Tytuła M., *Elementarz. Podręcznik do nauki czytania dla dzieci z Ukrainy*, Kraków 2022, <https://www.ore.edu.pl/2023/01/elementarz-podrecznik-do-nauki-czytania-dla-dzieci-z-ukrainy/>.
- Dobre miejsca. Reporterska podróż po bibliotekach*, red. i wybór tekstów R. Kaźmierczak, Kraków 2022, <https://www.institutksiazki.pl/biblioteki,5,dobre-miejsca-reporterska-podroz-po-bibliotekach,85.html>.
- Dobre Praktyki BLISKO, <https://nprcz.pl/news/dobre-praktyki-blisko/>.
- Czyżewski K. i in., *Raport kultura. Pierwsza do zamknięcia, ostatnia do otwarcia. Kultura w czasie pandemii COVID-19*, Kraków 2020, <https://oees.pl/wp-content/uploads/2020/10/Raport-Kultura.pdf>.
- Gałązka D., *Wizerunek bibliotek i bibliotekarzy w wybranych firmach i serialach telewizyjnych*, „Studia i Materiały Centralnej Biblioteki Wojskowej”, 2021, nr 2(16), s. 159–179.
- Koryś I., *Książki bardziej książkowe od innych. Społeczne atrybuty prototypu książki*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, 2018, t. 49, s. 65–100.
- Kuczyński P., *Bliskość książek. Jak książki i biblioteki publiczne pomagają nam przetrwać (również pandemię)*, Kraków 2022, https://institutksiazki.pl/download.php?path=sections/catalogs&file=83c6b8a7f356821ef92a4b1c423bc2e71682338168.pdf&name=pawe%C5%82_kuczyn%CC%81ski_bliskos%CC%81c%CC%81_ksia%CC%A8z%CC%87ek.pdf.
- Morawiec B.M., *Aranżacja nietypowych stref w bibliotece*, 19.02.2023, <https://nprcz.pl/news/aranzacja-nietypowych-stref-w-bibliotece/>.
- Narodowy Bank Polski, *Raporty o inflacji*, <https://nbp.pl/polityka-pieniezna/dokumenty-rpp/raporty-o-inflacji/>.
- NCK, „Rocznik Kultury Polskiej”, 2021, 2022.
- NIK, *Rozwój czytelnictwa w Polsce. Informacja o wynikach kontroli*, KNO.410.005.00.2015.
- Osiecka-Chojnacka J., *Biblioteki szkolne w Polsce – wybrane zagadnienia*, „Analizy BAS”, 2015, nr 10(130).
- Ośrodek Statystyki Kultury, *Urząd Statystyczny w Krakowie, Zróżnicowanie dostępności do oferty kulturalnej oraz jej postrzeganie na wsi i w mieście*, „Rocznik Kultury Polskiej”, 2022, s. 16–35.
- Sobiesiak-Penszko P., „*Podcięte skrzydła*” – sytuacja, wyzwania i potencjał bibliotekarek i bibliotekarzy oraz bibliotek szkolnych, [2022], <https://wikizkola.pl/wp-content/uploads/2022/10/WMPL-WikitekaFINAL.pdf>.
- Schmeichel-Zarzeczna M., *Cyfryzacja w Bibliotekach – dobre praktyki*, [wpis na blogu] 31.12.2021, <https://epale.ec.europa.eu/pl/blog/cyfryzacja-w-bibliotekach-dobre-praktyki>.

Zmiany w obszarze aktywności kulturalnych podczas ograniczeń epidemicznych.
Komunikat z badania Narodowego Centrum Kultury, Warszawa 2022, https://www.nck.pl/upload/2022/04/zmiany-w-obszarze-aktywnosci-kulturalnych-podczas-ograniczen-epidemicznych-marzec-2022-_2.pdf.

Strony internetowe

https://afb.sbp.pl/wp-content/uploads/2021/12/Statystyka_biblioteczna.pdf

<https://bip.mkidn.gov.pl/pages/posts/ogloszenie-konsultacji-publicznych-projektu-uchwaly-rady-ministrow-3392.php>

https://bip.stat.gov.pl/files/gfx/bip/pl/defaultstronaopisowa/541/1/1/opinia_tadeusz_walczak.pdf

<https://bn.org.pl/download/document/1680013166.pdf>

<https://bn.org.pl/download/document/1685016307.pdf>

<https://calapolskaczytadzieciom.pl/o-fundacji/>

<https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/pl/national-education-systems/poland/kształcenie-dorosłych-i-szkolenia>

<https://kultura.trojmiasto.pl/Co-czytaliśmy-w-2020-Ranking-najchętniej-wypożyczanych-książek-n152693.html>

<https://memo.lodz.pl/aktualnosc/klub-konwersacji-w-jezyku-polskim-dla-cudzoziemcow,54>

<https://nprcz.pl/news/dobre-praktyki-blisko/>

https://nprcz.pl/wp-content/uploads/2023/06/2205_Ewaluacja2021_NPRCz_-fin_compressed.pdf

<https://pliki.sbp.pl/afb/statystyka-i-badania-efektywnosci-bibliotek.pdf>

<https://samorzad.pap.pl/kategoria/dofinansowanie/rzad-szykuje-zmiany-w-narodowym-programie-rozwoju-czytelnictwa-20>

<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/edukacja-w-roku-szkolnym-20222023-wyniki-wstepne,21,1.html>

<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/biblioteki-publiczne-w-2022-roku,14,7.html>

<https://www.bn.org.pl/aktualnosci/4960-raport-o-polskim-ryнку-wydawniczym-książek-w-2022-roku.html>

<https://www.bgk.pl/polski-lad>

<https://www.bn.org.pl/download/document/1648041686.pdf>

https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_109_21.PDF

https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_072_23.PDF

<https://www.fepw.gov.pl/>

<https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/109762/KPO.pdf>

[https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/
informacje-dla-beneficjentow-nprcz-20-priorytet-3](https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/informacje-dla-beneficjentow-nprcz-20-priorytet-3)

<https://www.gov.pl/web/kultura/narodowy-program-rozwoju-czytelnictwa>

<https://www.gov.pl/web/polski-lad>

http://www.ibby.pl/?page_id=2

[https://www.nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje/nprcz20/blisko/aktualnosci/
konferencja-blisko-w-gdyni-i-7-8-czerwca-2022-r-](https://www.nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje/nprcz20/blisko/aktualnosci/konferencja-blisko-w-gdyni-i-7-8-czerwca-2022-r-)

[https://www.nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje/nprcz20/blisko/aktualnosci/
nprcz-2-0-konferencja-beneficjentow-blisko](https://www.nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje/nprcz20/blisko/aktualnosci/nprcz-2-0-konferencja-beneficjentow-blisko)

[https://www.nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje/nprcz20/blisko/aktualnosci/szkolenie-
podsumowujace-dla-beneficjentow-blisko-2023-2024-18-20-10-2023-r-dom-
pracy-tworczej](https://www.nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje/nprcz20/blisko/aktualnosci/szkolenie-podsumowujace-dla-beneficjentow-blisko-2023-2024-18-20-10-2023-r-dom-pracy-tworczej)

[https://www.orpeg.pl/wp-content/uploads/2023/03/Dziennik-Urzedowy-MEiN-2023-
poz.-23-2.pdf](https://www.orpeg.pl/wp-content/uploads/2023/03/Dziennik-Urzedowy-MEiN-2023-poz.-23-2.pdf)

<https://www.orpeg.pl/o-nas/podstawowe-informacje/>

[https://www.rp.pl/edukacja/art39462041-ile-dzieci-z-ukrainy-jest-w-polskich-szkolach-i-
przedszkolach-poznalismy-dane](https://www.rp.pl/edukacja/art39462041-ile-dzieci-z-ukrainy-jest-w-polskich-szkolach-i-przedszkolach-poznalismy-dane)

https://www.youtube.com/watch?v=BjH4exs_lj8

9. ANEKS

9.1. Aktualizacja analizy SWOT/TOWS

W ramach aneksu zaprezentowana została uaktualniona analiza SWOT/TOWS w formie graficznej, będącej wynikiem modyfikacji poszczególnych czynników oraz dodania nowych, rekomendowanych przez Ewaluatora.

Tabela 18. SWOT/TOWS

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> ◦ Regularny wzrost liczby czytelników posiadających wysokie kompetencje cyfrowe. ◦ Zależność pomiędzy zainteresowaniem czytelników nowościami wydawniczymi (których struktura ulegała modyfikacjom w okresie 2021–2022) a rosnącym udziałem nowości wydawniczych w zasobach bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych. ◦ Duże zainteresowanie czytaniem ze strony kobiet, w tym nastoletnich dziewcząt. ◦ Rozbudowana sieć bibliotek publicznych i ich filii na terenie całego kraju, zapewniająca powszechny dostęp do książek i prasy oraz wydawnictw elektronicznych. ◦ Zwiększający się wzrost finansowania bibliotek publicznych przez JST, widoczny na tle porównania okresu 2014–2018 (średniorocznie ok. 1 223 000,00 zł) z okresem 2019–2022 (średniorocznie ok. 1 549 000,00zł). Jednocześnie wydatki dotyczące bibliotek kształtują się względnie stabilnie na tle ogółu wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego (średnio w latach 2014–2018 stanowiły one 20,19%, podczas gdy w latach 2019–2022 – 19,98%). ◦ Systematyczny wzrost liczby bibliotek dostosowanych do potrzeb osób starszych i OzN, w tym w szczególności poruszających się na wózkach, osób niedowidzących lub słabowidzących. ◦ Stabilne (od co najmniej dwóch dekad) pozytywne oceny społeczeństwa polskiego na temat czytelnictwa (przejawiające się pozytywnym podejściem do czytania książek). ◦ Biblioteka jako miejsce promocji oraz wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju. 	<ul style="list-style-type: none"> ◦ Odsetek dorosłych Polaków mających problemy w czytaniu ze zrozumieniem jest wyższy niż średnia dla krajów OECD. ◦ Niższy (o 5,4 p.p.) odsetek dorosłych Polaków uczących się przez całe życie niż średnia w krajach UE (27). ◦ Niskie zainteresowanie czytaniem wśród mężczyzn, w tym nastoletnich chłopców. ◦ Rzadko deklarowany przez młodzież udział bibliotekarzy w jej wyborach czytelniczych w porównaniu np. z udziałem najbliższego otoczenia społecznego (rodziny, znajomych, przyjaciół), nauczycieli czy z częstotliwością samodzielnych poszukiwań/decyzji. ◦ Często niedostosowane godziny pracy bibliotek publicznych do potrzeb mieszkańców, co wynika m.in. z braku dostatecznej elastyczności w zakresie zarządzania bibliotekami. ◦ Różne systemy informatyczne (biblioteczne) stosowane przez biblioteki publiczne, co wpływa na brak spójnej prezentacji zasobów bibliotek w Polsce. ◦ Brak katalogu elektronicznego (on-line) w ok. 20% placówek przy blisko 100-procentowej komputeryzacji bibliotek publicznych w Polsce. ◦ Niewielki odsetek filii bibliotek (zwłaszcza na wsi) oraz filii dla dzieci jest czynny w soboty. ◦ Znaczący odsetek bibliotek w Polsce (ponad 70%), które nie są obiektami przystosowanymi wewnątrz budynku dla OzN poruszających się na wózkach inwalidzkich. ◦ Brak zasobów ludzkich w bibliotekach, a także często nieprzygotowanie i niedostateczne przekonanie ich pracowników do prowadzenia lokalnych działań promujących biblioteki i czytelnictwo. ◦ Częsty brak współpracy bibliotekarzy z mieszkańcami (brak zainteresowania opiniami na temat świadczonych usług przez biblioteki). ◦ Niefunkcjonalna i nieatrakcyjna infrastruktura biblioteczna; obiekty biblioteczne lub ich części znajdują się nieraz w nieodpowiednim stanie technicznym. ◦ Niewielkie zasoby kadrowe bibliotek (w szczególności tych na wsi oraz w mniejszych ośrodkach miejskich).

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> ◦ Poprawa dostępu do zasobów bibliotek niewymagającego fizycznej wizyty w placówce, co jest szczególnie istotne w sytuacji pandemii i konieczności czasowego zamykania instytucji publicznych (za pośrednictwem platform internetowych biblioteki publiczne mogą udostępniać czytelnikom książki w formie elektronicznej, przesyłając kody dostępu e-mailem). ◦ Zwiększenie różnorodności zbiorów bibliotek publicznych dzięki zakupowi nowości wydawniczych w formie usług dostępu do platform internetowych zawierających e-booki i audiobooki, których zwiększona dostępność zdalna (niewymagająca każdorazowo osobistej wizyty w bibliotece) może zachęcić do korzystania ze zbiorów bibliotek nowe grupy użytkowników. ◦ Tworzenie atrakcyjnych i funkcjonalnych budynków bibliotek, umożliwiających różne formy korzystania z ich zasobów (np. posiadających przestrzeń do wspólnej nauki, strefę z dostępem do komputerów i treści cyfrowych czy też przestrzeń przeznaczoną do pracy indywidualnej lub strefę socjalną dla użytkowników). ◦ Wczesna socjalizacja dzieci i młodzieży do obcowania z książką, zwiększająca kompetencje czytelnicze i wzmacniająca nawyk czytania dla przyjemności. ◦ Wzmacnianie kompetencji czytelniczych młodzieży, pozwalających pokonywać ograniczenia związane z mniej sprzyjającym środowiskiem społecznym. ◦ Socjalizacja osób starszych do czytania, rozumiana jako forma udziału w życiu lokalnej społeczności, zwłaszcza w tych środowiskach lokalnych, które młodsze pokolenia opuściły w wyniku migracji. ◦ Rozwijanie lokalnych koalicji na rzecz czytelnictwa w formie współpracy bibliotek z partnerami instytucjonalnymi i społecznymi. ◦ Rozszerzenie tradycyjnego wizerunku bibliotek i bibliotekarzy; w przypadku bibliotek wzmacnianie ich roli jako miejsca spotkań i aktywności mieszkańców, a w przypadku bibliotekarzy wzmacnianie ich kompetencji jako moderatorów spotkań i aktywności mieszkańców. ◦ Ekranizację utworów literackich i produkcja gier komputerowych szansą na zwiększenie zainteresowania literackim pierwowzorem i zachętą do lektury książek (przynajmniej wśród części widzów i graczy), co jest widoczne w deklaracjach czytelniczych. ◦ Sukcesywny (od 2014 r.) wzrost liczby bibliotek, które oferują katalog on-line. ◦ Rozwój aplikacji/platform komercyjnych oferujących e-booki oraz audiobooki, np. Legimi. 	<ul style="list-style-type: none"> ◦ Związane z pandemią ograniczenie dostępności do zbiorów i zakupionych nowości książkowych, skutkujące (również po okresie pandemii) obniżeniem odsetka czytelników, odwiedzin i wypożyczeń. ◦ Utrzymujące się na niskim poziomie kompetencje czytelnicze części Polaków skutkujące niechęcią do kształcenia ustawicznego, co powoduje mniejsze szanse na rynku pracy. ◦ Utrzymująca się dysproporcja w zakresie poziomu czytelnictwa nastoletnich dziewcząt i chłopców, skutkująca wykluczeniem z kultury książki wielu nastolatków płci męskiej. ◦ Brak dostosowania do potrzeb mieszkańców infrastruktury oraz funkcjonowania bibliotek (odnośnie do sposobu świadczenia usług, jak np. godziny otwarcia), skutkujący realnym utrudnieniem dostępu do bibliotek dla części potencjalnych użytkowników. ◦ Niewystarczająca atrakcyjność zasobów bibliotek publicznych, nieuwzględnienie różnorodnych form publikacji (tj. książek tradycyjnych, e-booków i audiobooków), skutkujące brakiem zainteresowania ofertą bibliotek. ◦ Utrzymywanie się dotychczasowego wizerunku bibliotek (wyłącznie jako miejsc związanych z rozwojem osobistym, uczeniem się i zdobywaniem wiedzy), który zniechęca do korzystania z bibliotek publicznych po zakończeniu edukacji. ◦ Obawa przed zarażeniem chorobami przenoszonymi drogą kropelkową może zniechęcać pewne grupy użytkowników bibliotek (np. seniorów) do osobistych odwiedzin w bibliotekach i korzystania z oferty kulturalnej oraz wypożyczania i czytania książek (również po okresie pandemii). ◦ Pasywność pracowników bibliotek publicznych w zakresie poprawy komunikacji z mieszkańcami i w zachęcaniu ich do korzystania z oferty bibliotek publicznych, wynikająca z braku umiejętności, a także odpowiednich zasobów tych podmiotów (kadrowych, finansowych oraz infrastrukturalnych, np. niedostosowania do potrzeb OzN, braku przestrzeni do pracy warsztatowej czy spotkań z młodzieżą). ◦ Wykluczenie z kultury, w tym z kultury książki osób starszych oraz OzN, a także zamieszkujących tereny wiejskie. ◦ Technologiczna konkurencja platform VOD (<i>Video on Demand</i>), które umożliwiają odtwarzanie filmów i seriali z urządzeń przenośnych (oglądanie filmów jest aktywnością mniej obciążającą kognitywnie niż czytanie książek), może pogłębiać skłonność do zaprzestania lektury książek wraz z ukończeniem edukacji formalnej. ◦ Trudna sytuacja ekonomiczna bibliotek, które pozostają permanentnie niedofinansowane. ◦ Wysoka inflacja w szczególności od drugiej połowy 2021 r. ◦ Zróżnicowanie wśród uczniów znajomości języka polskiego (w szkołach w ORPEG).

9.2. Analizy statystyczne

Analizy statystyczne zostały wykonane techniką regresji wieloczynnikowej (*Multiple Regression Analysis*). Jest to technika statystyczna używana do zbadania i zrozumienia związku między jedną zmienną zależną a dwoma lub więcej zmiennymi niezależnymi. Za jej pomocą możliwa jest identyfikacja kierunku i siły oddziaływania poszczególnych zmiennych niezależnych na zmienną zależną. Regresja wieloczynnikowa pozwala prognozować wartości zmiennej zależnej na podstawie większej liczby zmiennych niż ma to miejsce w przypadku regresji jednoczynnikowej. Modelem nie jest już wtedy linia prosta, ale przestrzeń wielowymiarowa.

Zakres analizy

Analizę regresji wieloczynnikowej przeprowadzono dla beneficjentów bezpośrednich KI 1.1 i 1.2. Zmiennymi zależnymi były dwa wskaźniki rezultatu bezpośredniego zmierzone w 2022 r., czyli po zakończeniu realizacji Projektu:

- liczba czytelników w roku 2022;
- liczba wypożyczeń i udostępnień w roku 2022¹¹².

Dodatkowo analizie poddano dwa wskaźniki mówiące o przyroście ww. wartości pomiędzy stanem sprzed rozpoczęcia projektu i po jego zakończeniu:

- przyrost liczby czytelników pomiędzy 2021 i 2022 r.;
- przyrost liczby wypożyczeń i udostępnień pomiędzy 2021 i 2022 r.

Zmiennymi niezależnymi były czynniki kontekstowe opisujące sytuację społeczną i ekonomiczną gmin, w których zlokalizowani są beneficjenci. Wartości zmiennych pozyskanych z bazy BDL GUS dla roku 2022 obejmowały:

- liczbę ludności;
- dochód gminy ogółem (obejmujący: dochody własne, dotacje, subwencję ogólną, środki na dofinansowanie zadań);
- dochód gminy na jednego mieszkańca (przeliczony zgodnie z bilansem przygotowanym na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2021);
- środki z UE na finansowanie programów i projektów unijnych;
- odsetek ludności mieszkającej w mieście;
- liczbę podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności;
- stopę bezrobocia;
- liczbę bibliotek publicznych na 10 tys. ludności;
- księgozbiór bibliotek na 1 tys. ludności;
- liczbę czytelników bibliotek publicznych na 1 tys. ludności;
- liczbę komputerów użytkowanych w bibliotekach.

¹¹² W toku realizacji badania zdecydowano się zrezygnować z analogicznej analizy dla KI 3.1 i 3.2, ponieważ biblioteki szkolne i przedszkolne nie prowadzą wypożyczeń na zewnątrz, a liczba zapisanych czytelników jest całkowicie uzależniona od liczby uczniów. Ponadto zaproponowano stosowne rekomendacje dotyczące zmiany w zakresie monitorowania tych wskaźników.

Z powyższej listy usunięto dwie zmienne:

- dochody gminy ogółem – ze względu na bardzo wysokie skorelowanie z liczbą ludności (0,997);
- środki z UE na finansowanie programów i projektów unijnych – ze względu na liczne braki danych na poziomie gmin;
- odsetek ludności mieszkającej w mieście – ze względu na liczne braki danych na poziomie gmin oraz na fakt, że wiele gmin było miastami na prawach powiatu.

Ponadto z bazy Państwowej Komisji Wyborczej pozyskano dane o liczbie głosów oddanych w wyborach do Sejmu w roku 2023. Na podstawie tych danych obliczono frekwencję dla każdej gminy.

Procedura analityczna

Analiza regresji została przeprowadzona według następującej procedury:

1. **Przygotowanie bazy danych.** Dla beneficjentów KI 1.1 i 1.2 dokonano standaryzacji kodów TERYT – wszystkie kody zapisano jako wartość siedmiocyfrową. Ponadto na podstawie nazw gmin i miejscowości poprawiono błędnie wpisane kody oraz uzupełniono brakujące. Pozwoliło to na przypisanie każdemu beneficjentowi konkretnej gminy i wartości wskaźników opisujących jej sytuację¹¹³.
2. **Wprowadzenie zmiennych niezależnych** (opisujących otoczenie społeczne i ekonomiczne bibliotek) do modelu za pomocą metody selekcji postępującej¹¹⁴. W metodzie tej pierwsza do wprowadzenia zmienna niezależna dobierana jest na podstawie prostej korelacji ze zmienną zależną (wskaźnikiem rezultatu bezpośredniego), a kolejne dobierane są na podstawie korelacji semicząstkowej. Dzięki temu powstaje hierarchia zmiennych zależnych – druga wprowadzona zmienna wyjaśnia najwięcej spośród tej części wariancji zmiennej zależnej, której nie wyjaśnia pierwsza, a każda kolejna wyjaśnia coraz mniejszy procent wariancji zmiennej zależnej.
3. **Ocena dopasowania linii regresji do rzeczywistych danych** metodą najmniejszych kwadratów za pomocą analizy wariancji (ANOVA). ANOVA testuje, czy wielkość wariancji wyjaśnionej za pomocą modelu regresji do wielkości wariancji niewyjaśnionej przez regresję (wariancję resztową) daje lepsze przewidywanie niż odniesienie wariancji wyjaśnionej za pomocą modelu regresji do wariancji wyników przewidywanych wobec średniej. Proporcja wariancji wyjaśnionej za pomocą modelu regresji oraz wariancji resztowej podawana jest w postaci statystyki F. Istotny wynik analizy wariancji oznacza, że model regresji wyjaśnia zaobserwowane dane lepiej niż średnia arytmetyczna.
4. **Określenie wartości statystyki R^2** , czyli proporcji sumy kwadratów dla regresji (oszacowania wariancji wyjaśnionej za pomocą regresji) do sumy kwadratów

¹¹³ W przypadku KI 3.1 i 3.2 większość kodów TERYT została wpisana błędnie, dlatego przyporządkowania beneficjentów do gmin dokonano za pomocą nazw gmin. Wymagało to poprawienia nazw kilkuset gmin oraz uzupełnienia kilkudziesięciu na podstawie innych danych. Ostatecznie udało się ustalić przynależność 2408 spośród 2450 Beneficjentów KI 3.1 oraz 2126 spośród 2342 Beneficjentów KI 3.2. Większa liczba braków w KI 3.2 wynikała z tego, że sprawozdanie z województwa wielkopolskiego dla KI 3.2 nie zawierało żadnych danych.

¹¹⁴ S. Bedyńska, M. Książek, *Statystyczny Drogowskaz 3*, Warszawa 2012.

ogółem (oszacowania całkowitej wariancji). Statystyka R^2 pomnożona przez 100% wskazuje, ile procent wariancji zmiennej zależnej wyjaśnia zmienna niezależna.

5. **Standaryzacja współczynników modelu:** stałej do 0, a współczynników kierunkowych do współczynnika standaryzowanego beta. Dzięki temu możliwe było dokonywanie porównań pomiędzy samymi zależnościami. Jeśli współczynnik standaryzowany danej zmiennej jest różny od zera, oznacza to występowanie istotnej relacji między zmienną wyjaśniającą a wyjaśnianą, którą można interpretować w kategoriach siły i kierunku zależności.
6. **Określenie parametrów modelu regresji.** Każdy z modeli został opisany za pomocą korelacji cząstkowych i semicząstkowych, co pozwoliło na określenie, w jakim stopniu (w ilu procentach) dana zmienna (charakterystyka społeczno-ekonomiczna otoczenia biblioteki) oddziaływała na kształtowanie wartości wskaźnika rezultatu bezpośredniego i jego zmiany w wyniku realizacji Projektu.

Wyniki analiz statystycznych

Budowa każdego z modeli następowała w kilku krokach. Na każdym etapie dodawana była jedna zmienna. Poniższa tabela prezentuje wartości analizy wariancji dla ostatniego kroku budowania każdego modelu (czyli po wprowadzeniu do niego wszystkich istotnych zmiennych).

Tabela 19. Podsumowanie budowy modeli regresji i odsetka zmienności wyjaśnianych przez te modele

Model	Liczba przypadków	Krok budowy modelu	Statystyka F	Istotność statystyki F	R^2	Skorygowane R^2
1.1. Czytelnicy	2232	5	158,114	0,000	36,7%	36,6%
1.1. Wypożyczenia	2232	5	230,361	0,000	34,1%	34,0%
1.2. Czytelnicy	103	3	19,086	0,000	36,6%	34,7%
1.2. Wypożyczenia	103	3	13,932	0,000	29,7%	27,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie obliczeń wykonanych w oprogramowaniu R Studio

Dla modeli zbudowanych dla zmiennych podstawowych, czyli liczby czytelników i wypożyczeń, analiza ANOVA dała wynik istotny ($p < 0,05$). Oznacza to, że powstałe modele wyjaśniają wartości danej zmiennej zależnej lepiej niż średnia arytmetyczna. Powstałe cztery modele są istotne statystycznie i wyjaśniają dość wysoki procent zmienności wartości tych wskaźników¹¹⁵.

Dla zmiennych pomocniczych, czyli zmiany liczby czytelników i wypożyczeń, nie udało się zbudować istotnych modeli. Było to spowodowane zbyt małym zróżnicowaniem ich wartości w poszczególnych bibliotekach.

Wartości współczynników korelacji cząstkowej i semicząstkowej pozwalają określić unikalny wpływ danej zmiennej niezależnej przy kontroli wpływu pozostałych zmiennych niezależnych. Korelacja semicząstkowa to wielkość unikalnego wpływu

¹¹⁵ Procent wyjaśnianej wariancji pokazuje, ile wynosi wariancja zmiennej zależnej wyjaśnianej przez model. Posługujemy się miarą skorygowanego R^2 , ponieważ R^2 rośnie wraz z dodawaniem kolejnych zmiennych niezależnych, nawet jeśli dana zmienna nie pozwala w istotny sposób przewidzieć zmiennej zależnej.

jednej zmiennej niezależnej z wyłączeniem części wspólnej wyjaśnianej z inną zmienną niezależną na tle całkowitej wariancji zmiennej zależnej ($a / (a + b + c + d)$). Korelacja semicząstkowa wskazuje więc, ile wariancji zmiennej zależnej niewyjaśnionej przez drugą zmienną niezależną wyjaśnia pierwsza zmienna niezależna. Tym samym kontrolowany jest wpływ drugiej zmiennej niezależnej zarówno na pierwszą zmienną niezależną, jak i na zmienną zależną. Z kolei w korelacji cząstkowej unikalny wpływ zmiennej niezależnej przedstawiany jest na tle tej części wariancji zmiennej zależnej, której nie wyjaśnia inna zmienna niezależna ($a / (a + d)$). Kontrolacji podlega więc zarówno wpływ drugiej zmiennej niezależnej na pierwszą, jak i wpływ drugiej zmiennej niezależnej na zmienną zależną. Innymi słowy, korelacja cząstkowa wskazuje unikalny wpływ zmiennej niezależnej na zmienną zależną przy kontroli wpływu drugiej zmiennej niezależnej na pierwszą.

Poniższe tabele zawierają zmienne włączone do poszczególnych modeli wraz z wartościami korelacji cząstkowej i semicząstkowej. Zmienne, które zostały włączone, kształtują wartość danego wskaźnika rezultatu bezpośredniego.

Tabela 20. Czynniki istotne dla kształtowania zmiennej „liczba czytelników” w KI 1.1

Zmienne istotne dla modelu	Istotność	Korelacja cząstkowa	Korelacja semicząstkowa
Liczba ludności	,000	,389	,336
Liczba komputerów	,000	–,352	–,299
Czytelnicy na 1 tys. ludności	,000	,262	,216
Biblioteki na 10 tys. ludności	,000	–,107	–,086
Frekwencja	,009	,055	,044

Źródło: opracowanie własne na podstawie obliczeń wykonanych w oprogramowaniu R Studio

Dla kształtowania wartości wskaźnika „liczba czytelników” kluczowe znaczenie miały liczba ludności danej gminy oraz dochody tej gminy. Dochody gminy korelowały ze wskaźnikiem odwrotnie – liczba czytelników jest tym większa, im niższe są dochody gminy ogółem. Pozostałe czynniki, czyli: (1) czytelnicy na 1 tys. ludności, (2) dochody na mieszkańca, (3) podmioty gospodarcze na 10 tys. ludności, (4) liczba komputerów w bibliotekach – w bardzo małym stopniu kształtowały liczbę wypożyczeń.

Tabela 21. Czynniki istotne dla kształtowania zmiennej „liczba wypożyczeń” w KI 1.1

Zmienne istotne dla modelu	Istotność	Korelacja cząstkowa	Korelacja semicząstkowa
Liczba ludności	,000	,328	,282
Liczba komputerów	,000	–,291	–,247
Czytelnicy na 1 tys. ludności	,000	,253	,213
Biblioteki na 10 tys. ludności	,000	–,145	–,119
Frekwencja	,003	0,63	0,52

Źródło: opracowanie własne na podstawie obliczeń wykonanych w oprogramowaniu R Studio

Czynnikami kształtującymi wartość wskaźnika „liczba wypożyczeń” były – podobnie jak w przypadku liczby czytelników – przede wszystkim liczba ludności oraz dochody gminy. Dochody gminy korelowały ze wskaźnikiem odwrotnie – im wyższe dochody danej gminy, tym mniejsza liczba wypożyczeń w bibliotekach objętych wsparciem NPRCz 2.0. Pozostałe czynniki, czyli: (1) czytelnicy na 1 tys. ludności, (2) dochody na mieszkańca, (3) liczba komputerów w bibliotekach, (4) biblioteki na 10 tys. ludności – w bardzo małym stopniu kształtowały liczbę wypożyczeń.

Tabela 22. Czynniki istotne dla kształtowania zmiennej „liczba czytelników” w KI 1.2

Zmienne istotne dla modelu	Istotność	Korelacja częściowa	Korelacja semicząstkowa
Liczba komputerów	,000	-,515	-,479
Liczba ludności	,000	,483	,439

Źródło: opracowanie własne na podstawie obliczeń wykonanych w oprogramowaniu R Studio

Dla kształtowania wartości wskaźnika „liczba czytelników” w bibliotekach objętych wsparciem w ramach KI 1.2 kluczowe znaczenie miały liczba ludności danej gminy oraz liczba komputerów używanych przez biblioteki w tej gminie. Drugi czynnik korelował ze wskaźnikiem w sposób odwrotny – im większa liczba komputerów, tym mniejsza liczba czytelników. Należy mieć na uwadze, że beneficjentami były zarówno duże biblioteki naukowe należące do OSB, jak i małe biblioteki gminne. W przypadku dużych placówek liczba wypożyczeń przekraczała 100 tys., zaś dla mniejszych podmiotów wynosiła kilka lub kilkadziesiąt tysięcy. Po odrzuceniu trzech beneficjentów o skrajnie wysokiej liczbie wypożyczeń model staje się dokładniejszy i uwzględnia większą liczbę predyktorów, co pokazuje poniższa tabela.

Tabela 23. Czynniki istotne dla kształtowania zmiennej „liczba czytelników” w KI 1.2 (wersja alternatywna)

Zmienne istotne dla modelu	Istotność	Korelacja częściowa	Korelacja semicząstkowa
Podmioty gospodarcze na 10 tys. ludności	,000	-,627	,608
Liczba komputerów	,000	-,407	-,337
Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym	,008	,268	,210

Źródło: opracowanie własne na podstawie obliczeń wykonanych w oprogramowaniu R Studio

Po odrzuceniu wartości skrajnych wyniki znacząco odbiegają od dotychczasowych. Wciąż znaczenie ma liczba komputerów. Pozytywnie z liczbą czytelników koreluje już jednak nie liczba ludności (znacząco zawyżana w poprzednim modelu przez duże ośrodki), ale poziomy bezrobocie i przedsiębiorczości.

Tabela 24. Czynniki istotne dla kształtowania zmiennej „liczba wypożyczeń” w KI 1.2

Zmienne istotne dla modelu	Istotność	Korelacja częściowa	Korelacja semicząstkowa
Liczba komputerów	,000	–,430	–,399
Liczba ludności	,000	,383	,348
Podmioty gospodarcze na 10 tys. ludności	,034	,211	,181

Źródło: opracowanie własne na podstawie obliczeń wykonanych w oprogramowaniu R Studio

Dla liczby wypożyczeń w bibliotekach objętych wsparciem w ramach KI 1.2 kluczowe znaczenie miały liczba ludności danej gminy oraz liczba komputerów używanych przez biblioteki w tej gminie (liczba komputerów korelowała odwrotnie z wartością wskaźnika). W mniejszym, ale wciąż istotnym stopniu liczba wypożyczeń kształtowana była przez liczbę podmiotów gospodarczych na 10 tys. ludności w danej gminie.

9.3. Analiza kontrfaktyczna

Analiza kontrfaktyczna to narzędzie analityczne stosowane w naukach społecznych i ekonomicznych, które polega na formułowaniu hipotetycznych scenariuszy alternatywnych lub zmienionych warunków, które pozwalają badaczom ocenić wpływ określonych czynników na wybrane wskaźniki.

W ramach niniejszego badania analiza kontrfaktyczna została wykorzystana do oceny wpływu względnych efektów interwencji KI 4.1 na wartości wskaźników rezultatu bezpośredniego pomiędzy przystąpieniem do Projektu w 2021 r. a upływem roku od jego rozpoczęcia – w roku 2022.

Zakres analizy

Analiza objęła grupę beneficjentów KI 4.1 oraz dobraną do nich grupę „bliźniaków”, wybraną spośród beneficjentów KI 1.1. Określenie „bliźniacy” oznacza, że byli to beneficjenci podobni do tych z KI 4.1. Podobieństwo to bazowało na wartości wskaźników opisujących sytuację społeczno-ekonomiczną gmin, na których obszarze beneficjenci mają siedzibę.

Gminy bliźniacze w stosunku do tych reprezentowanych przez beneficjentów KI 4.1 dobrano na podstawie następujących zmiennych społeczno-ekonomicznych:

- liczba ludności;
- dochód gminy na jednego mieszkańca (przeliczony zgodnie z bilansem przygotowanym na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2021);
- liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności;
- stopa bezrobocia;
- liczba bibliotek publicznych na 10 tys. ludności;
- księgozbiór bibliotek na 1 tys. ludności;
- liczba czytelników bibliotek publicznych na 1 tys. ludności;
- liczba komputerów użytkowanych w bibliotekach;

- frekwencja w wyborach do Sejmu i Senatu w 2023 r.

Początkowo planowano uwzględnić również trzy inne zmienne:

- dochody gminy ogółem – zrezygnowano jednak z tego ze względu na bardzo wysokie skorelowanie z liczbą ludności (0,997);
- środki z UE na finansowanie programów i projektów unijnych – zrezygnowano jednak z tego ze względu na liczne braki danych na poziomie gmin;
- odsetek ludności mieszkającej w mieście – zrezygnowano jednak z tego ze względu na liczne braki danych na poziomie gmin oraz na fakt, że wiele gmin było miastami na prawach powiatu.

Zastosowanie wyżej omówionej procedury doboru pozwoliło na wyodrębnienie grup beneficjentów funkcjonujących w zbliżonym otoczeniu społeczno-gospodarczym. Oznacza to, że różnice w zmianie wartości wskaźników między nimi musiały w pewnym stopniu wynikać z wpływu interwencji.

Procedura analityczna

Procedura analityczna przebiegała następująco:

1. Spośród 2273 beneficjentów KI 1.1 wybrano 2180, którzy nie realizowali projektów w ramach KI 4.1. Dzięki temu uzyskano dwie rozdzielne grupy beneficjentów (KI 1.1 i KI 4.1).
2. Wykorzystano metodę doboru grupy kontrolnej – *Propensity Score Matching*. Polegała ona na dopasowaniu jednostek z grupy kontrolnej (beneficjentów KI 1.1) do jednostek z grupy eksperymentalnej (beneficjentów KI 4.1). Każdemu spośród 95 beneficjentów KI 4.1 i 2180 beneficjentów KI 1.1 przypisano wartość prawdopodobieństwa przynależności do grupy kontrolnej. Wartość prawdopodobieństwa została wyliczona za pomocą procedury regresji logistycznej na podstawie zmiennych opisujących sytuację społeczno-ekonomiczną reprezentowanej przez nich gminy¹¹⁶.
3. Dokonano wyboru tych gmin reprezentowanych w KI 1.1, które były najbardziej zbliżone do gmin reprezentowanych w KI 4.1. Wielkość tolerancji dopasowania ustalono na 0,2¹¹⁷. Dzięki temu udało się dopasować „bliźniaki” dla 82 gmin z KI 4.1¹¹⁸.
4. Wykonano analizy porównawcze dla 82 beneficjentów KI 4.1 i 82 dobranych do nich „bliźniaków” z KI 1.1. Do wykonania porównań zmiany wartości wskaźników rezultatu bezpośredniego posłużyła metoda analizy wariancji w schemacie mieszanym. Polega ona na porównaniu ze sobą rozkładów wartości wskaźników uzyskiwanych przez dwie grupy (eksperymentalną i kontrolną) w określonym czasie (przed przystąpieniem do projektu i po jego zakończeniu). Analizy zostały wykonane odrębnie dla każdego wskaźnika rezultatu bezpośredniego.

¹¹⁶ W modelu regresji logistycznej przynależność do grupy (KI 1.1 i KI 4.1) jest zmienną zależną, a cechy kontrolowane (zmienne społeczno-ekonomiczne charakteryzujące gminy) są zmiennymi niezależnymi.

¹¹⁷ Była to najniższa wartość tolerancji, którą można było wybrać. Zejście poniżej tego progu powodowało niemożność dobrania „bliźniaka” do żadnego beneficjenta KI 4.1.

¹¹⁸ Wartości *Propensity Score* dla pozostałych 13 gmin były tak różne od tych występujących w KI 1.1., że nie udało się znaleźć dla nich dopasowania.

Wyniki analizy kontrfaktycznej

Poniższa tabela prezentuje wyniki analizy kontrfaktycznej. Pierwsza kolumna przedstawia wskaźniki rezultatu bezpośredniego. Kolejne kolumny zawierają średnie wartości wskaźników w grupach eksperymentalnej i kontrolnej oraz wielkość zmiany, która dokonała się pomiędzy rokiem 2021 i 2022.

Tabela 25. Porównanie zmiany wartości wskaźników rezultatu bezpośredniego w KI 4.1 i grupie kontrolnej z KI 1.1*

Wskaźnik	KI 4.1 – średnia 2021	KI 4.1 – średnia 2022	KI 4.1 – zmiana 2021/ 2022	KI 1.1 – średnia 2021	KI 1.1 – średnia 2022	KI 1.1 – zmiana 2021/ 2022
RB_1 Liczba użytkowników zarejestrowanych w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	3161,3	4012,5	26,9%	1570,4	1601,0	2,0%
RB_2 Liczba czytelników (użytkowników aktywnie wypożyczających) w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	2776,0	2783,5	0,3%	1383,2	1417,5	2,5%
RB_3 Liczba wypożyczeń na zewnątrz w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	55 227,7	50 596,6	-8,4%	30 058,0	31 376,9	4,4%
RB_4 Liczba zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych i tym podobnych wydarzeń w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	107,0	162,3	51,7%	96,4	326,0	238,3%
RB_dodatkowy_1 Liczba uczestników zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych i tym podobnych wydarzeń w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	5303,9	4371,8	-17,6%	4248,8	4120,1	-3,0%
RB_dodatkowy_2 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono kółka lub kluby czytelnicze	0,65	0,73	13,2%	0,49	0,46	-5,0%
RB_dodatkowy_3 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono kółka lub kluby inne niż czytelnicze	0,63	0,68	7,7%	0,37	0,35	-3,3%
RB_dodatkowy_4 Udział biblioteki objętej wsparciem w innych (poza NPRCz 2.0) programach wspierających czytelnictwo	0,49	0,63	30,0%	0,57	0,68	19,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie obliczeń wykonanych w oprogramowaniu R Studio

* Kolorem oznaczono wskaźniki, dla których w KI 4.1 osiągnięto większy przyrost niż w KI 1.1.

Proste zestawienie średnich pokazuje, że beneficjenci KI 4.1 osiągnęli wyższe przyrosty wartości w przypadku czterech wskaźników. W bibliotekach, które wzięły udział w KI 4.1, znacząco (o ponad ¼) wzrosła liczba zarejestrowanych użytkowników bibliotek, podczas gdy w przypadku grupy kontrolnej wzrost ten był marginalny. U beneficjentów KI 4.1 widać było również wzrost liczby uruchomionych kół czytelniczych oraz kół lub klubów innych niż czytelnicze. W przypadku wybranych do analizy beneficjentów KI 1.1 odnotowano

w tych zakresach niewielkie spadki. Wreszcie w obydwu grupach zaobserwowano znaczący wzrost udziału w programach wspierających czytelnictwo. W odniesieniu do beneficjentów KI 4.1 był on jednak bardziej spektakularny i wyniósł aż 30%.

Mimo że w przypadku beneficjentów KI 4.1 zauważono wyraźny wzrost liczby zarejestrowanych użytkowników, to już liczba użytkowników aktywnie wypożyczających wzrosła bardzo nieznacznie (o 0,3%), zaś liczba wypożyczeń na zewnątrz wręcz spadła o 8,4%. U beneficjentów KI 1.1 zanotowano niewielki wzrost wartości obydwu wskaźników. Z kolei liczba zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych oraz innych wydarzeń znacząco się zwiększyła w obydwu grupach. W przypadku beneficjentów KI 1.1 był to wzrost bardzo wysoki – ponad trzykrotny. Jednocześnie jednak w obydwu grupach zanotowano spadek liczby uczestników tych wydarzeń. W przypadku beneficjentów KI 4.1 był on bardziej widoczny.

Istotność zaobserwowanych różnic w zmianie wartości wskaźników w obydwu grupach została określona za pomocą analizy wariancji w modelu mieszanym. Poniższa tabela zawiera zestawienie wyników testów efektów międzyobiektowych¹¹⁹ dla każdego wskaźnika rezultatu bezpośredniego. Najważniejsze parametry to: (1) istotność, która informuje o tym, czy wpływ interwencji na tempo zmiany wartości wskaźników był istotny statystycznie, (2) cząstkowe η^2 , mówiące o sile tego wpływu.

Tabela 26. Wyniki testów istotności dotyczących różnicy w zmianie wartości wskaźników rezultatu bezpośredniego w KI 4.1 i grupie kontrolnej z KI 1.1*

Wskaźnik	Typ III sumy kwadratów ¹²⁰	Liczba stopni swobody	Średni kwadrat	Wartość statystyki F	Istotność	Cząstkowe η^2
RB_1 Liczba użytkowników zarejestrowanych w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	328 400 121,951	1	328 400 121,951	12,969	0,000	0,074
RB_2 Liczba czytelników (użytkowników aktywnie wypożyczających) w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	156 029 727,515	1	156 029 727,515	10,617	0,001	0,062
RB_3 Liczba wypożyczeń na zewnątrz w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	40 393 523 918,244	1	40 393 523 918,2439	5,434	0,021	0,032

¹¹⁹ Testy te polegają na określeniu, czy na różnicę w przyroście wartości wskaźników miała wpływ grupa, do której przynależał beneficjent.

¹²⁰ W tej metodzie suma kwadratów efektu jest obliczana jako suma kwadratów uwzględniająca wszelkie inne efekty niezawierające tego efektu i ortogonalne względem wszelkich efektów, które ten efekt zawierają.

Wskaźnik	Typ III sumy kwadratów	Liczba stopni swobody	Średni kwadrat	Wartość statystyki F	Istotność	Cząstkowe η^2
RB_4 Liczba zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych i tym podobnych wydarzeń w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	480 190,549	1	480 190,549	0,667	0,415	0,004
RB_dodatkowy_1 Liczba uczestników zorganizowanych konkursów, imprez, lekcji bibliotecznych i tym podobnych wydarzeń w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0	35 004 075,613	1	35 004 075,613	0,206	0,651	0,001
RB_dodatkowy_2 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby czytelnicze	3,735	1	3,735	9,522	0,002	0,056
RB_dodatkowy_3 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby inne niż czytelnicze	7,320	1	7,320	18,485	0,000	0,102
RB_dodatkowy_4 Udział biblioteki objętej wsparciem w innych (poza NPRCz 2.0) programach wspierających czytelnictwo	0,369	1	0,369	1,063	0,304	0,007

Źródło: opracowanie własne na podstawie obliczeń wykonanych w oprogramowaniu R Studio

* Kolorem oznaczono przypadki, w których efekt interwencji był istotny statystycznie.

Okazało się, że interwencja KI 4.1 miała istotny i pozytywny wpływ na przyrost wartości wskaźników:

- RB_1 Liczba użytkowników zarejestrowanych w bibliotekach objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0;

- RB_dodatkowy_2 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby czytelnicze;
- RB_dodatkowy_3 Liczba bibliotek objętych wsparciem w ramach NPRCz 2.0, w których uruchomiono koła lub kluby inne niż czytelnicze.

Wpływ ten był więc niezależny od czynników kontekstowych opisujących sytuację społeczno-ekonomiczną gmin, na których obszarze realizowano projekty. Był to jednak wpływ bardzo niewielki. Zmiana liczby użytkowników zarejestrowanych w bibliotekach została spowodowana przez interwencję KI 4.1 w jedynie 7,4%. Zmiana liczby bibliotek, w których uruchomiono koła lub kluby czytelnicze, była wywołana przez interwencję w jedynie 5,6%. Wreszcie za wzrost liczby bibliotek, w których uruchomiono koła lub kluby inne niż czytelnicze, interwencja odpowiadała w 10,2%.

9.4. Studia przypadku

W ramach aneksu opracowano wyniki sześciu analiz studium przypadku (*case study*). Zwierają one przykłady dobrych praktyk projektów realizowanych przez beneficjentów w każdym z KI. Stanowią też przykłady dobrych praktyk kontekstowych, co oznacza, że wybrano projekty nie ze względu na zastosowanie innowacyjnych strategii działania czy uzyskanie dodatkowych efektów, ale wyróżnianie się na tle projektów innych wnioskodawców czy beneficjentów (nawet jeżeli dotyczy to tylko zrealizowania przewidzianych zadań przy wykorzystaniu standardowych narzędzi). Takim przykładem jest studium przypadku 2. Z drugiej strony dobre praktyki obejmują również zastosowanie skutecznych rozwiązań, które pozwalają efektywnie zrealizować zaplanowane działania projektowe (dotyczy to studium przypadku 1). Ostatni z typów koncentruje się na projektach wykraczających poza zaplanowane działania i efekty (studium przypadku 3, 4 i 5) i z tego powodu informacje o nich mogą być szczególnie użyteczne dla aktualnych oraz przyszłych wnioskodawców Programu. Szczegóły prezentuje poniższa tabela.

Tabela 27. Studium przypadku 1

<p>Informacje o realizowanym projekcie</p>	<p>P1 (Poprawa oferty bibliotek publicznych) KI 1.1 (Zakup i zdalny dostęp do nowości wydawniczych) Typ placówki: biblioteka w Gminnym Centrum Kultury z terenu województwa małopolskiego (zlokalizowana na terenie gminy wiejskiej)</p>
<p>Dobór projektu</p>	<p>Skuteczna i efektywna koordynacja działań w bibliotece związana z zakupem nowości wydawniczych w hurtowniach/księgarniach. Biblioteka wypracowała w porozumieniu z ww. podmiotami zwyczaj, że dokonując zakupu nowości wydawniczych, otrzymuje w pierwszej kolejności dokument WZ¹²¹ (a nie fakturę, która wystawiana jest później). Pozwala to (bez zbędnych dodatkowych formalności, co ma miejsce w przypadku faktur wymagających w razie zmian korekty) na dokonywanie modyfikacji w liście zakupionych nowości wydawniczych, tak aby spełniły wszystkie wymagania Programu. Jest to szczególnie istotne, gdy brakuje szczegółowych informacji na temat niektórych nowości (zasięg dobrej praktyki może wykraczać poza wymieniony przypadek).</p>

121 WZ, tj. wydanie na zewnątrz, to dokument potwierdzający wydanie towarów/materiałów z magazynu poza firmę. Bywa stosowany podczas nieodpłatnego wydawania towarów. Zazwyczaj jednak WZ poprzedza dostarczenie faktury lub paragonu, patrz: <https://pep.pl/poradnik/wz-czyli-czym-jest-wydanie-zewnetrzne/> (dostęp: 30.11.2023).

Rekonstrukcja logiki w ramach realizowanego projektu	Projekt wpisuje się w cel szczegółowy 1: Wzmocnienie potencjału bibliotek w środowiskach lokalnych przez wzrost atrakcyjności i dostępności ich zbiorów.
Czynniki sukcesu	Wypracowanie w porozumieniu z hurtowniami i księgarniami efektywnej i skutecznej procedury zakupu nowości wydawniczych zgodnych z założeniami Programu (bezpiecznej z punktu widzenia ewentualnych modyfikacji listy zakupowej).
Niezamierzone (pozytywne i negatywne) efekty udziału w Programie	Niezamierzony efekt pozytywny Nawiązanie dobrych relacji z hurtowniami i księgarniami, od których biblioteka kupuje nowości wydawnicze. Pozwala to na elastyczność w procesie ich zakupu.

Tabela 28. Studium przypadku 2

Informacje o realizowanym projekcie	P1 (Poprawa oferty bibliotek publicznych) KI 1.2 (Budowa ogólnokrajowej sieci bibliotecznej poprzez zintegrowany system zarządzania zasobami bibliotek) Typ placówki: biblioteka publiczna z terenu województwa świętokrzyskiego (zlokalizowana na terenie gminy wiejskiej)
Dobór projektu	Projekt realizowała placówka, która nie uczestniczyła chętnie w konkursie w ramach KI 1.2. Tylko 5,5% bibliotek z województwa świętokrzyskiego zdecydowało się na wzięcie udziału w KI 1.2 (najmniej spośród trzech regionów objętych KI, w których mogły uczestniczyć biblioteki publiczne bez względu na wielkość posiadanego księgozbioru). Ponadto biblioteka ta charakteryzowała się najmniejszym potencjałem ze względu na liczbę użytkowników zarejestrowanych, liczbę czytelników i liczbę wypożyczeń na zewnątrz. Aktualnie wykonanie projektu przebiega bez większych zakłóceń i w ciągu pierwszego roku realizacji, tj. od grudnia 2022 r., wprowadzono informacje do systemu o ponad 40% zakupionych wydawnictw, a zakończenie projektu przewidziane jest na 2025 r. Istotne jest również to, że realizacja projektu przebiega sprawnie pomimo niewielkich zasobów ludzkich, jakie placówka posiada (działaniami operacyjnymi zajmuje się jedynie dwoje pracowników).
Rekonstrukcja logiki w ramach realizowanego projektu	Projekt wpisuje się w cel szczegółowy 1: Wzmocnienie potencjału bibliotek w środowiskach lokalnych przez wzrost atrakcyjności i dostępności ich zbiorów.
Czynniki sukcesu	Jakość wykonywania zadań i przede wszystkim aktywność pracowników operacyjnych. Pozwoliło to na sprawną realizację planu mimo trudności w postaci niskiego potencjału kadrowego (tylko dwie osoby do działań operacyjnych w ramach projektu).
Niezamierzone (pozytywne i negatywne) efekty udziału w Programie	Brak.

Tabela 29. Studium przypadku 3

Informacje o realizowanym projekcie	P2 (Inwestycje w infrastrukturę bibliotek publicznych) KI 2.1 (Infrastruktura bibliotek 2021–2025) Typ placówki: gminna biblioteka publiczna z terenu województwa lubelskiego (gmina wiejska)
--	--

Dobór projektu	Inwestycja w unikatowe, nowoczesne rozwiązania: kapsuła VR (<i>virtual reality</i>), knoocker przy 100% osiągniętych celów.
Rekonstrukcja logiki w ramach realizowanego projektu	Projekt wpisuje się w cel szczegółowy 2: Poprawa atrakcyjności bibliotek publicznych przez inwestycje w ich infrastrukturę. W ramach projektu budynek biblioteki przeszedł gruntowny remont. Zakupiono sprzęt komputerowy, a także zamontowano przed budynkiem książkomat. Dobudowano windę, a budynek został dostosowany do potrzeb OzN. Powstała sala zabaw dla dzieci i kącik maluszka. Wprowadzono innowację w postaci sali wirtualnej rzeczywistości, w której czytelnicy mogą skorzystać z knoocer (młodsze dzieci) oraz kapsuł wirtualnej rzeczywistości (wszystkie grupy wiekowe).
Czynniki sukcesu	Podjęcie decyzji (w tym zainicjowanie pomysłu oraz koordynacja całego procesu zakupowego) przez pracowników biblioteki w zakresie zakupu innowacyjnego wyposażania, które nie jest dostępne w innych placówkach i jednocześnie: (1) stanowi połączenie zabawy z nauką, (2) dostosowane jest do różnych grup wiekowych.
Niezamierzone (pozytywne i negatywne) efekty udziału w Programie	Niezamierzone efekty pozytywne Znaczne powiększenie grona użytkowników biblioteki i czytelników, w tym o osoby, które wcześniej nie korzystały z biblioteki. Dołączenie do grona użytkowników biblioteki takich instytucji, jak żłobek gminny, szkoły podstawowe z terenu gminy oraz szkoły średnie. Organizacja przez bibliotekę warsztatów i zajęć dla wycieczek szkolnych i biur podróży. Postrzeganie biblioteki jako centrum upowszechniania czytelnictwa, ale także kultury i rozrywki. Rodzice bardzo chętnie organizują w sali zabaw imprezy urodzinowe dla młodszych dzieci.

Tabela 30. Studium przypadku 4

Informacje o realizowanym projekcie	P3 (Zakup nowości wydawniczych do placówek wychowania przedszkolnego, bibliotek szkolnych i pedagogicznych) KI 3.1 (Zakup nowości wydawniczych do placówek wychowania przedszkolnego) Typ placówki: przedszkole w gminie wiejskiej położone w województwie podkarpackim dofinansowane w ramach Programu kwotą 2500 zł.
Dobór projektu	Realizacja dodatkowych działań związanych ze wzmacnianiem kompetencji czytelniczych dzieci, w które to działania zaangażowani są również rodzice (zasięg dobrej praktyki wykracza poza wymieniony przypadek).
Rekonstrukcja logiki w ramach realizowanego projektu	Projekt wpisuje się w cel szczegółowy 3: Wzmocnienie potencjału przedszkoli, bibliotek szkolnych i pedagogicznych przez wzrost atrakcyjności ich zbiorów. Dodatkowo projekt wpisuje się w komponent 1 celu głównego Programu, tj. wzmocnienie czytelnictwa w Polsce.
Czynniki sukcesu	Aktywna postawa pracowników biblioteki zlokalizowanej w placówce wychowania przedszkolnego, którzy zainicjowali dodatkowe działania związane z promocją czytelnictwa wśród wychowanków oraz rodziców. W wyborze książek do zakupu kierowano się dodatkowo rekomendacjami Polskiej Sekcji IBBY Stowarzyszenia Przyjaciół Książki dla Młodych.

Niezamierzone (pozytywne i negatywne) efekty udziału w Programie	Niezamierzony efekt pozytywny Zorganizowanie przedświątecznej wystawy książek zakupionych w ramach Programu, które mogli nabyć rodzice na prezenty świąteczne dla dzieci (swoich oraz w najbliższej rodzinie).
---	---

Tabela 31. Studium przypadku 5

Informacje o realizowanym projekcie	P3 (Zakup nowości wydawniczych do placówek wychowania przedszkolnego, bibliotek szkolnych i pedagogicznych) KI 3.2 (Zakup nowości wydawniczych oraz elementów wyposażenia do bibliotek szkolnych i pedagogicznych) Typ placówki: placówka bezpośrednio podlegająca pod Ministerstwo Klimatu i Środowiska
Dobór projektu	Realizacja dodatkowych działań związanych z identyfikacją potrzeb czytelniczych użytkowników biblioteki (zarówno aktualnych, jak i potencjalnych) w kontekście stworzenia listy planowanych do zakupu nowości wydawniczych w ramach Programu. W tym celu wykorzystano badanie ilościowe przy użyciu techniki CAWI zrealizowane wśród uczniów szkoły (zasięg dobrej praktyki wykracza poza wymieniony przypadek, choć różnice dotyczą zarówno sposobu, jak i zakresu pozyskiwania informacji na temat potrzeb czytelniczych uczniów korzystających z bibliotek szkolnych).
Rekonstrukcja logiki w ramach realizowanego projektu	Projekt wpisuje się w cel szczegółowy 3: Wzmocnienie potencjału przedszkoli, bibliotek szkolnych i pedagogicznych poprzez wzrost atrakcyjności ich zbiorów. W tym przypadku projekt wykracza jednak poza założone działania w ramach Programu i koncentruje się na kwestiach związanych z wyborem pozycji, które odpowiadać będą na rzeczywiste potrzeby uczniów.
Czynniki sukcesu	Aktywna postawa pracowników biblioteki, którzy dodatkowo posiadają kompetencje związane z realizacją badania CAWI.
Niezamierzone (pozytywne i negatywne) efekty udziału w Programie	Niezamierzony efekt pozytywny Zakup książek odpowiadających na rzeczywiste potrzeby uczniów (przynajmniej projekt zwiększa prawdopodobieństwo realizacji takiego celu).

Tabela 32. Studium przypadku 6

Informacje o realizowanym projekcie	P4 (Program dotacyjny dla bibliotek oraz promocja czytelnictwa) KI 4.1 (BLISKO – Biblioteka Lokalność Inicjatywy Społeczność Kooperacja Oddolność) Typ placówki: gminna biblioteka publiczna z terenu województwa podkarpackiego.
Dobór projektu	Modelowy przykład kompleksowej współpracy między różnymi podmiotami (dyrektorzy placówek edukacyjnych); duże zaangażowanie lokalnej społeczności; działania dedykowane osobom o szczególnych potrzebach. Ponadto biblioteka została wybrana jako jedna z 20 bibliotek w ramach dobrej praktyki BLISKO, która stanowi zbiór ciekawych działań realizowanych przez beneficjentów NPRCz 2.0 w ramach KI 4.1 ¹²² .

¹²² Patrz: Dobre Praktyki BLISKO, <https://nprcz.pl/news/dobre-praktyki-blisko/> (dostęp: 30.11.2023).

<p>Rekonstrukcja logiki w ramach realizowanego projektu</p>	<p>Projekt wpisuje się w cel szczegółowy 4: Rozwijanie funkcjonalności bibliotek publicznych jako instytucji działających na rzecz włączenia społecznego oraz promocja NPRCz 2.0.</p> <p>W rekonstrukcji logiki projektu można zauważyć, że jego głównym celem jest stworzenie aktywnej przestrzeni, która wykracza poza tradycyjną funkcję biblioteki (polegającą na gromadzeniu, opracowywaniu, przechowywaniu i udostępnianiu materiałów bibliotecznych) i staje się centrum kultury i edukacji dla lokalnej społeczności. Działania w ramach projektu mają na celu aktywowanie różnych grup wiekowych i zainteresowań poprzez różnorodne formy zajęć kulturalnych i edukacyjnych. Inicjatywy oddolne, szkolenia dla bibliotekarzy oraz badanie potrzeb mieszkańców stanowią integralne elementy projektu, co pozwala na dostosowanie podejmowanych przedsięwzięć do realnych potrzeb społeczności.</p>
<p>Czynniki sukcesu</p>	<p>Bardzo dobra i efektywna współpraca z lokalnymi placówkami edukacyjnymi. Duża mobilizacja i zaangażowanie pracowników, proaktywna postawa. Pracownicy mają wiedzę i kompetencje do prowadzenia zajęć z osobami o szczególnych potrzebach.</p>
<p>Niezamierzone (pozytywne i negatywne) efekty udziału w Programie</p>	<p>Niezamierzone efekty pozytywne</p> <p>Inicjatywy lokalne, takie jak rajdy rowerowe czy warsztaty planszowe, przyczyniły się do integracji społeczności lokalnej. Projekty te nie tylko dostarczyły rozrywki, ale także stworzyły okazję do nawiązania nowych relacji i wspólnego spędzania czasu. Wspólne zaangażowanie w lokalne przedsięwzięcia kulturalne sprzyja budowaniu silniejszych więzi społecznych wśród mieszkańców gminy. Powstały też nowe aktywności przy bibliotece, np. Klub Gier Planszowych, Nieformalny Klub Czytelniczy dla młodzieży. Biblioteka realizuje cykliczne zajęcia z biblioterapii dla dzieci z zaburzeniami rozwojowymi i dla OzN.</p>

SPIS TABEL

Tabela 1.	Tabela wniosków i rekomendacji	25
Tabela 2.	Odsetek osób uczących się przez całe życie w Polsce oraz Unii Europejskiej (27 państw)	36
Tabela 3.	Najbardziej popularne usługi elektroniczne oferowane przez biblioteki publiczne	38
Tabela 4.	Struktura czytelników w placówkach bibliotecznych według wieku w 2022 r.	39
Tabela 5.	Analiza SWOT/TOWS	41
Tabela 6.	Dodatkowe czynniki zidentyfikowane w ramach analizy SWOT	48
Tabela 7.	Efekty udziału w Programie w ramach KI 1.1	60
Tabela 8.	Efekty udziału w Programie w ramach KI 1.2	62
Tabela 9.	Wartości wskaźników dla KI 1.1 przed rozpoczęciem i po zakończeniu projektu	63
Tabela 10.	Wartości wskaźników dla KI 1.2 przed rozpoczęciem i po zakończeniu projektu	65
Tabela 11.	Efekty udziału w Programie w ramach KI 1.2	73
Tabela 12.	Efekty udziału w Programie w ramach KI 3.1	81
Tabela 13.	Efekty udziału w Programie w ramach KI 3.2	82
Tabela 14.	Wartości wskaźników dla KI 3.1 w 2022 r.	84
Tabela 15.	Wartości wskaźników dla KI 3.2 w 2022 r.	85
Tabela 16.	Efekty udziału w Programie w ramach KI 4.1	89
Tabela 17.	Wartości wskaźników dla KI 4.1 przed rozpoczęciem projektu oraz rok po jego rozpoczęciu	91
Tabela 18.	SWOT/TOWS	101
Tabela 19.	Podsumowanie budowy modeli regresji i odsetka zmienności wyjaśnianych przez te modele	105
Tabela 20.	Czynniki istotne dla kształtowania zmiennej „liczba czytelników” w KI 1.1	106
Tabela 21.	Czynniki istotne dla kształtowania zmiennej „liczba wypożyczeń” w KI 1.1	106
Tabela 22.	Czynniki istotne dla kształtowania zmiennej „liczba czytelników” w KI 1.2	107
Tabela 23.	Czynniki istotne dla kształtowania zmiennej „liczba czytelników” w KI 1.2 (wersja alternatywna)	107
Tabela 24.	Czynniki istotne dla kształtowania zmiennej „liczba wypożyczeń” w KI 1.2	108
Tabela 25.	Porównanie zmiany wartości wskaźników rezultatu bezpośredniego w KI 4.1 i grupie kontrolnej z KI 1.1	110
Tabela 26.	Wyniki testów istotności dotyczących różnicy w zmianie wartości wskaźników rezultatu bezpośredniego w KI 4.1 i grupie kontrolnej z KI 1.1	111
Tabela 27.	Studium przypadku 1	113
Tabela 28.	Studium przypadku 2	114
Tabela 29.	Studium przypadku 3	114
Tabela 30.	Studium przypadku 4	115
Tabela 31.	Studium przypadku 5	116
Tabela 32.	Studium przypadku 6	116

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW

Załącznik 1a–1f. Tabele sprawozdawcze dla poszczególnych KI

Załączniki 1 stanowią poprawione i uzupełnione tabele sprawozdawcze z realizacji poszczególnych KI. Do projektów zostały przypisane wartości wskaźników z okresu przed realizacją projektu oraz wartości wskaźników kontekstowych (opisujących sytuację społeczno-ekonomiczną gmin, na obszarze których znajdują się siedziby beneficjentów). Tak uzupełnione sprawozdania posłużyły do wykonania: (1) analizy wskaźników, (2) analiz statystycznych, (3) analiz kontrfaktycznych.

Załącznik 2. Tabele wartości wskaźników dla poszczególnych KI

Załącznik 2 zawiera opracowane tabele krzyżowe w ramach Komponentu 1 niniejszego badania. Tabele przedstawiają zagregowane wartości wskaźników: (1) celu głównego, (2) produktu, (3) rezultatu bezpośredniego, (4) kontekstowe. Wartości zostały również przedstawione w następujących przekrojach: (1) lata wdrażania (2021 oraz 2022), (2) Priorytety i Kierunki interwencji, (3) typ beneficjenta bezpośredniego (samodzielna biblioteka, biblioteka w strukturach innej instytucji kultury, biblioteka działająca w strukturze uczelni, inna biblioteka zaliczona do OSB, biblioteka pedagogiczna, przedszkole, oddział przedszkolny w szkole, szkoła podstawowa, szkoła ponadpodstawowa, szkoła branżowa, szkoła w ORPEG), (4) województwo, (5) rodzaj jednostki terytorialnej (miasto powyżej 100 tys. mieszkańców, miasto do 100 tys. mieszkańców, gmina miejsko-wiejska, gmina wiejska).

Załącznik 3. Tabele charakteryzujące beneficjentów wielokrotnych

Załącznik 3 zawiera tabele przedstawiające liczbę beneficjentów, którzy w 2022 r. realizowali projekt w więcej niż jednym KI. Dla każdej pary KI beneficjenci wielokrotni zostali scharakteryzowani pod względem: (1) typu podmiotu, (2) województwa, (3) rodzaju jednostki terytorialnej.

Załącznik 4a. Baza wyników badania ankietowego z beneficjentami bezpośrednimi w formatach .xls i .sav

Załącznik 4a to baza odpowiedzi uzyskanych od wszystkich beneficjentów bezpośrednich, którzy wzięli udział w badaniu ankietowym. W oparciu o sprawozdanie z realizacji NPRCz 2.0 do większości beneficjentów przypisano województwo, typ gminy oraz typ beneficjenta.

Załącznik 4b. Tabele wyników badania ankietowego z beneficjentami bezpośrednimi

Załącznik 4b zawiera tabele przedstawiające ilościowe rozkłady odpowiedzi beneficjentów bezpośrednich na pytania ankietowe w podziale na poszczególne KI.

Załącznik 5a. Baza wyników badania ankietowego z beneficjentami pośrednimi w formatach .xls i .sav

Załącznik 5a to baza odpowiedzi uzyskanych od wszystkich beneficjentów pośrednich, którzy wzięli udział w badaniu ankietowym. W oparciu o bazę kontaktów beneficjentów pośrednich, do każdego respondenta przypisano województwo.

Załącznik 5b. Tabele wyników badania ankietowego z beneficjentami bezpośrednimi

Załącznik 5b zawiera tabele przedstawiające ilościowe rozkłady odpowiedzi beneficjentów pośrednich na pytania ankietowe w podziale na poszczególne województwa.

Załącznik 6. Prezentacja wniosków i rekomendacji z badania

Załącznik 6 stanowi prezentację wniosków i rekomendacji z badania.

Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0